

Lató

2023. március
XXXIV. évfolyam
3. szám

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:
Szerkesztők:

VIDA GÁBOR
CODĂU ANNAMÁRIA
DEMÉNY PÉTER
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
LÁNG ZSOLT
SZABÓ RÓBERT CSABA
MOLNÁR ROZÁLIA
SZŐCS KATALIN

Tördelőszerkesztő:
Korrektor:
Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

KOVÁCS ANDRÁS FERENC:

Névtelen etruszk költő arca fölizzik; Amor! Róma! Tavaszdal!
(Versek) ■ 5

VASS NORBERT:

Altató (Novella) ■ 7

VÖRÖS ISTVÁN:

Búcsú a tanítástól; Öcsémhez, egykori önmagamhoz (Versek) ■ 12

KARÁCSONYI ZSOLT:

Belső tízezer (Regényrészlet) ■ 15

SZONDY-ADORJÁN GYÖRGY:

Ithaka felé; Járműszaurusz (Versek) ■ 21

ZSIDÓ FERENC:

Anti (Regényrészlet) ■ 23

FERENCZ IMRE:

Elmélyülés; Visszaút; Jézus keresztje; Mindenki keresztje
(Versek) ■ 33

VIDA GÁBOR:

Senkiháza (Regényrészlet) ■ 38

SZŐCS MARGIT:

Kártyaparti; Beszélnél hozzám; Hajnalban keltél (Versek) ■ 48

SZILVESZTER ANDREA:

Szülinapodra; Meddő próbálkozás; Kedves apu! (Novellák) ■ 51

KÉZDI IMOLA:

Ördög viszi; Cinema; Bevásárlólista; Aludni, aludni; Nagy kő
(Versek) ■ 55

SOMORJAI RÉKA:

Szövegek: Diagnózisok nehézségeiről; Diagnózis női hangra
(Versek) ■ 59

MAX BLECHER:

Fényes odú (Napló; Boda Edit fordítása) ■ 62

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ:

Ének egy macskával (Vers) ■ 70

PETŐFILÁTÓ 200

BERKI TIMEA:

„Áldozat s tett ez a két tükör, mely a valódi honfiút mutatja” –
Petőfi-recepció és -kultusz a 19. század végén,
20. század elején ■ 72

NÉZŐTÉR

DIMÉNY PATRÍCIA:

Őserő, tenger, képregény (Három előadásról a 8. Interferenciák
Nemzetközi Színházi Fesztivál programjából) ■ 84

DOKUMENTUM

MARKÓ BÉLA:

A levelező Székely János ■ 89

Székely János 30. Válogatás a szerkesztő leveleiből (1961–1981) ■ 91

TALÁLT VERS

QUINTUS HORATIUS FLACCUS:

Manlius Torquatushoz (Szabó Lőrinc fordítása) ■ 109

NÉVJEGY

KOVÁCS ANDRÁS FERENC ■ 111

NÉVTELEN ETRUSZK KÖLTŐ ARCA FÖLIZZIK

D-nak

Névtelen etruszk költő arca fölizzik – a múltból
küldöm örömmel eléd!
Drága, fogadd szeretettel – a vers örök, égi ajándék.
Most idemásolom én:

*„Lágy Etruria volt a családom hajdani fészke
füstbe, homályba vesző
messzi korokban – a tuszk meg a harsány umber elődök
kedve viselte vidám*

*arcom a táncban, a torban a titkos Tuscia földjén.
Enyhe, futó mosolyom,
néma szemem szomorúbb vágása is annyira tyrrhén,
s telten a távoli fény*

*tört örömevel: enyém! Még Clusium és Volaterrae
küldte nekem, csak enyém...
Meztelen arc elenyész, csak a szó szakad át az időkön –
isteni mérce szerint*

*nagy s kicsi is vagyok én, noha formám lényege semmi.
Tarquiniába való,
rómainál tüzesebb agyagurna, ha vágyik a lelkem –
rejti világ hamuját.”*

AMOR! RÓMA! TAVASZDAL!

*„Dum nos fata sinunt, oculis satiemus amore:
nox tibi longa venit, nec reditura dies.”*
*„Míg eltűri a sors, töltsük be szemünk szerelemmel:
éjszaka hossza terít, s vissza a nap sose tér.”*
(Sextus Propertius, II. 15.)

Árnyas római délután
Rikkangatnak arany rigók:
Térj már észre, poéta, most!
Várlak – hátul a mély lugast
Rég befonta a repkény!

Borral áldani Cypriát
Bújjunk össze: be szép a lét!
Két lány majd fuvolázgat is –
Hadd ráncolja a homlokát
Fonnyadt, pletyka szipirtyó!

Friss hajtás, szerelem virul:
Fütyöngetnek arany rigók!
Venus bokrai közt a fény
Szétszong – új tavasz, új tavasz
Támadt, új tavasz, új vágy!

Tomboljon szemed, úgy tekints:
Rám nézz – hátra, s előre is!
Ránk nézz szerte a kert fűvén,
Nézz szét – körben a fák hegyén
Ianus könyvei nyílnak!

ALTATÓ

Tél volt, hó esett, és késtek az ünnepek. Föltartották őket az erdőben prűszkölő kísértetek. Fürst Walter az ablakból figyelte a démonok orrára olvadó szelíd pelyheket, és gőzölgő prószát eszegetett. Maga volt. Az elmúlt időközön elmélkedett. A fenyőgallyak pattogása álomba ringatta az ikerlányait, és pár perce elszenderedett a kandallónál kötögető felesége is. Nem tudta pontosan, hányadjára nézi már, hogy aludttej-ruhát ölt körülötte a dimbesdombos határ. Addig volt szép neki, míg megjelentek a lankákon a széplányok táncának nyomai.

Mindegyik széplánynak pöttynyí talpa volt, csuklójukon lifegett a kifakult termálfürdő-karszalag. Ha megszólaltak a kívánságműsorban a számaik, sikongva az ég felé dobálták mézillatú karjukat. Nem bírtak magukkal sose. És halál fia volt, aki nem pontosan halandzsázta velük az angol dalokat, esetleg elvétette a koreográfiát valamelyik refrén alatt. Elcsent csecsemőkkel járták a széplányok az erdőn a táncukat, hárfán játszott némelyik, egyikük meg citerázni tudott. Ha kedvük szottyant marháskodni kicsit, a tó körüli gízgazok közé ültettek pár csomó felejtőfüvet, és akit arra vittek a léptei, könnyen eltévedhetett, és addig nem talált haza, míg meg nem fordította magán a sapkát vagy kalapot. Már ha egyáltalán volt neki.

Rémséges volt odakint a hideg, cobolybundás lidércek hajtották a horhoson zúzmarás szekereiket, és sálban olvasta a Bibliát az ördög a bakon. Hátról előre. Fürst Walter az ablakban állt. Bontatlan pakli pihent mögötte a konyhaasztalon. A csobolyóban hófehér, zsíros tej lapult, és mikor megint kinézett a csapásra a ház ura, fölbukkant a horhos alján egy behavazott, imbolygó kalap. Alatta földig lógó, fekete bőrdzseki haladt. Aprókat lépett a cingár ruhadarab, és annyira nagy volt Krász Tibire, hogy végigfésülte maga után a friss havat. Fürst Walter sóhajtott egy hatalmasat. A lányai meg a felesége fülébe sűrű altatót suttogott, bekapta a prószából az utolsó falatot, eltávolította a kártyacsomagról az átlátszó fóliatokat, aztán ajtót nyitott.

Köszönés helyett a csúzos lábaira panaszkodott Krász Tibi. Azt kérdezte, kaphat-e egy dézsa langyos vizet, hogy kiázzanak az átfagyott talpai, míg játszanak. Fürst Walter látott már hasonló jelenetet. Tudta jól, hogy Krász Tibi nem mást keres, csak valami tükrös felületet, amiben megláthatja eset-

leg a másik lapjait. Azt mondta ezért, hogy a víznél tud jobbat is ajánlani. A csobolyóba merülőforralót csúsztatott, kavargatta vele kicsit az álmos tej fölén a ráncokat, és mikor a lé megmelegedett, egy lábosba töltötte át, ami szélesebb volt, mint másfél kalapkarima. Csillagánizst hintett bele, és oda-tette a Krász Tibi lábaihoz. Úgy fogalmazott, ez az apró, édeskés termés elűzi a reumatikus panaszokat, Krász Tibit meg ette a fene, mert a porrá zúzott fűszertől azonmód matt lett a lappadt tej föle. És bár a terve odalett, nem volt azért kellemetlen a gőzölgő masszába mártani a csizmás lábait. A gondoskodást rekedt hangon köszönte meg, úgyhogy Fürst Walter mézes Negrót is hozott neki, majd a vele szembeni székre telepedett, és keverni kezdte a lapokat. Mire nekiállt osztani, fekete vásznat vont odakint a vakító hótakaróra az éjszaka.

A kártya volt Fürst Walternak a mindene. Befőttillatú dajkáknak adott römileckéket az oviban, diószemekben huszonegyezett a nevelőapjával a karácsonyi szünet napjaiban, fagyott borsót raktak az ülésre tétnek, mikor a sofőrrel pókerozott a Family Frostos kocsiban. Kártyaesteket ő maga nem szervezett sose, beülni is csak hosszú kéretés után szeretett, de ha ott volt, nagyobbakat ütött, mint a Tolnai Öcsi bácsi tanítványai a járási bokszeccseken. Brómba mártott apró cukrokat vett be a játék alatt, hogy az idegei békések maradjanak. Higgadt volt, kitanult. Nem blindelt senki úgy ferbliben, ahogy ő blindelt fiatalon. Zsugásnak adta ki magát, de a munkakönyvében garabonciás szerepelt a szakképzettséget firtató rubrika alatt. Megállás nélkül vívta a pasztörizált tejsre menő hatvanhat-partikat, így hát Fürst Walternak hívta már mindenki, mikor megszülettek az ikerlányai. Szerecsendió volt a csecsemők szeme, egyforma a hangjuk és egyforma a bajszuk is, úgy festettek, mint két egymásra tükrözhető kártyaalak.

Rebesgették az alvógen a falusiak, hogy összeakasztották akkoriban Fürsték a széplányokkal a bajszukat. Egyesek szerint megpróbálták békákra cserélni a széplányok a Fürsték ikreit, de a szülők visszaszerezték tőlük valahogy az újszülötteket. Csakhogy Fürst Walter bosszút esküdött. Addig fenekedett meg mormogott, hogy épp akkor verte el az igali fürdőt a békás-jeges vihar, mikor egy hosszú éjszaka után a termálvizes medencében áztatták a széplányok a kitanult combjaikat. Azzal állandósodott közöttük a mosolyszünet. Azóta hamiskás Komár László-dalokat énekelt állítólag a Fürst-ház bejárata előtt két karszalagos széplány minden éjszaka, az ott lakók ezért szellőztetni se nyitották ki az ablakot. Soha. Beszéltek mindenfé-lét az alvógen a falusiak.

Beszéltek olyat is, hogy Fürst Walter meg tudta önteni a haldokló tehenet, de úgy, hogy nemcsak a tejét hozta vissza ez, hanem vígabban legeleszett az állat azután, mint előtte valaha. Beszéltek, hogy Fürst Walter a pasztörizáló üzem első igazgatójának volt a fogadott fia, hogy nem estek ki a tejfogai, és nőtt mögójük egy másik sor foga, és szörnyű próbákat kellett gyerekkorában kiállnia. Beszéltek, hogy a pincék mélyére is lelát, hogy tudja, hol rejt a föld gyomra csillogó fukszokat, és hogy a bögréjében kémleli reggel az ásító csillagalakzatokat. Hallván a szóbeszédet, Fürst Walter úgy csinált, ahogy a Kolumbuszról szóló számában Vangelis. Hümmögött.

És hümmögött ezúttal is, mert nem ma kezdte bár a snapszlizást, nem állt túl fényesen. Szokatlan érzés volt neki veszteni, de ha már így kellett lennie, mégiscsak komfortosabbnak tűnt ez a változat, mintha sárkánnyá változva harapdálná a bokáját a hóban Krász Tibi – mint régen, ha nyugdíjazták az elaggott garabonciásokat. Villogott a Krász Tibi szeme, akár a jégfelhők villámai. Minden megnyert menet után terpeszállásban léggitározott, tejnymokkal járta tele a szobát, és ördögvilákat mutatott Fürst Walter felé. Láttá ugyan az öreg, hogy Krász Tibi nincs még a feladatra kész teljesen, neki viszont lejárt az ideje. Az aludttej persze szerette rendesen, és tisztában volt vele, hogy attól ébred az ereje, de egyre nehezebben tudta már kialudni magát a fusiban levett rontások után. Vért álmodott, meg jajveszékelést többnyire. A bogra kötött gatyamadzag segített csak ezen valamelyest, de hát búskomor keddeken az se igen. Az mégis jobban fájt neki, hogy azokon az éjszakákon is a határban elásott kincs mellett kellett strázsálnia, mikor Korda György közvetített pókereket a műholdason.

Csobolybundás lidércek topogtak az ablak alatt, aduszínben ragyogtak az égen a holdkráter-likak, szinkópát szuszogott a kiságyban a két Fürst-iker, és tükörcsú kísértetek kibiceltek az asztalnál Krász Tibinek. Az idő későre járt, és rekedt hangon jelezte a kopott órákakukk Fürst Walternak a rafinériát. Az vállat vont, és az aludttejben tocsogó húzópakli puha, új lapjai közül magához vette a két legszimpatikusabbikat. Fél órája az állás fifti-fifti volt, de azóta minden összejött Krász Tibinek. Hatvanhatodszor is leolvasta ugyanis a foncsorképű, bámész szellemek ábrázatáról Fürst Walter lapjait. Beletörődőn bölintott az öreg, és mikor a győztesnek járó Vangelis elhümmögésének a végére ért, mintha meg is könnyebbült volna kicsit.

A csobolyót, amit a nevelőapjától kapott, ünnepélyesen átnyújtotta Krász Tibinek. A kezébe nyomott egy bibliofil Ady-kötetet, az ingzsebébe meg becsúztatott harminckét friss lapot. Aztán a szekrényhez sietett, a nappal mögül kivett egy C-vitaminos ibriket, abban volt harminckét kiptoyogott

csontfoga. Nem kellett volna a megkeményedett kukoricastercbe harapnia. Csak hát a kártya mellett gyengéje volt a sercli is. A fogatlan garabonciásban márpedig ritkán marad a tettekre szusz. Jól tudta ő is ezt, és ha a fene fenét evett, akkor se tudta már zsákba futtatni a gravitációt egy ideje.

Erre a pillanatra várt Krász Tibi. Vette a bőrdzsekijét meg az elázott, matt kalapot, fogta a tejes csobolyót, a verskötetet meg a harminckét kipotyogott fogat, és köszönés nélkül, kocogótrappban robogott elfelé boldogan. Ő volt ettől fogva a járási garabonciás, kiugrott szinte a kártyapakli alól örömeben a szíve. Pedig, mielőtt a praxist átveszi, érdemes lett volna meghallgatni még néhány részletet. Meg kellett volna például tanulnia, hogyan kössön csomót a kemény köd széleire, és azt se ártott volna megtudakolnia, hogy kinek készül vajon az a különös kezeslábas, amit Fürst Irén évek óta kötöget. Bár nem maradt már az öregnek túl sok ereje, nem hagyta pihenni a lelkiismeret. Át akart adni mindent, amit addig csak ő tudott. Krász Tibi után eredt, pedig nem kellett volna így tennie.

Zord volt odakint a hideg. Szent Antal ilyenkor az elcsatangolt disznókra csíkos, kötött pulóvert adott. Védte őket a fagyhaláltól a dolga szerint. Fürst Walter meg lomhán ballagott Krász Tibi bőrdzsekije után a horhoson. Lopva lesték fáradt lépteit a tejbajszos szellemek. Didergett a zimanótól nagyon, és aduszín holdkráterek világították előtte az utat. A szél meg süvített. Olyan hófúvás kerekedett, hogy az orráig is nehéz volt ellátnia. Égből fejt tejszőpöknek látta a hatalmas pelyheket. Úgy érezte magát, mint mikor gyerekkorában a pasztörizálóüzem bolygókeverő kádjába esett. Lett a fejében valami furcsa szédület. Sosem tapasztalt azelőtt ilyet. Látta szembejönni a fürgeteg mélyén a kacér kannamosó lányt, akitől a Német Demokratikus Köztársaságból hozatott modern lemezipasztorozó mellett kért randevút négy évtizede. Látta táncolni magukat a vízkék falak között az esküvőn, érezte a kukoricasterc illatát az asztalukon, és úgy érezte, abban a nagy korsó zsíros tejben gyalogol épp a horhos felé, amit a cimborákkal ivott a tejfakasztó murin. Felderengett előtte két hálóingos, nyúlánk lányalak. Copfban volt a hajuk, és rendben a bajszaik. Feléjük intett, elmosolyodott, és altatót kezdett dúdolni nekik. Erre a ronda szél elaludt, nem lehetett már látni a ködképhálóingeket. Felzúgott Fürst Walter körül a széplányok kórusa. Körbetáncolták a nyugdíjazott garabonciást, és az éjjelről énekeltek neki.

Hűlni érezte a tagjait az öreg, és sisteregve hallotta a végső versszakot. Éppen úgy, mint mikor a diófalomb zavarta gyerekkorában a világvevő rádió a sávokat. Selypítve vokálozott, de hiába szopogatott brómba mártott

éjszínű Negro cukrokat, egyre csak fehéredett, és mint a tej, ha hajnalban a kandallón marad, egyszer csak elaludt. Abbamaradt akkor a széplányok szopránszólama. Meglepve mustrálták a felhők közül szállingózó gyűrt-mart kártyalapokat és megzúpult csontfogakat. Nem láttak előtte ilyet. Összeszedték csendben az összes zöld alsó figurát, ami a tisztásra esett, és azokból ácsoltak Fürst Walternak lebegő, örök sírhelyet.

————— Vörös István

BÚCSÚ A TANÍTÁSTÓL

Ad notam: Petőfi: Búcsú a színésztől

Most itt mondom el mindazoknak,
kiket helyzetem érdekel,
hogy eddig megszokott munkámat
nem önszántamból hagyom el.
Bár egyetemen tanárkodtam,
mától szabadúszó vagyok.
Sok volt a biztonságos élet!
Katedraparti hónapok!

Nyugalmas dolog a tanárlét,
ki nem próbálta, azt hiszi,
órákon át tartó dumálás,
bár alig figyel valaki.
Most lemondok a sok beszédről,
majd jóval többet hallgatok –
sok volt a biztonságos élet!
Katedraparti hónapok!

Igaz, a magyarázatoktól
a nem értés növekedett,
viszont a lényeghez nemegyszer
így kerülhettem közelebb.
Mindezt semmi sem igazolja,
talán okosabb sem vagyok.
Sok volt a biztonságos élet!
Katedraparti hónapok!

Így ér véget a tudomány is;
pedig anélkül a világ
most nem lehetne kietlen,
elglobalizált pusztaság.

Egy országon a kor átugrik,
én megférek egy asztalon –
sok volt a biztonságos élet!
Katedraparti hónapok!

Sorsa rég senkinek sincsen,
csak a járvány és a pech:
a biztos jövőből számúzték
senkiházi kis senkiek.
Ezentúl, ami összeomlik,
attól végleg búcsúzzatok:
Sok volt a biztonságos élet!
Katedraparti hónapok!

ÖCSÉMHEZ, EGYKORI ÖNMAGAMHOZ

Ad notam: Petőfi: István öcsémhez

Hát hogy vagytok a múltban, Pistukám?
A te korod nekem is hazám!
Nem tudtam, milyen lesz, ha eljön ez:
öregszel, s visszanézni kötelez.
Meglátom a hetvenes éveket,
hiába voltam akkor még gyerek.
A beszélgetések hangulatát,
mitől akkor kitágult a világ.
Apámat és a csoporttársait,
hallom a vitatkozás hangjait.
Tíz embernek együtt tanulnia,
gépelemek vagy filozófia
a tárgy, így is, úgy is nagyon nehéz.
Az egyetemen jól ment dolgotok?
Ja persze, én csak iskolás vagyok!
A nagy tanulást kintről figyelem
egy cigarettafüstös éjjelen.

És hiába, hogy másnap vizsga lesz,
a felkészültség rémült semleges,
szakállas Attilák, kopasz Ferik,
a tudást véleménynek képzelik,
tényekről nem mindig meggyőzhető,
az esti egyetem rémei ők.
Kávéval látja el szegény anyám
a vitatkozókat, minden szobánk
megtelik félig kész tudással, és
neki nem jut semmi elismerés.
A jószándéka áldozata lett,
akkor ismertem meg az életet.
Nem tudom, mért volt fontos pár pipás
mérnökjelölt, és ettől a világ
mért nekem nyílt meg, miért nem nekik,
kik azt hitték, hogy őket képezik,
a hippikor paródiáiban
hogyan is ismertem meg önmagam?
Mi édes-örömet figyeltem ott,
a korból jött átlag-válogatott
mivé állt össze a szemem előtt,
apám nem mesélt, nem is kértem őt,
hogyan mi is az egyetem lényege,
saját sulimban megküzdtem vele,
úgy látom, ez volt apám élete.
Ó, Pistukám, néha hallgasd meg őt!
Mert megérteni nem lesz sok időd,
neveld szüleid, ameddig tudod,
fogadd el tiédnek a korszakot.
Most még fölösleges megértened,
a kuszaságból lesz az ismeret –
ilyen volt egy télvégi est Budán.
Találkozunk még párszor, Pistukám!

Karácsonyi Zsolt

BELSŐ TÍZEZER

(REGÉNYRÉSZLET)

Megszámoltam a hajókat. Mondta az Öreg.

Bedobtak egy képeslapot a kerítésen. Ott lapult az ösvény végén már napok óta. Hullámok, tengerpart, kék ég és a távolban egy hajó. Talán vitorlás, de nem tudom kivenni rendesen, a szemem is gyengül, fehér vitorla, azt hiszem, de ettől a fehér vitorlától mégiscsak derengeni kezd valami: álltam és vártam a hajóra, ha fehér zászló leng az árbóc tetején, az azt jelenti, hogy megmenekült, ha vörös, örökre elvesztettem.

Önmagamat veszítettem el, és ezzel veszítettem el őt is, akire már nem emlékszem. Érzem az illatát, az érintését, a hangsúlyt, amelyet bármilyen városi embertömeg kellős közepén is felismertem, vagy a csatazajban, a szorosban, ahol úgy tűnt, már nincs menekvés, én pedig ráadtam a saját páncélot, ő a fontosabb, neki kell életben maradni. A kövek alázódulása, a horpadó pajzsok recsenése abbamaradt, kijutottunk, mindannyian kijutottunk, és ott találtuk magunkat a sziklás partoknál. Ott volt a páncélom a sziklák között, de nem tudom eldönteni, hogy ő menekült-e meg, vagy én, róla rángatta le valaki az én páncélot, vagy ő hajította el, amikor úszni kezdett befelé, a parttól egészen messze horgonyzó hajó felé, és nem tudtam kivenni, milyen zászló lobog az árbóc tetején, pedig akkor még én láttam a legmesszebbre mindannyiunk közül.

Ezek szerint, akkor még volt olyan, hogy mindannyian csapat lehettünk, egész sereg, talán meg sem tudtam volna számolni, hányan vagyunk, de épp elegendő ahhoz, hogy ne kezdjük el számba venni egymást, még nép voltunk, törzs, sereg.

Amikor elegendő vagyunk, nem kell számolni, ha túl kevesen: nem is érdemes. Akkor sem érdemes, ha teljesen egyedül állsz a tenger partján, és úgy tűnik, hajó közeleg, talán vitorlás vagy gőzös, vagy atom-tengeralattjáró bukkan a felszínre, és valami érthetetlen okból valaki egy zászlót kezd lobogtatni a tengeralattjáró fölött, és hiába lobogtatja, nem lehet kivenni a színét, közelebb nem jöhet, zátonyok vannak, a radar is jelzi, vagy mégiscsak vitorlás, de nincs csónak, amivel a legénység partra szállhatna. Nem tudok

elindulni a hajó felé, mert túl fiatal vagyok még, vagy éppenséggel nagyon öreg már akkor is, nem tudom megállapítani.

Csak annyit: hétágra süt a nap, és ez valami állandó emlék, amit elfelejteni sem lehet, mert, ahányszor csak a felszínre tör valamiféle emlék, mindig hétágra süt a nap. Sejttem, Apollón miatt van ez is, az ő jósdai üzelmei miatt, mert mindaz, ami emlék, nem más, mint egy korábban meg nem fejtejtett jóslat, sőt, amióta ezen rágódom, azt kezdem gyanítani, minden emlék jóslat is egyben. Könnyen megtörténhet, hogy jó ideje már csakis a jövőre emlékezem, mert a múlt teljesen elszivárgott a ködben, már alakokat, ízeket, hangsúlyokat sem tudok kihalászni ebből a tengernyi ködből. Ahogy a tengernyi ködre gondolok, az a sejtésem támad, hogy a szorosból, amikor a csapatra hirtelen rátelepedett a csend, és teljesen érthetetlen okból kijutottunk, mégsem a tenger partján találtuk magunkat, de egy hegyvonulat sziklakaróján, és üvöltözni kezdtünk örömmünkben. Azért is, hogy az ellenséget, a hirtelen csendbe és ködbe burkolózó ellenséget elriasszuk, vagy magunkhoz hívjuk, hogy fejeződjön be a háború, vagy legalább a csata ügy, ahogy kell, tudjuk eltemetni a halottakat, mutassuk be az áldozatot, küldjük ki a képeslapokat, hogy igen, élünk, megmaradtunk, győztünk, integtünk a sziklataréjról. Egyszer majd megkapjátok a képeslapokat, mi már rég hazaértünk, vagy teljesen nyomunk veszett, húsz évvel a háború előtt vagy után, mert mindig van egy háború, ami előtt vagy után nyomtalanul el lehet tűnni.

Álltunk, a szorosból kimentve a tengernyi köd fölött, a sziklakaréjon, és inni kezdtünk, kijózanodtunk, némán néztük egymást, valaki fennhangon mégis számolni kezdett, de nem jutott a végére. Nem tudott mindenkit megszámolni, vagy valaki elhallgattatta, fejezd be már, úgysem tudsz mindenkit, úgysem tudsz mindenkinek név szerint örülni, egyébként sem tudod mindenki nevét. Sokan és sokfelől érkezünk, és csak annyit tudtunk, hogy el kell indulni, mert a szomszéd faluban, a szomszéd városban vagy a tengeren túli partokon valaki meghalt, vagy meg akarták ölni, csak a bátyját sértették vérig, alázták a porba, a feleségét vagy a lányát rabolták el, áldozták fel, és emiatt sokan és sokfelől elindultunk, hogy jussunk végre el, jussunk a végére.

Amikor vége lett, amikor vége, és itt állunk a sziklataréjon, most jövünk rá, hogy hosszú hónapok vagy évek alatt sem tudtunk mindenkit név szerint megjegyezni, mert annyian haltak meg, és azóta is annyian élnek még, hogy a holtak és az élők neveit egyszerűen lehetetlen felsorolni, pedig épp elég széles ez a sziklataréj. Talán mindenkit felsorolhatnánk rajta, aztán a

nevek bevésése után találhatnánk valakit magunk közül, aki a nevek mellé egy-egy kőoroszlánt vagy egy-egy griffmadarat is véshetne. Lássa mindenki, láthassa bárki, aki előttünk vagy utánunk előbukkan a ködből, itt jártunk, és nem feledkeztünk meg azokról, akik nem juthattak el ideig.

Itt jártunk, nem voltunk vándorok, turisták, harcosok sem, ki tudja, mégis együtt értünk ide és megcselekedtük, amit megkövetelt a haza, többen voltunk, talán háromszázan is, de egyikünk régi nótát kezdett énekelni arról, hogy valakik, régen, talán azok is mi voltunk, felmentek a nagy hegyre, és felnéztek az égre.

Csillagos nagy ég volt, nem ilyen napégette világ, ahol csak a jóslatokban bízhatunk, mert a valóságban, a sziklataréj tetején egyre nehezebb megmaradni, a köd emelkedik lassan, a párától a sziklák egyre síkosabbak, a figyelmetlenek, a holtfáradtak közül már le is zuhantak néhányan. Hallani a sikoltást vagy az üvöltést, de olyan magasan lehetünk, és olyan mély az előttünk tátongó, láthatatlan szakadék, hogy a hang egy idő után elvész, és nem hallani a csontok recsegését, még koppanást, lomha becsapódást sem hoz felénk a lassan emelkedő légáramlat, ami csak a ködöt hozza egyre feljebb.

Most már meg is számolhatnánk egymást, annyira kevesen vagyunk, név szerint is tudjuk, ki van mellettünk, a forradásairól tudjuk, milyen csatában, hajnali részegségben volt velünk a másik, a másik, aki egy idő óta annyira közel áll hozzánk, annyira velünk van jóban, rosszban, hogy akár mimagunk is lehetne. Egyetlen krákogásból, egyetlen befejezetlen mozdulatból is tudja már, mire gondolunk, mitől riadunk fel az éjszakában, homlokunk ráncaihoz milyen emlékek dörzsölődnek, milyen eljövendő események égnek a retinánkba, miközben hétágra süt a nap, a nap, ez a lángoló nap, amelynek minden egyes pusztító sugara Apollón pestises nyilait juttatja az eszembe, juttatja az eszünkbe.

A jóslattal és Apollónnal indult az egész, akkor hagytuk el a hátunk mögött lassan a tengerbe merülő szigetet. Nem fontos már, hogy azt a szigetet tényleg Atlantisznak hívták, csak az, hogy elindultunk, a feketén fénylő, de az optimisták által mégiscsak barnának nevezett hajókon, hogy a tett helyszínére érkezhessünk, a Városhoz egészen közel. Jó széllel, annyira gyorsan, hogy a hajnali derengésben messziről felismertük a temploma mellett magasló Apollón szobrát. Egészen fiatal Apollón volt, alig serkent a szakáll, de íjának aranyló íve már akkor is vakítón tűnt a szemünkbe, mi pedig partot értünk, és a Város felől nem közeledett senki. Mi is elnémultunk, csak a távoli, a lassabban közeledő hajók evezőit, feszülő vitorláinak surrogását

lehetett hallani, a lehorgonyzás közbeni káromkodások foszlányait. Egész álló nap körbevett bennünket ez a csend, csak az istenek lakomájáról szivárgott le felénk jóízű csámcsogás. Nekik ott fent jó étvágyuk volt, nekünk nem, mert némán húztuk fel a sátrakat, és akinek már semmi teendője nem akadt, az számolni kezdte a hajókat, az embereket is, egyenként vagy csak nagyjából. Mennyien is lehettünk, ki tudja már megmondani, de félezernél is több hajó szorult egymáshoz a kezdetben még tágasnak tűnő tengeröbölben, és ebből bárki megállapíthatta, hogy vagyunk legalább tízezren, vagy ha mégsem, annál nem sokkal kevesebben.

Illmarinnen egy rajzszöveget kerített valahonnan, és a képeslapot a tornác egyik oszlopára tűzte. Nem kérdezte meg az Öreget, mit is akart azzal a képeslappal, amely egy tengerpartot ábrázolt. Egy teljesen üres tengerpartot, teljesen üres tengerrel, a hullámok felett nem ringott vitorlás, gőzös és atom-tengeralattjáró sem, csak a fényviszonyokból, a hullámok közötti árnyékok szinte teljes hiányából lehetett arra következtetni, hogy a kép elkészültének pillanatában dél volt, hétágra sütött a nap, és a parton: senki, csak az, aki a képet készítette, talán unalmában, talán végső kétségbeesésében, hogy teljesen hiába figyel már órák óta, nem lehet megörökíteni senkit és semmit, sehol egy sirály, sehol egy felhő, csak a tenger és a part.

Az Öreg nem szeret borotválkozni, mégis, minden nap, akkurátusan. Rácsavarta a pengetartót a markolatra, szorított egyet a pengén, és nekilátott. Még jó, hogy nincs falitükör, egész alakos tükör végképp túlzás lenne, ez a tükördarab is megteszi. Valami régi tükörszavazásból maradt itt, amikor még fontosak voltak a részletek, amikor a tükör még egyben volt, csak a repedések szálai futottak végig a foncsoron.

Oda, a repedések szálaihoz kezdett egy napon minden odatapadni, ott kezdett el kifele szivárogni a tükör mögötti semmibe az egész. Az egész mi? Az egész ki?

Régebben, még a csörömpölés hangja és a földön szétterülő, vihar kaszálta szilánkerdő látványa előtt, belefeledkezett a repedések tanulmányozásába. Mintha a tükör felületén, vagy ki tudja, valahol mélyen, a tükörben, patakok, folyók kacskaringóztak volna, néha még egy-egy vízesést is látni vélt, a pataokban mindegyre feljebb, egyre feljebb haladni akaró halakkal együtt.

Ha megfordult, háttal a tükörnek, még akkor is látta a folyót, ahogy halászok, partok, városok mellett áramlik tovább, amíg, ezt néha érezte is a nyelve alatt, a víz egyre sósabb lett, ő pedig egyre nyúlánkabb, egyre áram-

vonalasabb testtel haladt előre benne, amíg az erős sodrás meg nem szűnt, és valami addig ismeretlen áramlás nem tárt a helyébe.

Igen, így, így mondhatta, ha a nyelv nem keményedett volna fehérés-rózsaszín dárdahegygé a szájában, amitől valami sípolást, visongón éles hangot tudott már csak megütni, amikor először történt az, hogy az eléje tárulóban haladó mélyebb áramlat oldalba kapta.

Tenger, ezt mondta volna, ha a sós íz és az áramlat egyszerre le nem csap rá. Annyira váratlanul történt az egész, hogy valahol, belül megállt a levegő, alig maradt ideje, hogy a felszínre törjön, pedig régen a medence partjáról pompás csukafejesekkel mutatta, hogy ő is valaki. Akkor még tudta, hogy ő is valaki, ha nem is abban a nagy V-vel leírandó értelemben, de körülhatárolható és megnevezhető lény. Igen, egy lény vagyok, és ezt itt és most is pontosan tudom, mondta a tükörnek vagy a hullámozó vízfelületnek, szinte mindegy, gondolhatnánk, és Illmarinnen talán gondolta is ezt, amikor a tükörnek hátat fordító Öreget nézte.

Mindegy is lehetne, csak mégsem egyszerű eldönteni: túl azon, hogy emberek vagyunk vagy sem, létezik-e egy olyan pillanat, amikor már lények sem vagyunk. A mozgás mozgásra hív, a látás látásra késztet, ott a sós íz a nyelvünk alatt, mi pedig csak alig érzékelhető uszonymozgásokkal tartjuk az egyensúlyt, vagy víz fölé szökkenve homorítunk, hogy még több levegő jusson a testbe, amit már elfelejtünk testnek nevezni. Sokkal határozottabban, mint bármikor, egészen pontosan érzékeljük a körvonalait, a határait, a benne rejlő képességeket, csak önmagunkat nem érzékeljük már a körvonalakon és a túppontosan érzékelt külső világon belül.

Valami végképp magába szívott bennünket, vagy mi szivárogtunk át lassan, évről évre, ki tudja, talán éppen egy tükör repedéseiben rejlő folyó vagy patak kanyarulatain át oda, ahol most vagyunk, ahol csak íz van, és harapás, és többiek vannak, a többiek, akiket nem eszünk meg, és a többiek, akiket megeszünk, és a felszín, ahova mindegyre ki lehet törni a felület alól, a mozgó felület fölé, ahol csak szárnyas lények rezegnek, ahonnan csak a szárnyas lények csapódnak be a felszín alá, és a lények nélküli fogak, a lények nélküli fogak.

A lények nélküli fogaktól mindenki távol tartja magát, van, aki sejti, hogy a keskeny uszonyúak szokták ezeket a lény nélküli fogakat a vízbe hajítani. A tapasztalt felület alattiak megérik a fogak közeledtét, mert a fogak lecsapása előtt hatalmas árnyékok úsznak a felszínen, az árnyékokat valami mély fenti morgás is követi olykor, kemény, élettelen, ütemesen mozgó, gyors egymásutánban visszatérő laposak is felkavarják a felszín alatti felső

rétegét. Surrog is aztán a lény nélküli fog, bevájja magát a bőr alá, és nincs menekvés. Ha sokfogú jön, ami kétszer akkora, mint te, azzal még semmi gond, egy tapasztaltabb egyedül vagy ketten-hárman biztosan elintézik azt is, de a lények nélküli fog elől nincs menekvés. A lény nélküli fog, az a menekülés nélküli menekülés izzó és befele tartó, mozdulatlanságra kényszerítő egyetlen pont.

Az egyetlen pont, ahol az, aki valamikor a folyóba került, és az, aki a táruzó felszínre alá, ez a két, mégis egyszerre való lény ugyanazt érzi vagy gondolja: egyetlen pont maradt belőle, izzó és önmaga által meg nem szemlélhető pont, mert az a pont ott van a lény nélküli fog karmosan hajló, élezett hegyén, ahol a delfin és az ember, aki addigra már rég egy és ugyanaz, egyetlen pillanatra mégis érzi, ki volt és ki lesz.

A szigony akkor már a test mélyére fúrta magát, pontosan a bal uszony mellett, és az ember már csak későn próbálkozik kétségbeesetten és értelmetlenül, hogy a szigony veszélyeit átadja a delfinnek, aki görcsösen rángatja az egész testet, próbál valahogy kiszabadulni, mert a szigony és ami vele jár, már teljesen körbekeríti, egyetlen ponthoz, még a felszín alatt mozgó ponthoz köti. Örökre, ha a delfin ismerné ezt a szót, és ha az ember még emlékezhetne rá.

Ki ez az ember, gondolhatná a delfin, ha ezt még elgondolhatná, de mindaz, ami ő volt, darabjaira hull szét a fenti árnyék belsejében, amíg az árnyék is elúszik, partot ér. Ha valaki néhány óra múlva figyelni kezdi a tengert, már nem lát szigonyt, se delfint, se csónakot, csak a partot és a tengert. A parton homokszem se rezdül, még a tenger is mozdulatlan, amennyire egy tenger mozdulatlan lehet.

ITHAKA FELÉ

A sorsok különlegességén túl,
és mindazon, mit nem látunk előre,
csodálatos, mélyzöld szigetre értem
a leghosszabb úton Ithaka felé,
váratlanul tárult elém, és éppoly
különös ködből, akár az ajándék,
mivel az istenek lepnek meg olykor,
hol ezüst, hol arany gyümölcsseit
láttam a fáknak, itt-ott édesvizek
törtek elő sziklából, kőből, mintha
így szólna a hely a látogatóhoz,
s úgy tűnt, soha nem szűnik a forrás
csobogása, ahogy a szomj is olthatatlan
ezen a földön, mintha végig ezt
a képet ringattam volna magamban,
ahogy annyi, annyi hosszú napon,
éjen át himbált engem is a bárka,

és kicsit féltem, most, hogy rátaláltam,
s szívemben kihunyni készül a képe,
vajon miféle vigasz veszi át
a helyét, és vajon olthatok ennél
szebb képeket magamba, és mi lesz,
ha mégsem, miféle ábrákhoz és
miféle rajzhoz rögzíthetem hitemet
végül? Már indultam volna, helyem
nem találtam, ám akkor egy dal hangjait
hallottam, magasabbról, mint a fák
lombkoronája, és tudtam, bűvöletében
elenyészik az ember, köteléke
semmivé lesz a hanggal, és ha messze
röpítne, soha vissza nem talállok

hajómra, hová, meddig szállhatok
mégis, hogy a testem roncsolva, lelkem
törve ne maradjon a parton?

Naptáram az égben, én Ithakában
bíztam végig. Akkor már úton voltam
ismét, hajóm nyomában holmi pernye
szállt, majd szétterült a vízen, s az éj
legsötétebb tükrén egy dalt sodort
a szél, kívántam, otthonom legyen
a leghosszabb úton Ithaka felé.

JÁRMŰSAURUSZ

Nap mint nap egy kivénhedt buszon utazom gyermekeimmel
az iskola felé,
itt-ott mállik róla a festék,
tompá fényű acéllemezére új s új bejegyzéseket marna a rozstda,
dugattyúi mintha csak holt nyelvek alélt füstjeit löknék ki
hengereikből,
talán gyermekeim jókedve meg életereje
tartja útján ezt a guruló roncsot, bár számára minden út
a legnehezebb út,
egy hasonló jármű naponta szembehozza velünk az Istent, ránk se néz,
mintha tudná, megvagyunk, és miért ne lennénk,
hisz soha nem új autóbuszért imádkoztunk, csupán a találkozásért,
s hogy beszédünk sűrűjéből végül megérkezessünk valahová,
ahogy most.

ANTI

(REGÉNYRÉSZLET)

Hétfőn reggel valamivel hat óra után, vállán egy tarisznyában némi eleséggel, Anti a Lina-kanyarban felkapaszkodott Nánás Gyuri szekérére. Gyuri mellett Pálfi Gazsi ült az ülésdeszkán, így neki csak a saroglyában jutott hely, de nem bánta különösebben, a szekérderékban egy jó adag széna volt egy pokrócba tekerve, azon hanyatt feküdt, bámulta a nap első sugaraitól piruló eget, s hallgatta az ébredés gyönyörűségét megéneklő madarakat. Túl sokat nem beszéltek, agyuk még nem volt kitisztulva annyira, hogy a mondókájuk beinduljon. Anti nem is bánta, legalább nem kellett tartania Gazsi ingerkedéseitől. Vagy most – reménykedett –, hogy együtt dolgoznak, talán leszáll róla?

– Elég nagy harmat esött az éccaka!

– A!

Szűk félórás szekérút után megálltak, addigra jól bent voltak a fenyőerdő sűrűjében. Pálfi Gazsi kikötötte a lovakat, a szénát eléjük tette, közben Nánás Gyuri üveget vett elő, s egy poharat. Először magának töltött, egy hajtásra kiitta, aztán Gazsinak, végül Antinak.

– Most dolgoz! – rendelkezett.

Kézbe vette a láncfűrész (vagyis a druzsbát, ahogy errefelé mondani szokták), firtatóan körbenézett, aztán nekiállt az első fának. Mint a vaj, úgy ment a láncfűrész a puha fenyőben. Karcsú, sudár fákat vágott ki, szarufának valót. Ledöntötte a lábukról, letisztította a gallyakat, méretre szabta. Gazsi és Anti fölrakta őket a szekérre, s hogy ne legyenek útban, kissé távolabb nagy rakásba hordta a gallyakat. S ez – egy kiadós frustukkal, meg egy-két pálinka-szünettel – így ment olyan kora délutánig. Akkorra hatalmas szekeret raktak, csupa szép, hosszú gerenda, közte néhány ágvég, amolyan karomnyi-combomnyi, amit érdemes hazavinni kerítésoszlopnak vagy szorultság esetén tüzelőnek. Mert fenyőt tényleg csak szorultság esetén raktak a kályhába, lágú rostú fa lévén, kicsi a fűtőértéke, tüzelni gyertyánt és büköt vágtek.

Miután átkötötték a rakományt, s csaptatóval meg is csaptatták, hazaindultak. Anti úgy érezte, derekasan helytállt, nem ügyetlenkedett, tudta, mi

a dolga. Igaz, fejszét nem kellett kézbe vennie. Ha nem egyéb, csak kiütözik rajtam, hogy nagyapám is favágással kereste kenyerét!, állapította meg elégedetten. A jól végzett munka öröme a többieket is átjárta. A nyelvük is megeredt.

– Van itt fa elég! – mondta Anti.

– Van – így Gazsi.

– Nemsokára jön a szezonja... – tolta föl a kalapot a fején Nánás Gyuri –, ha van kedvetök, lehet csinálni... Ez neköd is szól, Desági Antal!

– Hogy mi?

– Augusztus végétől én nagyüzemre váltok. Ha akarod, bévőszlek a csapatba...

– Augusztus végétől... – mondta Gazsi, s nem lehetett tudni, kérdez, vagy helybenhagy.

– Igen. Persze, tudom én jól, hogy csak októbertől kéne, az első hidegök beálltával, de kicsit előre kell termelni... Jó lősz az így is a városi uraknak. Mit tudják ők, mikor vágjuk... A fa nem mondja meg...

– Aha...

– Szállítottam én már mindönféle nagykutyának, égy se mondta, hogy valami baj vóna a fával...

– Persze, persze...

– Jövő hét dérákára ésszeszödöm a csapatot. Legalább három druzsbás, hat segéd... Jötök tű is, ugyé?

– Rám is gondoltál, igazán? – repesett Anti az örömtől.

– Sze' nem megmondtam? Persze, csak ha van kedved jőni! Ha akarsz dőgozni...

– Én ne akarnék?

– Ha nem egyéb, még embőrt faragunk belőled... – akarta heccelni Gazsi, de Nánás Gyuri leintette:

– Most ne!

A Lina-kanyarban jó hangulatban, barátként váltak el.

– Eriggy csak! A lerakodást Gázsival megoldom! Osztán ha érdekök az ajánlat, készülj réa! – mondta még Nánás Gyuri, és kezét nyújtott.

Antival madarat lehetett volna fogatni. Megtiszteltetésnek érezte a felkérést, úgy gondolta, így van értelme az itt maradásnak, immár nem kell rágódnia tovább, hogy mit kezd magával. Milyen jól hangzik majd, amikor otthon elmeséli: béállottam erdőlni a Nánás Gyuri brigádjába!

Mostanában kezdte azon kapni magát, hogy egyre gyakrabban beszél tájszólásban. Gyerekkorában nem töltött annyi időt itt, hogy akkor ráragad-

jon a helyi tájnyelv, így amikor kiérkezett ide, már „nyafka városi beszédje” miatt is feltűnést keltett, de lassanként felvette a ritmust, kezdett tetszeni neki a sok öblös ö betű, néhány ízes szófordulatba egészen belehabarodott, s ráébredt, hogy ha odahaza egymagában beszél, akkor is használja. Az anyja iskoláját a beletöknek, te!, mordult rá a kecskékre, inkább színpadiasan, mint igazi méreggel, amikor este meglátta, hogy a jászluk még félig van szénával, mégis követelőzve mekegnek. Ne sokat izzéköljetök neköm! Ezután hézza kell szokjatok, hogy nem nyalom égyvégtibe a seggötököt! Röggel önni-inni kaptok, s avval estig eltőtítök az üdöt, amíg hazajövök az erdőről!

*

Augusztus végétől Anti járnai kezdte Nánás Gyuri brigádjával az erdőt. Fejszét – nagy megkönnyebbülésére – továbbra se kellett a kezébe vennie; rakodni, ágakat félrepucolni, a druzsbások keze alá dolgozni: ez volt a feladata. Épületfát termeltek ki: hosszú, egyenes szálfenyőket. Anti ugyan emlékezett, hogy a nagyapja azt mondta volt, fenyőt csak télen szabad vágni, amikor a nedvkeringése le van állva, különben sosem lehet kiszáritani rendszeren, s a szű is egykettőre beleáll, de ha Nánás Gyuri azt mondta, roppintani kell, ők roppintották. Aki szenátornak és miniszternek is szállított már – amint állítja –, annak csak kell értenie a dürgést! A pénzzel nem volt gond, Gyuri minden este a markukba tette a százast. Nagy pénz volt az még városon is, nemhogy fenn a tanyán! Meg is hozta az emberek kedvét, nyomban elfelejtették a fáradtságot, az egész napi hajladozást, emelgetést. Rendszerint a kocsmában kötöttek ki, s énekszóval búcsúztatták a napot.

Anti kezdte úgy érezni: ez a neki való élet. A többiek még mindig furcsán kerülgették, de amikor látták, hogy a munkáját elvégzi, s Nánás Gyuri szemmel láthatóan pártját fogja, békén hagyták. Túlzás lett volna azt mondani, hogy befogadták maguk közé, de megtűrték. Ő pedig bizonyítani akart. Nem alábbvaló ő, mint ezek a mokányok! Az első két nap keserves volt, estére teljesen kinyiffant, jártányi ereje sem maradt, minden porcikája sajgott, vacsorázni sem maradt kedve, enni vetett a kecskéknak, s dőlt be egyenesen az ágyba. Aztán lassacskán belejött, a többiektől elleste, hol és hogyan kell megfogni a fát, hogy ne roppanjon meg a dereka, mert arra kell legjobban vigyázni a famunkánál, hogy ne derékból emeljen az ember, hanem egész testből nekifeküdve, hogy az izmok összedolgozzanak, hogy a

combok, a váll, minden kivegye a részét a tehercipelésből. Akkor lehet bírni napestig, akármeddig.

– Ésszel kell ezt csinálni, hallod-é?

– Csak finoman, mintha lovat b.sznál...

– Azzal az erővel, amit itt most elpazarolsz, vén korodba' kijárnál a házból sz.rni...

Az esti dorbézolásokból többnyire kimentette magát azzal, hogy dolga van, ami igaz is volt, mert nemcsak a kecskék, hanem egy kis kotyvasztás, olykor mosás is rá várt. Összedobott egy-egy paszuly- vagy káposztalevest, azt három napig is lehetett enni, hidegen is, s ha kedve volt, főzött egy puliszkát, túró volt még a pincében. A többieket mind asszony várta otthon, ha nem feleség, hát anya, egyedül ő volt teljesen önellátó. S bizony, olykor összecaptak a hullámok a feje fölött. A ház futott, arra már nem maradt ideje: kosz és rendetlenség volt, s az udvarra is ráfért volna egy kaszálás. A sarjúzásra olykor lelkiismeret-furdalással gondolt, de aztán megnyugtatta magát azzal, hogy hiszen van pénze elég, majd vesz kóstot a tél beállta előtt. Az a két boglyácska sarjú még mindig ott volt, az egyezségüket követő napokban még rákérdezett Nánás Gyurira, de az csak annyit mondott, a száját húzva, nem látod, hogy most nem alkalmas, azt se tudom, hol a fejem, elé kell készíteni mindönt, ekkora brigádot gardírozni nem gyermekjáték... Anti bólintott, nem is neheztelt, igazat is adott Nánás Gyurinak, csak azt nem értette, akkor miért ígérte meg... De aztán, ahogy a munka beindult, nem sokat morfondírozott ezen.

Kicsit elhanyagolta magát, borotválkozásra s alaposabb mosásra csak hetente egyszer, vasárnaponként kerített sort, amikor szabadnaposak voltak. Ruhát is csak ekkor váltott. Péntek-szombatra már igazi vadember kinézete lett, torzonborz szakállal, izzadt, csapzott hajjal. Kellettek ezek a vasárnapok, nem, mintha olyan nagy templombajárók lettek volna: a fiatalabbja kerülte itt is Isten házáat, akárcsak városon, csak a vénje járt, azoknak pedig minden alkalommal végig kellett hallgatniuk a pap méltatlankodását, amiért olyan kevesen jöttek. Arra voltak jók ezek a vasárnapok, hogy ki-zökkenjenek abból a monoton, nehéz munkából, hogy kissé rendbe szedjék magukat, hogy újra emberformájuk legyen. Most már kezdte érteni Anti, mire mondta a nagyapja, hogy a favágó az külön állatfaj, fiam. Hétközben nem számított a mocsok, az izzadságszag, természetes volt, hogy evés előtt nem mosnak kezet, hogy állva, mohón esznek, markukban tartva a kenyereket, a szalonnát, hagymát, hogy a bicskát használják villa helyett, s ha

délben összekoncsorodtak rövid szunyókálásra a saroglyában, lópokróccal takaróztak.

Ebédszünetben általában megindult a nyelvük (munka közben jobbára csak a szükséges vezényszavak hangzottak el), beszélgettek mindenféléről, ami foglalkoztatta őket. Lányokról, világpolitikáról, megélhetésről.

– S hát a migránsoktól tartotok-é, no? – hozakodott elő egyszer a témával Anti.

– Ide nem jőnek, me' itt hideg van, s medvék. Az arabok inkább a melegöt s a kecskéköt szeretik... – legyintett Nánás Gyuri.

– Hát akkor Antihoz jöhetnek, me' neki van kecskéje! – röhintette el magát Vaszi Feri.

– Úgy tudom, a migránsok többsége inkább afrikai... – pontosított Anti.

– Hát az nem vóna jó, ha a nyakunkra jőne vajégy nagy f.szú néger, mer' akkó Bözsike s Marcsi esetleg hézzuk pártolna... – fintorgott Feri.

Ezen mindnyájan elkacagták magukat.

A napi munkájuk mindig azzal fejeződött be, hogy lerakták Nánás Gyuri háza elé az aznapi vágást. Szépen nőtt-nődögélt a farakás, hogy aztán hét-tíznaponta megjelenjenek a városból a rönkszállító autók, s mindent eltakarítsanak az udvarról. A tranzakció részleteiről nem számolt be Gyuri, de ők nem is erőltették: tudták, nem az ő reszortjuk. Ilyenkor Gyuri nem tartott velük az erdőre, amíg ők kint voltak, addig intézte a dolgot, másnap általában fáradt, zavaros tekintetű volt, de elégedett. Azzal, hogy Gyuri hogy szerez be annyi kitermelési engedélyt, szintén nem foglalkoztak. Örültek, hogy volt munka, s jött a pénz. Anti, aki régen több újsághírt olvasott a falopásokról, egyszer ugyan megkérdezte, hogy te Gyuri, honnan van neköd ennyi bárcád, mikor itt állítólag le van állítva a kitermelés?, de Gyuri olyan hangnemben mondta, hogy te ezzel ne törődj, neköm olyan kapcsolataim vannak, hogy tarvágásra is kapnék engedélyt, ha akarnék!, hogy Anti többé még véletlenül sem hozta szóba a dolgot. Hogy hová kerül, s mi lesz a fából, deszka, szarufa, gerenda, azt sem kérdezték. Volt néhány bélyegzett fa is a kivágottak közt, de a többség bélyegzetlen – ezt ők természetesen vették, mint ahogy azt is, hogy erdész még véletlenül sem vetődött arrafelé, ahol ők dolgoztak. Valami motoszkált bennük, hogy amit csinálnak, az nem teljesen tisztességes, de könnyebb volt nem beszélni róla, mint elismerni önmaguk előtt, hogy fatolvajok. S különben is, ha valaki fatolvaj, hát nem ők azok, hanem Nánás Gyuri. Intézze el ő, ha valami dolga akad a fennvalóval, vagy – ne adj Isten! – a hatóságokkal. S végtére is: valamiből pénzt kell csinálni itt, a tanyasi világban is! Az mind szép és jó,

hogy állatot tart az ember, mert azután megvan a mindennapi betevője, de pénz is kell a házhoz, mert a villanyszámlát ki kell fizetni, gázkályhát s palackot venni, hogy nyáron ne kelljen tüzet rakni ételcsináláshoz; arról nem is beszélve, ha az embernek kedve szottyan, hogy néhanapján beruccanjon a városba, ott szinte a levegőt se adják ingyen. Tanyahelyen nagy hát a pénz becsülete: a sajtból, gombából, málnából alig csurran valami, a vágómarhának is kicsi az ára; aki valami pénzes munkához jutott, arról úgy gondolták, megfogta az Isten lábát. Ahhoz túl messze volt a város, hogy ingázni lehessen valami gyári munkára, azok, akik úgy gondolták, az az ő jövőjük, inkább beköltöztek. Akik pedig maradtak – vagy azért, mert nem voltak elég bátrak, vagy azért, mert elképzelni sem tudták, hogy elmenjenek –, fogukhoz kellett verjék a garast. Hacsak nem voltak olyan vállalkozó szelleműek, mint Nánás Gyuri. Itt van a seggünk alatt a fa, mondogatta, Isten nekünk teremtette, épp mi ne húzzunk hasznót belőle? Nánás Gyuri seftelt, szervezett, a munkások pedig jöttek, s örültek, hogy dolgozhatnak. Ebbe a csapatba került be újoncként Desági Antal. A helyiek közül páran nem értették, milyen alapon: került volna rendös, belévaló legényembőr is oda, nem ilyen gyöngö darázsdérékú, mint ez a jöttmönt, ez odaszarik, ha égy nagyobb fába kell megkapaszkodni!, mormolták magukban, de aztán elcsitultak az elégedetlen hangok, annál is inkább, mivel Nánás Gyuri nem az az ember volt, akinek a dolgába bele lehetett volna szólni. Nem olyan famíliából származott. Az idősebbek még emlékeztek: a nagyapja tizenkét évet ült a börtönben, mert leszúrta az egyik tanyasit, akivel összeszólalkoztak valami földügy miatt.

A brigád tagjai igyekeztek hát megbecsülni magukat Gyuri mellett, kivált, hogy egykettőre észrevették, megnőtt a tekintélyük. Többségük legényember volt, a lányos anyák kezdtek máris szebben beszélni velük, bár olyan is akadt egy-kettő, aki azt mondta, ezeknek jobb békét hagyni: vagy a fa üti agyon őket előbb-utóbb, vagy elrészegesednek.

*

Anti csodálkozott, hogy munka közben nem lövögetik, szinte várta, hogy mikor kezdődnek az ingerkedések, hogy mikor válik céltáblává. Annak rendje s módja szerint, ugyebár. Ahogy az újoncokkal szokták. De a „beavatás” egyelőre váratott magára. Talán azért, mert a druzsbák duruzsolásától az ember a saját hangját se hallotta.

Aztán egy este rávette magát, hogy beüljön a kocsmába a többiekkel. Mindig nem húzhatom ki magam, morfondírozott, mert akkor azért is kinéznek maguk közül.

Csöndben, szinte áhítattal itták meg az első pohárral, hagyták, hogy az erős pálinka átmelegítse bensőjüket, lemossa az egész napi fáradságot. Aztán a második kör előtt Lakatos Géza somolyogva Nánás Gyuri felé fordult:

– Nem úgy szokták, hogy egy kört az újonc fizet?

– De, de! – mondogatták egyszerre többen is, és várákozva néztek Antira.

– Persze, persze, nekem is eszömbe juthatott volna... – mondta szinte röstelkedve Anti.

Így hát a második kört ő fizette. A napi keresete ott lapult a zsebében, volt miből. Igaz, hogy a téli krumplit akarta megvenni belőle, de jut is, marad is.

– S te, Gyuri! – ütötte a vasat Lakatos Géza. – Ezzel a befogadás le is van tudva?

– Hát...

– Amit régebb szoktak, azt megkapja-é?

– Mért: tú megkaptátok-é? – kérdezett vissza Nánás Gyuri.

– Mű nem, de azért ő még megkaphatja... – röhintette el magát Lakatos Géza.

– S hát mit, te? – érdeklődött Pálfi Gazsi.

– Régebb úgy járta a favágók köribe', hogy az újoncot réakötözték az első fatörzsre, amit ő vágott ki, s vesszővel húztak égyet-égyet a seggibe.

– Nem rossz, nem rossz...

– Anti még égy fát se vágott ki, csak a druzsbások, úgyhogy...

– Emmá igaz!

– Hát akkó nem lehet megcsinálni...

Anti eddig csak hallgatta, mit tárgyalnak róla, most azonban közbeszólt, az izgalomtól kipirultan, elcsukló hangon:

– Állok elébe, kiköthettek, felavathattok!

Az emberek nevettek a bátorság eme nagyszerű megnyilatkozásán.

– Nem azért hoztuk elé, no! – szólt aztán békítőleg Nánás Gyuri. – Sze most mondtam, hogy a többiek se kapták meg...

– Attól még...

– Nem!

– Akkó meg van b.szva a zabaratás...

– Azért nem, no. Éjszen csak ledőlnek azok a fák úgy is...

– Pedig mű nem is vagyunk igazi favágók?

– Nem, csak olyan magon köttek...

– Elfajzottak... – ízlelgették a szót kacarászva.

– S tetejibe' itt van még ez a jötmönt is közöttünk... – röhécseltek tovább.

– Fájín banda vagyunk, hé!

– Bezzeg a nagyapáink...

Egyszerre elkomorodtak. Kiütött rajtuk a fiatalos ellenkezhetnék.

– Hadd el, no, azok se vótak nagyobb legényök, mint mű! Utólag könnyű megszépíteni a dógot a nagy mesékkal.

– Egyéb sincs, csak azzal példálózna...

– S hogy mű milyen elfajzott kapcabetyárok vagyunk...

– Úgy-úgy! Pedig mű sem vagyunk alábbvalók, hiába mind mondják a vénök, hogy bezzeg, a mű üdönkbe'... akkor vót virtus...

– Oda tudjuk tönni a csontot mű is, ha kell!

– Oda, oda!

Bólogattak, ittak. Lázadó lendülettel. Erejük, értékük tudatában.

– Én aszondom – szólt kisvártatva Vaszi Feri –, nem is a kikötés s a veszszőzés az igazi fölavatás, hanem a medve!

– A medve? – kérdezte értetlenül Anti.

– A! Nem hallottál olyanról, hogy megtámadta a favágókat?

– Hallani hallottam...

– Hogy csúffá tötte ökö?

– Akit még nem futtatott meg a medve, az nem igazi favágó! – jelentette ki Lakatos Géza határozottan.

– S hát azt tudod-é, Anti – folytatta Vaszi Feri, s közben szemével a többiek felé vágott –, mit kell csinálni, ha jó a medve?

– É-én, nem... – dadogta Anti. Túl sok történetet hallott kocsmaasztal mellett emberekről, kiknek fél arcát leszakította a medve, vagy kiknek a lábát, karját harapta szét.

– Pedig jó, ha tudod, mert sose lehet tudni, mikor jó... – tüzelte tovább Vaszi Feri.

– S hát mit, na? – kínlódta ki a kérdést magából Anti.

– Futni kell jó sebössen, s közben bé kell kenni magad szarral! – válaszolt Feri rezzenéstelen arccal.

A társaság értetlenül nézett rá, ő pedig egykedvűen folytatta:

– Mert a szarszagot nem szereti a medve...

– Azt nem én se... – szólt Lakatos, akinek derengeni kezdett valami.

– Milyen szarral, honnan kerítsek szart olyan hirtelen...? – kérdezte értetlenül Anti, Vaszi Feri pedig kajánul rávágta:

– Lősz ott szar, ne félj!

A társaság végre megértette, hová akart kilyukadni Vaszi Feri, egyszerre robbant ki belőlük a röhögés, elemi erővel, gurgulázva, vaskosan, Anti pedig leforrázva hallgatott.

– Erre igyunk! – szólt aztán Nánás Gyuri, amikor a kacagás elcsitult valamelyest. – Ezt most én fizetöm! Vagy te, Feri?

Vaszi Feri bólintott, hogy igen, ő; arca elégedettséget sugárzott, hogy végre sikerült bolondot csinálni a jövevényből. S csak úgy finoman, ésszel, szőr mentén.

– Lősz ott szar, nyugodj meg! – lapogatták még tíz perc múlva is „barátilag” a hátát, Anti pedig túrta, mert mi mást tehetett volna, s olykor kényszeredetten elnevette ő is magát.

Visszakapod ezt még te!, fogadkozott aztán, pedig fogalma sem volt, miként, mivel cselezhetné ki, mikor csavarinthatna egyet úgy a beszédjén, hogy zavarba hozza Vaszit vagy a másikat, harmadikat, ezeknek mindig csak a hülyeségen jár az eszük, ezek folyton csak figuráznak, főleg, ha egy kicsit ittak is, a fene a belüket. Lenyelte a mérget, s megpróbált jó képet vágni, mert tudta, ha bumfordiskodik, még jobban rászállnak.

Már a negyedik körnél tartottak, az arcok egyre jobban kitüzesedtek, a szemek csillogtak.

– Ne igyál annyit, te! – szólt rá váratlanul Vaszi Feri Lakatosra.

– Mé? – hördült fel Lakatos.

– Me’ kiváglak az ajtón!

– S ha nem iszom?

– Akkor is...

Anti várakozón behúzta a nyakát. Nem tudta eldönteni, mi következik: harsány röhögésben törnek ki, mert ez csak amolyan játékos ingerkedés volt, vagy tényleg egymás torkának esnek. Ezúttal, megkönnyebbülésére, a röhögés következett, aztán felcihelődtek, azzal a jelszóval, hogy holnap is nap van.

– Amióta druzsba van, nem kell tartani a medvétől! – mondta búcsúzás-kor Nánás Gyuri Anti felé fordulva.

– Tényleg? – kérdezett vissza Anti reménykedve.

– A medve fél a druzsba hangjától, ha azok zúgnak, az erdőből is kifut...

– Nem lehet tudni! – szólt bele kajánul Vaszi Feri, azzal kivágott egy fél fordulót, összecsapta a bokáját, s hazafelé indult.

Anti is hazabotorkált, közben rémképek gyötörték. Mi van, ha tényleg rájuk ront a medve? A fenét, megmondta Gyuri, hogy fél a druzsbától! De mi van akkor, ha reggel lepi meg őket, az úton? Vagy hazafelé? Mert hát örökké a druzsba se szól... Francok, jutott eszébe aztán, hát télen alszik a medve! Igen ám, de addig még van egy kicsi. Állítólag ilyenkor ősszel a legelszántabb. Mert érzi, hogy már kevés ideje van, s minél több ételmeget akar szerezni... Ej! Legalább nagyapám vadászését magamhoz vehetném, ha még megvan. De hát nem tudok bánni vele! Ej!

ELMÉLYÜLÉS

B. L.-nek

Ez a szó jutott eszembe a temetésen,
amikor a koporsót leengedték. Ott álltunk
a sír szélénél, és volt, aki sírt, zokogott, más csak
szomorú volt. Igen, az elmélyülés kifejezés jutott
az eszembe, egy szó, amelyet annyiszor hallottam,
amelyet én magam is használtam, kiejtettem olykor.
Most természetesen a test szertartásos leengedése
hozta felszínre bennem ezt a szót, és az is eszembe
jutott hirtelen, hogy az előbb még a pap a magasba
szálló lélekről beszélt, kérvén az Istent, hogy tisztítsa
meg azt a földi szennytől, mielőtt az a mennybe
emelkedne. A felemelkedés vigasz az elmélyüléssel
szemben. Hányszor hallottam az életben, hogy fel kell
emelkedni, vagy felül kell emelkedni. És hányszor
hallottam azt is, hogy el kell mélyülni bizonyos
dolgokban. A tananyagban. A filozófiában.
A Bibliában. Ahhoz, hogy megtaláljuk a helyes választ.
A jó döntést. A jó utat. Ahhoz, hogy sikeresek legyünk.
El kell mélyülnünk, hogy végül felemelkedhessünk.
Micsoda Janus-arcú minden szó, minden kifejezés!
Hallom, hogy dobolnak a rögök a koporsón.
Mennyire kell elmélyülnie az embernek
az életben? Mennyire kell elmélyülnie
az embernek a halálban? Mennyire kell magasra
szárnyalnia a léleknek, ha megtisztult már attól,
ami itt lent beszennyezte? Nem tudok elmélyülni
ebben a versben. Nem vagyok sem lent,
nem vagyok sem fent. Megyek vízszintesen
kifelé a temetőből. A kijáratnál kaláccsal
és pálinkával kínálnak meg...

2023. január 6.

VISSZAÚT

Tamási Áron emlékére

Feltámadás után
meggyűlik az embernek a baja.
Mire odaérsz a hivatalhoz, már hosszú sor kanyarog
előtted. Kötelességed, és egyben érdeked is
érvényteleníteni a halotti bizonyítványodat.
Hanem amikor az ablakhoz értél,
kéri tőled a kisasszony a születési igazolványodat.
A homlokodra csapsz: Vajon hol lehet?
Milyen házban, melyik fiókban vannak a papírjaid?
A hagyatéki tárgyalást igazoló iratok?
Mi lett az örökséggel, mit tartottak meg,
és mit kótyavetéltek el az utódok?
Kihez, hová fordulj? Ki ad tanácsot?
Hol van a tudakozóiroda? Ki igazít el?
Átmenetileg a legjobb, ha a hajléktalan
szálló felé veszed az irányt. Főleg, ha már
beköszöntött a hideg évszak. Mert a
parkban már nem tanácsos éjszakázni.
Felfázol, s mehetsz máris a rendelőbe.
Melyikbe? Hogy állsz az egészségügyi biztosítással?
Ki a házi orvosod? Ki ír fel neked receptet?
Amíg összeszeded az aktákat, amíg ismét
az adófizetők listájára kerül a neved,
amíg ismét a zsebedben tudhatod a kártyát,
amivel kiveheted a nyugdíjadat az automatából –
napok telnek el. Hetek? Hónapok? Hiába hivatkozol Istenre,
hiába hivatkozol a trombitaszóra! Az is lehet, hogy
nem bírod ki idegekkel, és káromkodva indulsz vissza...
Azt mondod: Uram, felejtjük el ezt az egészet!
Azt mondod: Uram, borítsunk fátylat az egészre!
Minek feltámadni, amikor a megváltás még
alig kezdődött el! Uram, örülök, hogy a halotti
bizonyítványomat még nem sikerült érvényteleníteni!

Örülök, hogy azt felmutatva,
még hátha visszaosonhatok a temetőbe
a hátsó bejáraton...

2022. november 23.

JÉZUS KERESZTJE

Jézus így szólt:
Vegyétek és egyétek,
mert ez az én testem!
Vegyétek, és igyatok belőle,
mert ez az én vérem!

De Jézus nem mondta azt,
hogy a keresztyét fel kell aprítani,
és szét kell osztani!
Nem mondta, mert tudta,
hogy a kereszt oszthatatlan.
És azt is tudta, hogy mindenkinek
megvan a maga keresztye,
s az elég neki.

Nem akarta szétoosztani
Jézus a keresztyét,
de a kufárok, akiket ő korábban
kiűzött a templomból,
végül mégis feldarabolták,
és kiárusították mint ereklyét.
(Jó pénzt vágtak zsebre, nem vitás!)

Milyen szégyen! Milyen gyalázat!
Mindenkinek van keresztye
itt, ezen a Földön,
csak éppenséggel a Megváltónak
nem maradt!

Kérdezem:
Miért is térne vissza
ide még egyszer
megváltani a világot?

MINDENKI KERESZTJE

Mindenkinek
megvan a maga keresztje,
hát mindenki igyekszik célba érni vele...
Elnézem, egyesek könnyedén,
mások meg görnyedezve viszik a magukét.
Ünnepnapokon vagy vasárnaponként,
amikor a templomba mennek, látom, ahogy
nekitámasztják a keresztjeiket a falnak.
Hétközben, ügyes-bajos dolgaikat intézendő,
a hivatal vagy a bodega oldalának
támasztják neki... Kereszttel ugyanis
nem illik belépni egy helyiségbe.
Hanem mégis előfordul időnként,
hogy valaki a keresztjével lépik be valahová.
Megtörténik az is néha, hogy valaki ott felejt
a keresztjét a templom bejáratánál vagy
éppenséggel a bodega előtt. Előfordul az is,
hogy valaki elcseréli a maga nehéz keresztjét
a másik könnyebb keresztjével...
Ez sokszor nézeteltéréshez vezet.
Köztudott ugyanis, hogy könnyebb
egy könnyű keresztet vinni, mint egy nehezet.
Van, aki szórakozottságból hagyja el
a maga keresztjét, de rendszerint azt
egy becsületes megtaláló visszaadja.
Ha nem kerül meg valakinek a keresztje,
akkor a talált tárgyak hivatalához kell fordulnia.

Szóval mindenki igyekszik boldogulni
a maga keresztjével, és igyekszik
visszaszerezni azt, ha elkallódott.
Mert nem élhet az ember
a maga keresztje nélkül.
Persze, az emberek időnként felteszik
a keresztkérdést az Istennek:
A megváltásra kerül-e sor hamarabb,
vagy az Apokalipszis következik?
E kérdésen az Isten eltűnődik...

2022. december 22–26.

Vida Gábor

SENKIHÁZA

(ERDÉLYI LEKTŰR – RÉSZLET)

4. Schwartz

Anton Schwartz vándorfotográfus gyakori vendég Namajdon, ha országos vásárt tartottak, mindig megjelent, a hetipiac is nehezen tudott nélküle véget érni. Egyszer meg is szűrták, húsz felszege legény jelentkezett önként, ő sem árulta el, hogy ki volt a tettes. Kimustrált konflissal közlekedett, amelyre sötétkamerát épített, abban volt a laboratórium, alig fért el benne, oda vonult vissza, mikor elege volt már a forгатagból, onnan adta ki a képeket a megrendelőinek és a vásárlóknak. Hosszan keresgélt egy hatalmas kofferben, hogy na megvan, és haragudott, ha valaki alkudozni próbált, ez nem rettek és nem hagyma, ezek bécsi papírok, kérem szépen, és német vegyszerek. Nagy dolog még akkor a fotográfia, rendes ember életében jó, ha kétszer, háromszor leveszik, és tényleg könnyekig hatódnak nézi, bár a férfiak szemérmesen elhúzódnak a bémészolástól, a nők pedig ujjongnak, ha felismerik magukon a hárászkendőt. Hogy mennyiben van ez a mulatság, azt mindenki restelli, de azért kell és fontos, akiről nem készül, és nem marad kép fenn, az olyan, mintha sosem élt volna. Egész falvak akadnak, ahol csináltak valaki egy családi képet, azután a legszegényebb sem hagyja magát.

Mesélik azt is, hogy lenge öltözetű kisasszonyokról készült fotográfiái vannak, ám olyat senki tisztességes ember nem látott. Nincs minden rendben az iparengedélyével, de tud románul, a jegyző kedveli, örömmel veszi mindig, ha betér hozzá egy pohár valamire. Hogy barátok volnánk, az túlzás, mondja egyszer a Czirer-patikában. Moldovan ezt visszahallja és megsértődik, nem érti, hogy a román jegyzővel barátkozni itt főbenjáró bűn, hacsak nem érdekből. Az elhangzott kijelentés után pár nappal a fényképészt kémkedés gyanújával letartóztatják a namajdi határban, mert a vasúti hidat próbálta *levenni*. Kinek dolgozik, kérdezte Danila szigorúan, a híd katonai objektum. Nem őrzik senki, válaszolt Schwartz, de akkor is az, erősködött a csendő, és elkobozta a fényképezőgépet. Nem értek semmit, motyogta Schwartz, nem dolgozom, csavargok. Pedig arról ábrándozott, hogy egy jól szituált kisasszony azt fogja mondani egy képre: ha maga ilyen

szépnek lát engem, akkor én szeretem önt. Fényképek hatására kisasszonyok ritkán mondanak ilyet, de Schwartz reménykedett, nem baj, ha csúnya, nem baj, ha buta, csak némi vagonka volna vele.

Az nem úgy van, jelentette ki Moldovan, amikor elég sokat ittak és beszélgettek, ha volna neked is egy rendes szakmád... Mert ugye neked van, kontrázott Anton. Jól tudta, hogy mint sok állami hivatalnoknak, Moldovanak is hibáznak a stúdiómai, érettségivel alprefektus lehet bárki, ha van komoly nagybátyja, jegyzőnek elég a négy elemi. Legfontosabb közös témájuk Wolf Nelly, aki a tavalyi Anna-bál csillaga volt, a jegyző táncolt is vele, Schwartzot viszont előbb hívták meg a Wolf-kertbe, a Barakk udvarára fényképezni, igazi bizalommal fogadták, mint egy udvari fotográfust. Mutass képet, szól rá Moldovan, valahányszor ez szóba kerül. Nem tud mutatni, az üveglemezeit elkérték, de olyan pontos leírást ad a kertről, a bútorokról, a tenispályáról, Nelly kisasszony élesen metszett szemöldökéről, vékony ujjairól, a kék köves ezüstgyűrűjéről, a kedvenc lováról és a hosszú tornác nyikorgó deszkáiról, hogy semmi kétség, valóban járt ott. Abban is megegyeznek, hogy a Téglabáró mogorva fráter, nem köszön senkinek, nem áll szóba idegennel, az udvarban viszont szívélyes öregúr, a vállalozási trükkjeiről meg a gáláns kalandjairól is fesztelenül beszél, hogy ne okozzon csalódást a mai fiataloknak. Ez itt egy nyári rezidencia, mutat körbe, a folyón túli gyárat, amelynek vastag kéménye dacol az idővel, nem akarja beindítani, hogy ne legyen füst, különben sem épít Namajdon senki már, elég ezeknek a vályog meg a *foszniideszka*. A jegyzővel érdemes jó viszonyban lenni, a fényképészet vegyipar, mint a téglá és a cserépgyártás meg a porcelán. Wolf úr nem tud románul, sem franciául, már nem is fog megtanulni, naphosszat egy hintaszékben ül nyáron, újságot olvas, háború lesz megint, utána sok téglá kell, látjátok, mi van Abesszíniában. Madame Wolf ritkán olvas újságot, de tudja, hogy a nagy háború után sem kellett a téglá senkinek, Abesszínia messze van, nem örvend, hogy semmirekellő fiatal emberek vannak fogadva, még itt, lent, vidéken is több ez a soknál, a jegyző egy *oláh* paraszt, a fotós csavargó, a hiányos szervízből kapnak csak teát, egy cukor jár, mert az drága, teniszezni ezek úgysem tudnak, nincs hozzá rendes ruhájuk.

Tudnak, jelentette ki határozottan Nelly kisasszony, aki torkig volt a bonyolult és kiszámíthatatlan családi meg helyi viszonyokkal, de pár hetet minden nyáron itt kell tölteni, mert ide könnyen ki tudnak rándulni a vásárhelyi és a szeredai rokonok, és közel van Szováta, melynek a világon egyedülálló gyógyvizét a királyi család is nagyra értékeli. Itt eszi őket a fene,

meg a sok politikust, morog a Téglabáró, de nem építenek semmit, s ha igen, azt is szakadáti cigánytéglából. Egy dolgot szeret Nelly kisasszony, de azt nagyon, kilovagolni az Irtoványon túl az erdőbe, fel egészen a Bekecsre, végig a lövészárkok mellett, hiába ijesztegetik, hogy vannak ott még biztosan katonák temetetlenül, ő nem fél. Kelemen Károly lódoktor ügyes lovásza követi mindig, nehogy valami baj érje, de a kisasszony raplis, a fiút már többször visszaparancsolta, egyszer el is tévedt egyedül, úgy kísérték haza késő éjjel valami pásztorok, de akkor már az egész város fel volt lár-mázva. Tiszta idegbaj, fenekedett madame Wolf, hát mi vagy te, lószagú grófnő vagy grófnőszagú ló? A történettől híresség lett, megírták az esetet a vásárhelyi újságok, nem volt már idő letiltani a cikket, és amikor megjelent az ifjúság deputációja báli meghívóval, hiába mondta madame Wolf, hogy nincs is báli ruhád. Be kellett sürgősen utazni, és csináltatni Vásárhelyen valami egyszerű és szép amerikai ruhát, amilyen itt senkinek sincs, bécsi kérője van állítólag.

Mindenki le volt nyugózva, állapította meg Moldovan, mindenki, ismételte Schwartz rajongva, és az idén nem jött el. Mély csend lesz ettől közöttük, amint belépnek a vendéglőbe. Schwartz turistának öltözve, erős félcipő, térdnadrág, vászonzubzony, golfsapka, nyakában több fényképezőgép lógott, néha összekoccantak, erre felszisszent, próbálta rendben tartani őket, de nem sikerült, letette mindet a ruhatári pultra, nem volt ott senki, mellé tette a sapkáját és a jegyző is a kalapot, sétapálcát. Meg kellene látogatni őket, mondta, téged becsülnek, láttam az öreg autóját meg a lovat is az udvaron, itt vannak. Moldovan erre legyintett, az nem úgy megy, ezekhez hívatlanul nem illik, mert akkor nem hívnak többet, pökhendi magyarok, már el is felejtettek. Nem zsidók ezek véletlenül, kérdezi Schwartz. Moldovan elmosolyodik, úgy, mint te? Én német vagyok, szól a fényképész, talán német, ismétli hümmögve, mintha csak magának.

Kalagor Máté egyszerűen megterített asztalnál ült, egy kancsó fehérbor állt előtte, és egyetlen pohár. A hangoskodó gazdák már elcsendesedtek, leköti minden erejüket az evés, a karhatalom is eszik, csak egy pillantással nyugtázza az érkezőket, nem kell felállni, nincs raport. A pincér szívélyesen tessékeli az urakat egy gondosan terített asztalhoz, tört románságával megpróbálja elmagyarázni, hogy van itt egy úr, aki szintén csukát szeretne. A jegyző végigméri, Schwartzra néz, az bólint, ő már látta. Óriási hal, nem fogtak itt már évek óta ekkorát, fel tudom szeletelni, de egyben az igazi látvány, kérem szépen, mondja Walter úr. Moldovan büszke magára, ő tiltatta be a kenderáztatást a folyóban, haragudtak is a gazdák meg a parasztok,

de azt a törvényt, amelyet 1897-ben hozott a pesti országgyűlés, nem hatálytalanította senki, érvényes tehát, erősködött, bár maga sem volt biztos ebben. Azóta lényegesen több a hal, a kendernek megteszi a büdös holtág is. Olyan most az egész, mintha ő fogta volna.

Sétáljunk le a folyóhoz, indítványozza, miután bekukkant a konyhába, valósággal elszörnyed a tepsibe tett töltött csukától, akár le is lehet fotografálni, de nincs már anyag hozzá. Egy óra alatt megsül, mutatja a vendéglős asszony, özvegy Fischerné Kacsó Polixénia. Menjünk, odaszól Kalagornak is, tartson velük, ha már együtt fognak ebédelni, könnyebb így az ismerkedés. Elsétálnak a kuglipálya mellett, ki a kertből egy frissen kaszált, keskeny rétre, ösvény visz a folyóhoz, kavicsos parton állnak meg, a vízben apró halak, túloldalt mélyül a zöldes víz, lehet ott még csuka, szitakötők lengenek a cinegefűz levelein. Urak, kezdte fáradtan Moldovan, és jelezte Kalagornak, tudja, kicsoda, neki már jelentették, urak, ha önök is azt látták ma délben, amit én, akkor elég nagy a baj. A vásárból hazatartó népek elviszik a repülő hírért, nekem is jelentenem kell az ügyet, de mindig van ebben a porfészekben, aki nálamnál is hamarabb jelent. Nem lesz belőle újságcikk, de titeket meg fog keresni a Sziguranca, tőled elkérik a fényképeket, tőled meg azt a cetlit, amit Danila őrmester adott, ne dobd el, mert nem fogják elhinni. Neveket nem mondunk, vágta el a beszélgetés fonálát, nem kérdezzük, hogy ki szokott jelenteni. Cigarettaát vett elő, megkínálta őket, Schwartz talált egy lapos fémpalackot a zsebében, büdös, de jó, mondta. Kalagor felé nyújtotta, az elfintorodott, ivott egy hosszú kortyot, majd továbbbadta. A patakot nézte, hogy a kavicsos parttól bent egy lépésre, arasznyi víz alatt van egy kőlap, arra úszott ki a csuka, ott vetették rá a kosarat, míg napozott vagy elmélkedett, rák is lehet bent a mélyben sok, az *r* betű nélküli hónapokban finom a húsa.

Villany és benzinmotor, az a jövő, jelentette ki Kalagor apja még a háború végén, amikor egy szénégető tanyán tengették a napokat, ahol se villany, se benzin nem volt, azt sem igen tudta senki, hogy mi az. Vágták a fát, hasították, rakták a boksát, égették a szenet, füstölt, egyszer megégett valaki, egyszer megfulladt vagy megfagyott, úgy rakták fel a szánra, mint egy hasáb fát. Az apja öreg volt, sántikált, ő pedig fiatal, nem kellett sor alá mennie, de sokat vizsgálták a firtosi csendőrök, hogy talán kémek. Bukarestből menekültek az utolsó napokban, mielőtt a front lett, sokat fáztak és éheztek, de mintha nem is ő lett volna, csak mesélné valaki, elmúlt. Aztán megjött egy román géppuskás szakasz néhány sánta lóval és egy hibás Schwarzloséval, amit az apja megjavított, kipróbálták helyben, el is fogyott

a töltényük, felforgatták az egész kunyhót, elvitték a maradék szalonnát, és kiderült, hogy vége a háborúnak. Budapestig meg sem állunk, jelentette ki határozottan a román tiszt, és úgy lett. Mi visszamegyünk Bukarestbe, mondta az apja.

Jó volt fent az erdőn, pedig nehéz a szűkös világ, hónapokon át másra sem vágytak, mint egy szelet kenyérre, az volt az apja kedvenc étele, az lett az övé is, éheztek. Szerette, mikor vasárnap délután az apja elővette Morva Rezső féltve őrzött és agyonolvasott könyvei közül az egyiket, és a gőzka-zánokról, a cselédhívó csengő javításáról vagy az Otto-motorokról mesélt, hosszan és nagy szeretettel. Utóbb szégyellte magát, ha arra gondolt, szinte semmi nem úgy működik, ahogy azt ő értette vagy elképzelte, de később is mindig fel tudta idézni a rajzokat meg a deszkára, fagyos ablakra skiccelt vonalakat. Az alapokat értsd meg, fiam, mondta mindig az öreg. Megnézed, megtapintod, ráütsz a kalapáccsal, és mire melegíteni kezded, már tudod, miféle az a vas, ezért kell sokat látni, hogy felismerd a resicai és a csepeli acélt, meg a sheffieldit, anyagismeret nélkül nincs gépészet. Csak hát fent a havason alig volt vas, azt pedig mind Lövétén öntötték, vagy Fülében, még amikor öntöttek. Megállt néha az öreg, kézbe vett egy darab szenet, ilyen kell a jó acélhoz, fiam, amiben még látszik a bogrnak a szála.

Visszajöttek, szólt Yeznig Sahaghian, akire Máté már alig emlékezett, az apja úgy emlegette mindig, hogy az örmény, az örmények. Sokan voltak testvérek, valaki mindig hiányzott, hasonlítottak egymásra. Ha a szmirnai, az aleppói meg a párizsi rokonokat is összeszámolnánk, legalább háromszázan volnánk, mondta Yeznig úr, nem tudta mindenkiről, hogy él-e még vajon? Évente levelet írt egy rokon a Kaukázusban, elküldte a legközelebbinek, az felolvasta, hozzáírta azt, ami történt vagy a mondandója volt, lepecsételte, és továbbküldte. Párizs a végállomás, ott írják a családi krónikát már több száz éve, de az is lehet, hogy Velencében. Nagy esemény volt az olvasás, az öreg Kalagort is meghívták mindig, Yeznig úr díszes kaftánt öltött ilyenkor, lassan, mélyen gurgulázó hangon olvasott, mintha templomban volnának, Anahit asszony, a felesége fordította azoknak, akik már nem tudtak örményül, sosem látott keleti ruhában ő is, amit csak nagy ünnepek alkalmával vettek elő, és tíz évben egyszer mostak ki. Azután aprólékosan elmesélték, hogy ki kicsoda, hol él, miért fontos, a gyermekektől kikérdezték, nem igazán örvendett ennek a próbatételnek senki. A levelek a legsötétebb időkben is pontosan megérkeztek, ha már nem fognak, akkor nem is vagyunk, magyarázott Yeznig úr, az örményposta mindenüvé eljut, és a címzettet megtalálja. Máté sosem figyelt arra, mit beszélnek, ahogy a

többi gyermek is csak alig, utána gazdag vacsora volt, olyan ételek, amelyeket soha, sehol nem evett, ezeket szerette, gyertyafény volt, a villanyt lekapcsolták. Meg is tanult egy örmény verssort, amit sosem értett, de nagyon szerette mondogatni.

Egy ilyen alkalommal csókolózott először Endzával, mint akik nem is tudják, mi van. Yeznig úr nevelt lánya született vadóc volt, akivel nem bírtak, a nagyapja grúz, mint Sztálin, mondták, ő erre legyintett, nem is grúz, hanem cigány vagy zsidó. Hamar kitették a Központi Leányiskolából és minden más *pension*ból, ahol a polgárok leányait nevelték, francia nyelvet, zongorát meg egyéb tudományokat oktattak a jövőendő anyáknak és úrinőknek. Képmutatás, morfondírozott, csak férjhez akarnak menni. Te mit szeretnél, kérdezte Kalagor. Baszni, válaszolta Endza. Velem? Veled is. Egy bráiljai ügyvédhez ment aztán férjhez, világraszóló esküvő volt, tűzijátékkal, a vőlegény gazdag volt, és szürke, hajózási ügyekkel foglalkozott, és gabonával. Halacsuka mondta ezt, a cigány asszony, aki gondjukat viselte, mint a többi kallódó gyermeknek a birtokon, akik nem az aljanéphez tartoztak, de nem is egészen a házhoz. Az öreganyám bojárok fiait nevelte, erősítette Halacsuka, és mindig nevéen nevezte a dolgokat, bojárok nincsenek már, a fejével intett, csak ilyenek, mint ezek itt. Füstszagú volt, nyáron pucéran fürdött a tóban, jól tudott úszni, a fiúk leskelődtek utána, ő pedig a melleit emelgette, ebből szoptatók az életet, és innen bújtatók elő...

Ez már nem az a Bukarest, jegyezte meg csalódottan az öreg Kalagor, amikor újra bement a régi hatalmas műhelybe, ahol éveken át dolgozott. Egymást érték a lehurbolt autók, egy repülőroncs is volt, talán a motor jó még, nem volt szerszám, alkatrész, nem volt semmi, az embereket elvitte a háború, a tífusz, de valakiben feltámadt a zsibárus ösztön, és minden vasat összegyűjtött. Csinálj autót, mondta Sahaghian úr, és Kalagor Móric bólintott. Gyárat kellene, szólt vissza, de az örmény nem akart, mert amikor Kalagor a hadüzenet előtti nyáron elindult a hegyeken át, csak a fiát vihette magával, a pénzét elvették a határon, a felesége sírja is itt maradt, a műhelyt széthordták a szomszédok és a németek. Aki már menekült, az tudja, előbb-utóbb ismét menekülni kell, mi már ezer éve csináljuk, közölte Yeznig Sahaghian, és elfordult, ne lássa meg senki, amint barna szeméből kicsordul a könny. Máté mindig emlékezni fog rá, ahogy zavartan elsiet, aztán visszajön, és megint elmondja, iskolába kell adni a fiút. Szinte családtagnak számítottak az örményeknél, de az öreg igyekezett távolságot tartani, megtanították neki egy magyar uradalomban, hol a helye. Ezeremester volt, csak a gépek érdekelték, meg a fémek, a fával se könnyebb dolgozni,

mondta, szívesen és kedvvel magyarázott és mutogatott bárkinek, pedig keveseket érdekel, enni meg bujálkodni akar mindenki, gyorsan szokják meg az urak, hogy magától jár a világ.

A Sahaghian-birtok eredetileg nem is Bukarestben volt, hanem a felhagyott erődrendszer északi részének földhányásait ellepő erdők és a sáncokat is elöntő tavak között, ahova csak az talált el, aki tudta, kit és mit keres. Valaki pontosan látta, hogy itt fog elvezetni a legfontosabb út a városba, lesz majd autó annyi, hogy nem férnek el, látszott a gépesítés elkerülhetetlen iránya, legalábbis annak, aki erre volt kíváncsi. A műhely régi emeletes laktanyaépület volt, hosszú, keskeny csarnok, a mennyezetet több helyen át-törték vagy beomlott, a padláson denevérek laktak. Az erődrendszer fölösleges volt, mire elkészült, már elavult, fénykorában Ferenc József is meglátogatta, mikor még a román királlyal barátkozott. A birtok olyan volt, mint egy élőlény, földszintes pavilonok épültek, látszólag összevissza, volt hely bőven, a székely ácsok gyorsan dolgoztak, azóta is emlegeti őket, aki látta. Volt istálló, téli kert, konyha, lakás megannyi rokonnak és idegennek, aki átutazott vagy csak el akart bújni. Ez egy szeráj, mondta Sahaghian úr, ide fog jönni a város, bár előbb a német hadsereg érkezett, és szétszedtek mindent, majd a franciák, ők is csak katonák voltak. Egy Bréguet bombázót szereltek az udvaron hetekig, akkor még nem is volt igazi reptér, csak gyepek a Montesquieu-birtokon és a nádas tavak körben, az lett később a Băneasa repülőtér. Onnan szállt fel Aurel Vlaicu második gépe is. Az a Bréguet viszont belefutott az első felszálláskor a nádasba, úgy szedték ki a pilótát az iszapból. Meg kellett volna venni az egész környéket idejében, bár nem maradt le túl sok telekspekulációról, akkora építési láz tört ki a háború után, hogy csak az nem lett milliomos, aki nem akart. A műhely és az autók mintha valami passzió lettek volna, nem vagyok én Malaxa, jegyezte meg sokszor, ha felmerült a gyár és az ipar kérdése. Csináld a műhelyt, ahogy akarod, mondta Kalagornak, megbízott benne. Mindenfélét hordtak oda javítani, puskát, varrógépet, szekeret, autót, rádiót később, és biciklit, az emberek elvitték a hírért, hogy van egy magyar mester, van egy műhely. A géphez meg a közlekedéshez nem sokan értettek, a legtöbb autó hamar javításra szorult, az utak itt mindig rosszak voltak, mióta világ a világ.

A birtokon a gyermekek nem jártak iskolába, mindig volt elcsapott tanító, aki a betűvetést meg a számolást oktatta, ez alól a cselédek és a napszamosok gyerekei sem vonhatták ki magukat, pedig tudnivaló volt, nem lesz belőlük semmi. Mátén viszont hamar látszott, hogy lesz vagy lehet. Egyszer, amikor az apja nem volt sehol, és a műhelyben téblábolt, Yeznig úr autója nem

indult, pedig sietni akart, a déli hőségben senki nem volt kéznél, Máté jelentkezett, hogy ő meg tudja csinálni, és bár az úr türelmetlen volt és ideges, kénytelen volt végignézni, meg is hallgatni a fiút, az szerelt és magyarázott, mintha csak magának. Mérnök leszel, szólt dicsérőleg Yeznig Sahaghian, és elhajtott, a fiú eltette a kapott szivart, az apja örülni fog, egyiptomi dohány. Valahányszor mérnök úrnak szólítja valaki, mindig annak a szivarnak az illata jut eszébe, amit az apja szakszerűen megvágott, meggyújtott, majd odanyújtotta, kóstold meg! Vége is szakadt ezzel a boldogságnak, a műhely örömeinek, fáradalmainak, szörnyűségeinek és a hosszú utazásoknak, mert az apját néha elhívták valami távoli helyre, ahol cséplőgép volt, malom, generátor vagy lerobbant autó, mindenütt enni és inni kellett, csodálkoztak, hogy ez a vékony csontú fiú a segéd, szinte mindent tud, még a magyarok nyelvét is. Ezután franciául kellett tanulnia, mert az könnyű, és németül, mert az nehéz, mértant, mert azt szereti, algebrát, amit gyűlöl, Róma történetét, földrajzot és mindenfélét az örmények dicsőséges múltjából, végül is az első keresztény állam volt a világon. A Sahaghian fiúk magántanulók voltak, a tanrend kaotikus, ők pedig zajosak, a lányok közben énekeltek a szomszéd szobában, zongoráztak és visongtak. A fogadott és alkalmi tanárok leginkább vele foglalkoztak ezért, egy csernovici szőke nő, bizonyos Frau Hoffmann megkínozta német nyelvtanból, álmodott is vele többször, gyönyörű nő volt. A záróvizsgák ehhez képest, meg az érettségi könnyű volt. Amikor csak tudott, a műhelyben dolgozott az apjával, ott biztonságban érezte magát, főleg ha kiterítették egy bonyolult kapcsolási vázlatot vagy egy újfajta gőzturbina metszeti rajzát, a csillagmotorok lenyűgözték.

A politechnikumot unta, a fiúk jól fizető állásba készültek meg a vasúthoz, az apjuk szakmabeli volt, vagy minisztériumban dolgozott, a többiek gyötrődtek az analízissel, és a szervezkedésben lelték örömüket. Aki tényleg mérnök akart lenni, az Bécsbe ment tanulni, vagy Berlinbe, a Crucea de Piatra nyilvános házait látogatták, ahol mindent megtudtak a nőkről, legalábbis azt hitték. Egy vizsgán olyan matematikai levezetésbe keveredett, hogy a tanár se tudta követni, ósdi volt, és jólelkű, leintette, jeles. Mint oly sokan akkoriban, a záróvizsgákat ő sem tette le, drága volt, és nem ért semmit az egész. Egy ideges diákgyűlés utáni sörözésen kapott egy hatalmas pofont, állítólag jiddis akcentussal mondott valamit németül, tehát zsidó, kikérte magának, ő magyar, erre kapott egy másik pofont, ha lehet, még nagyobb. Később nem tudta felidézni, miről vitatkoztak, nem is volt már érdekes, nyilván a zsidókról meg Románia újjászületéséről, ami éppen a zsidók miatt nem lehetséges, de a magyarok is megérik a pénzüket. Beteg

volt bele egész nyáron, hiába vitték el a Sahaghian fiúk magukkal nyaralni Sinaiára, nem segített, katonának is jelentkezett, repülőtishti iskolába, divatja volt ennek akkor. Összevissza küldözgették mindenféle irodákba, felírták az adatait, három hónapig a gyalogsági meg az alaki kiképzést kóstitatták vele, azután elbocsátották, hogy ha szükség lesz rá, majd szólnak, de nem szóltak, gazdasági válság volt, katona sem kellett senkinek. Hiába vigasztalta Yeznig úr, mert ilyen ez, ilyen lett ez a Bukarest, amit sokszor emlegetnek úgy, hogy a kicsi Párizs, bár ezt főleg azok hitték el, akik nem jártak a nagyban, jó volt ott élni, megegyezik ebben utólag mindenki.

Endza Sahaghian úgy érkezett azon a nyáron haza, mint a forgósél vagy az idegbaj. Egy lehubolt Hispano Suizát vezetett, a férje két nap múlva jött utána vonattal, tényleg szürke volt az arca, nem értette senki, hogy mehetett Endza hozzá. Megcsináltatták, magyarázta Halacsuka, szarvasbogár szarvát törték porrá, azt keverték az italába, nőnek pezsgőt inni nem szabad. Endzáért első pillanattól rajongott mindenki, barna bőrű, hirtelen mozgású leány volt, mint egy menyét, azonnal ugrott és csipett, rúgott, harapott, a csilingelő nevetése bármely pillanatban velőtrázó sikolyba mehetett át. Mi történt abban a házasságban, az nem volt ismert, de egy füledt éjszakán kétszer is elsült a kerti pavilonban egy kisöbű sörétes puska, amit arra az esetre tartottak, ha görény fosztogatná a postagalambok ketreceit. A férj elmenekült, a lapok a botránnyal voltak tele, a válás gyors volt, és költséges. Endza heteken át csak a kertben sétálhatott, szigorúan meg volt tiltva, hogy elhagyja a birtokot, amíg egy kissé felejtődik az ügy. Abban az évben Máté vezette a műhelyt, az apja egy karosszékben ült naphosszat, és cigarettázott, a tüdeje volt tönkremenve, ő tudta, csak hallgatott róla, míg lehetett, köhögött megállás nélkül, most jön ki a téli széngáz, mondogatta, aztán meg is halt. Ott temették el a műhely sarkában, azt hagykozta mindig, hogy ott neki jó lesz.

Endzának elvei voltak, és elméletei, csak a férfiak nem hallgatták meg, nem volt akkor ez még szokásban. A világ igaztalan volta súlyosabb, ha egy nő meséli, és mindig arról szól, hogy a férfi kellene megjavítsa, bár igazi férfiak már nincsenek. A nő a bűn, a férfi a romlás. A világ igazságtalan voltán változtatni kell, mondta Endza, divatos filozófusokról beszélt, akikről Máté nem hallott, de bólogatott és szerelt, a munkások meg-megálltak, igen, több fizetés kell. Ritkán láttak közletről ilyen szép nőt, nekitámaszkodik az autónak, és magyaráz a mérnök úrnak, azután kér egy bűdös cigarettát, felmászik a csarnok végében álló repülőroncsba, húzogatja a botkormányt, az egyik csűrőlap még mozog is. A vége az lett, hogy kimondta: autó kell, meg

sofőr, tengerpartot akarok! Yeznig úr pedig azt, hogy inkább soha ne jöjjenek vissza, tartsák meg az autót is, de azt Máté visszavitte. A szerelem elmúlt, Endza továbbállt, gyönyörű volt a Fekete-tenger, Balcsiknál már olyan, mint a Földközi. Az igazi szerelem keveset tart, legyen elég az, hogy igazi...

És a bajszos?, kérdezte Moldovan szigorúan, mire Kalagor megvonta a vállát, Costel Enache, de neveket nem mondunk. Hadnagy, légierő, ujjnyival magasabb a királynál, a bajusza hasonlít, de nem olyan hörcsögpofa, ha az egylejes bélyeget nézi az ember, alig tud különbséget tenni. A tavon csónakázott át a reptérről a birtokra a többi fiatal tiszttel, a régi kazamatákban pince volt, vörösbort érleltek óriási hordókban. Kedvelte mindenki őket, keveset repültek, sok jó történetet meséltek, szidták a gyenge francia és olasz motorokat, de a németek nem szállítottak, kevesebbet ittak, mint a lovassági tisztek vagy a testőrök, tudtak viselkedni. Costel Enache jó pilóta volt, de nem adtak rendes gépet alá, kihagyták a fontos vállalkozásokból, nem volt rokona senkinek. Örüljön neki, szólt Yeznig úr, nem látja, hányan zuhannak le? Costel nem látta, ha látta is, nem érdekelte, az öreg Kalagorral tárgyalt sokat, hogy lehetne valamit állítani a motoron, de nem igazán lehetett, ha nő a kompresszió, melegszik, ha nem melegszik, nem húz. Endza úgy nézte ki magának, mint bármelyik férfit, kell nekem, villant a szeme, elvihetne repülni engem is, jegyezte meg csak úgy mellékesen. Majd egyszer elviszem, mosolygott Costel.

Tavaly történtek ezek, meg azelőtt, ő pedig világgá van menve, megnézte a legkisebb Ganz-féle vízturbinát, eladó. Honnan tudod, hogy a legkisebb, kérdezte Moldovan, mint akinek hihetetlen ez az egész. Egy francia nyelvű katalógusból, válaszolt Kalagor, kitépott papírlapot vett elő, nézték mind a hárman, ez még a szeredainál is kisebb, csak 32 lóerős. A város tulajdona, szólt közbe ajakbiggyesztve a jegyző, megvették volna már, de nem adják, a hosszú terített asztal felé mutatott, ezek. Gazdag a nő, sóhajtott Schwartz, akinek azonnal megesett a szíve. Kalagor legyintett, igen, de most ez nem fontos, olykor jó volna idejében, azaz fiatalon meghalni, mielőtt az ember megtudja, milyen jó tud lenni az élet, amiből úgysem részesül hosszán. Meg van ilyenkor győződve, hogy vagy a szerelem nem volt egy pillanatig sem igaz, vagy pedig az nem lehet valóság, hogy elmúlt. Ahol ez a két dolog találkozik, ott olyan, mintha elektromos árammal hegesztenének, és az ívfény mindent szénné éget, ha pedig ez a dolog az ember lelkében történik, az roppant fájdalmas. Schwartz és Moldovan ugyan még nem láttak elektromos hegesztést, az ívfényről sem hallottak, de pontosan értették, miről van szó, a lélek, igen.

KÁRTYAPARTI

Novembertől
fagyoskodunk
az üres lakásban,
nézegetjük
a bőröndnyi fényképet.
Ma eszembe jutott,
jobb híján
kártyázhatnánk velük,
mert mi egyebet
kezdhetnék
ezzel a halom
elveszíthetetlen
családi örökséggel?
Sebtében lefektettük
a szabályokat,
eldöntöttük, hogy
melyik felmenőnek
mennyi az értéke,
ki lesz a király,
a bubi, a dáma,
az adu, az ász,
vagy a jolly joker...
Míg kevertem a paklit,
attól féltem,
nem lesz könnyű
észben tartani
annyi mindent,
de belevágtunk.
Szerencsém van,
jó a lapjárásom,
épp nyeresre állok,
mert te az imént
anyámmal rukkoltál elő,

én apámmal válaszolok,
és mindketten tudjuk,
hogy apám üti anyámat.

BESZÉLNÉL HOZZÁM,

de széthullnak a szavak,
a mondatokban
nincs kötőanyag.

Törmelék múltad
már felsöpörhetetlen,
arcodon mosoly
szögesdrótkeretben.

HAJNALBAN KELTÉL,

kívülbelül-fokozatra
állítottad a zuhanyt,
áramtalanítottad
a hűtőszekrényt,
azt mondtad,
ne féljek,
egy érzelem
végelgyengülése
csak paradigmaváltás,
s a feneketlen kút
a végtelen oszlop
öntőformája,
azután port töröltél,
összehajtogattad
és elcsomagoltad

az emlékek molyrágta
csipketerítőit,
utoljára még
ágyam fölé hajoltál,
hogy szemcseppel
mosd le tükörképed
a retinámról.

SZÜLINAPODRA

Egyszer készítettem neked tortát. Sárból gyúrtam, lóherével díszítettem. Harminchat gyertyát kellett volna ráhelyeznem, de nem tudtam addig elszámolni. Ezért hát egyik oldalra három, másik felől pedig hat kis fácskából gonddal kifaragott, idézőjeles gyertyát szurkáltam bele. Időben elkészültem. A kert sarkánál kuporogva leselkedtem, hogy biztosan lássam, mikor befordulsz az utcán. Hiába vártalak. Ez volt talán az utolsó, amikor vártam rád. Utána mindig azt akartam, hogy ne gyere. Félelemből, gyűlöletből, daczból is talán.

Amióta felnőtt lettem, minden évben gyűjtök neked, érted egy gyertyát a születésnapodon. A halottak hetén. Tudom, nem nevezzük így, de attól még létezik, épp úgy, mint az ünnepeket megelőző készülődős napok. Összemósodik ez az időszak, a halottak napja a születésnapod. Hányszor eltemettelek már képzeletben, s élesztettelek újra kötelesség- vagy büntudatból, gerincből, sajnálatból, gyengeségből, önzésből. Minden születésnapodon fojtogat a sírás. Mondd, miért? Hangos beszéd hallatán még mindig összerezzenek, és ökölbe szorul a kezem, ha összevert arcú nőt látok. Miért nem tudtalak magam mögött hagyni, mint a többiek? Félve fogom a telefont, ha hívlak, és nyugtalan vagyok, ha nem válaszolsz. Félek, kegyetlen leszel halálodban is.

Azóta is abban hiszek, hogy a ráfordított idővel készült ajándékok a legértékesebbek. Ma újra nekiveselkedek. Sokáig tétovázom, vajon milyen tortának örülnél? Elképzelem, ahogy behunyt szemmel elfújod a gyertyát. Mit kívánnál? Meddig kéne visszamenni az elbaltázott életedben, hogy ne legyen ennyire nyomorult? Vagy a jövődre nézve mit kívánnál? Öröm-e még, vagy csak ösztön az életben maradás?

A cukorhabot kavarom. Kíméletlenül környékeznek meg az emlékek. Volt, hogy úgy éreztem, elég erős vagyok veled szembeszállni, vagy inkább úgy, hogy már nem tudsz bántani. Arra kértelek, egy okot mondj, amiért érdemes élned, vagy egy személyt, akinek jó, hogy te vagy. Üres volt a tekinteted, s én elszaladtam. Ma már tudom, hogy nem fogtad fel, mit is mondtam. Különben lehet, már nem élnél.

Egy dolgot szeretnék mondani, amit, meggyőződésem, nem mondtak neked soha, pedig elég volna a holnaphoz. Sajnos gyenge vagyok kimondani, pedig üvöltönni kéne, hogy: szeretlek!

A torta kész. Rajta nem ötvennyolc, helyette az évi egy gyertya lobog. Szeretlek, apu! – nagyon halkán súgom, szinte mozdulatlan ajkakkal. Behunyom a szemem. Én kívánok most helyetted: Irgalmas legyen veled az ég!

MEDDŐ PRÓBÁLKOZÁS

Mintha minden összejárszana. A zötykölődő busz ablakán magának utat törő esőcseppek, kifejezéstelen arcok, kosz, a fülemben visszacsengő hang: Csalódtam magában, Emese.

Tessék, még valaki, aki csalódott bennem. A kezelőorvosom. A nőgyógyász, aki nem érti, hogy harmincas évei elején járó nőként hogyan nem az az elsődleges, szent és sérthetetlen cél, hogy anyává váljak.

– Ez egy újabb spontán vetélés volt. De túl vagyunk rajta. Újra próbálkozhatnak.

Az a cél, hogy gyermeket hozzon a világra.

– Nem. A cél az, hogy egészséges legyek.

Úgy néz rám, mint egy gyilkosra. Mintha én volnék az oka. Vagy legalábbis egy semmirevaló, önző ösztönlényre. Elfordul tőlem. Érzem, hogy kiesek a kegyeiből. Többé nem vagyok méltó a szolgálataira. Gépiesen receptet ír. Nincs szemkontaktus, nincs mosoly, nincs újabb időpont, csak a közöny.

– Csalódtam magában, Emese – ezzel köszön el.

Szégyent érzek. Összehúzódok, amilyen picire csak tudok. Arcom kipirulva, fojtogat a sírás. Szégyellem magam, keresem a választ, hogy miért. Ismerem ezt az érzést. Látom magam kislányként, meztelenül a tükör előtt állva. Jeleket keresek a testemen. Arra utaló jeleket, hogy kurva vagyok. Mert az vagyok. Megmondta apám. Jóval később értettem csak meg, hogy kurva volt az anyám is, meg az apai nagyanyám is, és a húgaim és minden nő, akinek köze volt apámhoz. Mi, a kurvák tettük tönkre az életét. De főleg én, az elsőszülött gyermeke. Velem kezdődött minden. Derékba törtem a karrierét, a terveit, az életét. Nem kellett volna megszületnem, nem akkor, nem úgy, nem egy lány, nem én. Nem! Anyám is megerősítette bennem ezt az elméletet. Minden alkalmat megragadott, hogy elmesélje a történetet,

amikor egyszer el akarta hagyni apámat. Hóvihar volt, én épp csak csecsemő. Összepakolt. Elindult velem az úton, dacolt a hóval, hideggel, én pedig üvöltöttem. Vissza kellett fordulnia. Miattam. Így mindjárt két felnőtt ember elcseszett életéért, sőt, az utánam következők életéért is én lettem felelős.

Közben megtanultam szép lassan a lehető legészrevétlenebb lenni, a legkisebb galibát okozni, eljelentéktelenedni.

A hasamra teszem a tenyerem. Érzem, hogy ez a méh nem képes táplálni. Nem lüktet benne élet.

Én is csalódtam. Nem vagyok rá képes.

Nem én, a test, hanem én, a lélek.

KEDVES APU!

Olyan ez, mint egy szar pszichothriller, amikor a reflektor végig egyetlen potenciális elkövetőn van. Végül pedig kiderül, hogy valaki teljesen más, addig gyanútlan szereplő a gyilkos. No, nem feloldozlak a bűneid alól. Ezt amúgy sem tehetném. Csak belátom, hogy áldozat is voltál egy személyben.

Talán ma már nem gáz levelet írni neked. Korábban is megtehettem volna, úgy hiszem, ez egy működőképes csatorna lehet közted és köztem. De az is lehet, csak egy újabb gyermeteg próbálkozás. Volt már egy balul elsült kísérletem, amikor elcsent italod helyett csak néhány fehér papírra írt sort hagytam a cipőszekrényben. Órjöntél. Kikaptunk érte mind. Többé nem volt merszem megtenni. Most azonban nem veszíthetek semmit.

Mindig azt mondtad: „Jó magból jó származik.” Ennyi volt részedről a dicséret, ha jeleskedtünk valamiben. Persze, a kocsmában hangot adtál büszkeségednek. Gyűlöltem. Gyűlöltem, hogy a te magodból származom, és megfeszített erővel tiltakoztam ellene. Szentül hittem, hogy mindaz, ami bennem jó, annak semmi köze hozzád. Szégyelltelek, megtagadtalak nem egyszer. Az „olyan vagy, mint apád”-nál nem létezett számomra sértőbb bántás.

Nemrég azt mondtad a kislányomnak, hogy gyönyörű. Én órákat sírtam ezen, hogy miért nem mondtad kislányként nekem soha? Meghat, amikor az öledbe ülteted, énekelsz neki, a kedvenc csokiját veszed, a kezét fogva mesélsz. Kompenzálsz. Kimondatlanul, talán nem is tudatosan. Én viszont

tudatosan engedem ezt meg neked. Ettől talán jobb embernek érzed magad, vagy úgy, hogy még nincs veszve minden. A fenébe is, szerethető vagy, ahogy a kisasztal fölé görnyedve Barbie-babát színezel.

Ma már tudom, hogy te vagy bennem, aki akar, aki küzd. És te vagy bennem az is, akinek letörik a szárnyait, ha hagyja.

Olyan ez, mint egy rosszul sikerült pszichothriller. Csak remélni tudom, hogy még nincs vége.

Kézdi Imola

ÖRDÖG VISZI

lógott belőlünk a lóláb,
és beleinken hintapalinta.
én ott üledék a szöges kérdéfalakon,
a langymeleg jövő hamis
zenéjét dúdolgatván.
megrekedt-é
vadász bennünk a múlt?
a nyálvalóság kicseppenék a számból:
megválhatnék tőled,
(ha nem adnám folyton alád) a lovat
lelőtted, porbahullott fejét
a válaszfalakra festette az ördög,
és te, gondolván, hogy ott nem keres,
bújjfűzöldág belém bújtál,
bőrömbe gyulladtál.
de sosem alszik, (szegény ördög)
megládd, itt is megtalál!
megbántam és féltetek (ugyan már!),
de a semmiért
egészen eladtam neki a lelkedet.

CINEMA

mint egy szédült
éjjeli lepke,
flörtöl velünk a hold,
mielőtt kihunyna.
szinema szimula –
fejünk fölött vizuál
a néma hajnal,

felkelt az illúzió,
és kényes fényét
a bőrünkre vetítette.
bomlik a kép,
zavar a hang,
s a reggel,
filmvászonként
feszül,
elszakad,
és lehull rólunk
a kék leple.

BEVÁSÁRLÓLISTA

kifogyott:
bizalom, tej,
szeletelt remélni,
vaj, tízévnvi
ledarált érzélem.
ne felejts el, légy szerelmi:
tíz deka felvágni,
mélyeket lélegezni,
élni, vekni,
zokogni hagyni,
zokon venni,
pohárban utolsó
cseppet se törődni.
egymástól
elszívott,
komor levegőt,
(bordák közé
szorul, nem egyszer)
fagyasztott
búcsúszavakat
venni,

továblépní,
nem tudlak már
hovatovább
megfizetni.

ALUDNI, ALUDNI

aludnom kell,
aludni, aludni, aludni!
ne tombolj,
ne üss szíven,
tűzifát a lelkemből,
ne hasíts!
aludni, aludni, aludni.
lassan téplek ki
a bőröm alól,
lazíts!
aludnom, aludnom,
aludnom kell!
ne aggódj,
minden a rendben,
nem a szerelemben,
aludni, aludni, aludni!
ne sajnálj,
majd felkelek,
de már csak egyet kell aludnom,
hogy végleg kiheverjelek.

NAGY KŐ

nagy kő esett
a szívünkre,
semmi nem rímelt.
elsötétült előttünk
a mígavilág, s te
a könnyeimmal ámmal
küszködsz,
egyedül jár a sebj,
mi a szívtolvaj?
felett
bábáskodunk,
az alkalmat szüli éppen.
kishal ette éppen
a nagyhalat, mikor
ajándék szónak
mostuk a fogát
a béka feneke alatt.
beszédünknek
nem volt értelme,
baja, se alja,
befordultunk hát
a konyhába,
rágyújtottunk némán.
barátom, nézz rám,
kinyírtuk a magyar nyelvet,
és egymásra
öltöttük.

SZÖVEGEK

DIAGNÓZISOK NEHÉZSÉGEIRŐL

Meg kell mondanom a tündöklően okos,
szőke fiúról, hogy autista, és elhatározom,
soha többé nem mondok igazat,
mire a fiú azt mondja, nem érti a hazug nőket,
egyedüli menedékük mi vagyunk,
szempontjaik bennünk értelmezhetők.

A hazug nőknek csak köldökdiszeik az övék,
zavart kuszaság dauerolt hajukban,
az utcatáblák neve, mialatt elfordítják fejüket,
apákban részletezett figyelmük
a tökéletes illeszkedés vágya leköti
idővel súlyosabb zavarokhoz méltóan.

A hazug nők könnyedséggel felismernek,
és besorakoztatnak bárkit tündöklően okos,
szőke kisfiúk mögé, akik nyári táborokba zárják az időt,
szemes kávé között guberálnak, és megtanulják
az átkapcsolások helyét kérgi sejteken, majd elfelejtik
felismerni a dühöt. Pedig a düh alapérzelem,
egyike azoknak, amit legelőször megtanulunk.
Egyike azoknak, ami legkorábbitól kezdve uralható,
egy Baumbach-filmben a szépen öregedő
Adam Driver arca. Nyak alatt felgyűrődő bőr,
izolárfény a szájzugban, a kulcsfontnál veszttem el,
ahol a filmkocka megengedi a szemnek a test nyugalalmát.

Rápihenek a befejezésre, mert a halál tündöklően okos,
szőke kisfiú, autista, nem kínál szokatlan diagnózissal,
nem tanít ismeretlen érzésekre, és nem ismeri fel,
hogy féltettebb szereplőim arcának érzéseiről
nincs emlékem, amit igaznak hazudhatnak.

DIAGNÓZIS NŐI HANGRA

1.

Kifektetnek egy ismerős partra.
Az innenső oldalon magasba emelt,
lapos uszonyaim, ahogy medrébe
szorítom az ősóceánt, szorítom
az orvosnő tenyerébe sajátomat.
Házsongárd erdőinek olajbarna
lombját tömöm a számba,
és figyelem, hogy kopaszodik a táj.
Az akasztott balkáni szentek
körüli vérmeleg földszagot,
Osaka hűvös levegőjét szívom,
az alsó boncterem formalinszagát,
és pontosan emlékszem
a doktornő idegen hallgatására,
a mellemen végigfutó hideg géltre,
a képernyőn fenyőerdők tűhegyét
súroló ködök, majd egy jóindulattal
is nagyobb, fekete folt, fekete állat.

2.

Amióta egy menetrend szerinti járat
süllyeszt csuklójába, minden kanyarnál
egyre mosódik köztünk a határ.
Mire a Zsil utcáig érünk,
elhiszem, amit olvastam valahol,
hogy ez Európa legszebb útvonala.
Egy jaguár nyúlik el belső combomon.
Valami ismeretlen tag varrta fel,
szeretett volna erdőt is köré,
ilyen ketrecben magányos lesz a cicus,
így mondta, mire hátat fordítottam.
Nézem ezeket a medvearcú
férfiakat. Szőrzetüket kifésüli a szél,
a haj idegen gyökeret ver le.
Látni a park fojtófüge fáit.

Combomról leugrik a jaguár, és játszani kezd
a sűrű tincsek között,
a fekete állat nyomában lyukkártya szemek.
A sötét sose volt ijesztőbb.
És én nézem, mert valahol
mégiscsak azt írták, ez a legszebb útvonal.

3.

Az Avram Iancu utcán szólít meg.
Mintha ezer éve ismerne.
Arca nem szép. Szélesek gesztusai,
mintha egy másik topográfiáját
fejtené fel a tájnak. Falában görcsök
tapadnak meg. Ha hazaér, talpát a gyapjú-
szőnyegen elrévedve húzza végig.
Az utcafront egy szögből lerágott
szélű tölcsér, örvénylik vele, falába
hirtelen mozdul felém. Nem hiszem,
hogy komolyan közeledni tudna.
Egész éjjel követ, reggelre odaszíjazza magát
a temető mamuttölgyeihez. Maradni akar,
mintha sejtene valamit a ragaszkodásból.
Másik város nincs! Csak ez a fekete.
Elkergetem. A fiú egy átutazó,
Pink blossom trees overhead, mondja.
Szemeiből egy fekete állat bámul.

Max Blecher

FÉNYES ODÚ

A fülkében kissé meleg volt, így kinyitottam az ablakot. Ómódi vasúti kocsi volt, különálló fülkékkel, mindegyiknek saját ajtaja, két padja, és az egyik az én gutierem*. Komor téli nap volt, köd szitált a rétekre, a munkára fogott állatok, a vágány közelében lévő lovak és tehenek kilélegzések az esőbe vattapára-göngyöleget eregettek, melyeket a nedvesség azonnal magába is szippantott.

Sok-sok év után most újra vonattal utazhattam. Az állomásoknál felszálló utasok be-benyitottak fülkémbé, ám aztán meghökölve magyarázkodtak társaiknak.

– Beteg fekszik odabent... rokkant...

Csak most döbbszemtem rá, hogy ténylegesen beteg vagyok, hogy az egészséges emberek eleven, hétköznapi világán kívül rekedtem. Berckben alig-alig tűnt fel ez a különbség, elég volt egy másik beteget szállító lovas kocsival összefutni vagy egyszerűen csak látni a többi kinyújtózott étkező beteget, máris létrejött bizonyos erkölcsi egyensúly, mely mélységes nyugalommal töltötte el a betegeket, békével és közönnyel.

*„A gutier olyan találmány, amely a beteg emberből egészségest csinál. Egyesíti magában az ágy, a lovas kocsi és a láb funkcióit. A gutier négy nagy gumikeréssel és a test méreteinek pontosan megfelelő kerettel rendelkező kocsi, ebben nyugszik a beteg, a keret és a kerekek között erős rugók találhatók, amelyek csökkentik az út egyenetlenségei okozta rázkódást.

A pénztelen betegek szanatóriumaiban, ahol a szobák közösek, a betegek pedig szokványos ágyban fekszenek, a gutiért kizárólag tengerparti séták alkalmával használják. Bizonyos szállókban és magánvillákban azonban a beteg mindig a gutierben van. Benne alszik, eszik, ezzel megy sétálni.

A kocsikerekek irányításával a beteg minden irányba elforgathatja járművét a szobában. Láttam olyan betegeket, akik ily módon »mentek« könyvért egészen a könyvespolcig, vagy éppenséggel egyedül sétálgattak a folyosón.

Ha a betegnek vásárolnia kell valamit a városban, tüstént telefonál egy közeli szanatóriumba, ahonnan egy már gyógyult beteg vagy egy lábadozó érkezik, aki a városban a gutiért tolni fogja.” (Max Blecher: *Mi az a gutier?*)

Párizshoz közeledve behatoltunk a külső kerületekbe, a vonat pedig olyanira megközelítette a füstös színű épületeket, hogy megpillanthattam például egy éppen szendvicset majszoló, taknyos iskolásgyereket, vagy a mosónőket, aztán egy ablakban csendesen álldogáló, nyugodtan pipázgató öregget, egy-egy utcában a szájában cigarettát lógató, ráérősen pedálozó triciklis futárt, aki házhoz szállította az árukat, de némely ablakok zárva maradtak, csipkefüggönykéik mintha elhagyatott helyiségeket őrizgettek volna... katagott a vonat... ezek az először és utoljára látott csukott ablakok izgattak, és furdalták leginkább az oldalamat... csak elsuhanóban láttam őket... a vonat minden egyes ablaka rezgett, és hirtelen elképzelttem a csukott ablakok mögött zajló csöndes, hétköznapi életet...

A párizsi állomáson pár órát időznöm kellett a mentők érkezéséig, a váróterem óriási kristályablakai egy hallra néztek. Én azonban a zsúfolt helyiség közepén, a nagy üvegeknek háttal feküdtem, mindnyájunknak úgy tűnt, hogy ravatalnál vagyunk, a jelenlévők pedig részvétnyilvánítás céljával érkeztek oda, annyi különbséggel csak, hogy ezek az emberek cigarettázgattak, és engem, a ravatalon fekvőt cukorkával kínálgattak, de magam is jól elpipázgattam.

Teljesen elképedtem, amikor tükör segítségével megpillantottam a hátamnál zajló történéseket. Szájtáti, bámulászgató tömeg tapadt fakó orral az üvegablakra. Legelől a gyerekek, utánuk következtek a magasabb személyek, azon túl pedig a kiváltságos langaléták, lépcsőzetesen elhelyezkedő fejek sora meredt e terembeli „betegre”, akinek kórságáról, koráról és esete súlyosságáról találgattak, pusmorászgattak.

Mindeközben a hallban folytatódott az utasok jövés-menése, csomagokkal teli hordárkocsik gurultak, a peron felől rövid mozdonyfüttyök és pöffenések hangja érkezett, az éppen alattunk elhaladó zakatoló vonatok megremegtették a padlózatot, a messzeségben felhangzó mennydörgések mintha egy föld alatti sírban letek volna meg végső nyugodalmukat.

Végre aztán megérkezett az engem hotelba szállító mentőautó is.

Jól emlékszem erre a nyitott mentőautó-ablakból zajló, Párizst átszelő éjjeli utazásra, az elsuhanó fényekkel és varázslatos helyszínekkel teli bódult ájulatra, melynek képeit keserűséggel, sajnálkozással vettem számba, hiszen csupán csak áthaladok rajtuk, aztán máris belevesznek a szemerkélő esőbe és a tiltott város utcáin pislákolva visszaverődő rózsaszín fénybe. Orrlikaimat elárasztotta a Párizsra olyigen jellemző benzines avarillat, felidézte bennem a város félreeső negyedeiben tett sétálgatásaim hangulatát, de pár évvel korábbi örömet is, amit afölött éreztem, hogy egyszerűen

csak megpihenhetek egy központtól távol eső sugárút melletti padon, figyelemmel követhetem egy elsárgult, szélkergette platánlevél nedves járda fölötti vesszőfutását, és hogy fejemet a pad támlájára támasztott könyökömmre hajtva, elvarázsolva, naivan, szinte bódult öntudatlanságban magamban elmormolhatom: Párizsban vagyok... Párizsban... Párizsban...

Mennyi év lelkes várakozása, hány átvirrasztott éjszaka egyesült e sóhajban, és mindet ugyanaz az ábránd táplálta... „ha majd Párizsban leszek”... akár egy fülbe ragadt rendkívüli dallam, mely az álomba merülést megakadályozza, és amely a lakhelyemül szolgáló vidéki kisváros közepén, ablaktalan lakoszobám mennyezetéről alálógó izzójának fényében lehetővé tette, hogy megalkossak egy saját, titkos szigetet, egy elevenen ragyogó magánvárost, mégpedig provinciális kisvárosom áporodott légkörének, illetve a benne tekergőző sáros utcák komorságának ölelésében.

De most már ismertem a várost teljes valóságosságában, fényben úszó utcáit, különös akváriumokhoz hasonló, szikrázóan színes ragyogásban pompázó kirakatait, melyekben Csipkerózsika-álomba merült, sápadt próbababák pazar reklámruháin ott függött a nosztalgikus „SOLD” táblácska, persze az ár piros betűs megjelölésével egyetemben.

Tényleg, álmaim Párizsa volt ez a város, ám volt benne valami az én régi provinciális bánataimból is, és az ezekhez pontosan hasonló, vigasztalanul gyászos őszi napokból, megtoldva néhány originál bánattal, a banántól roskadozó kocsikat tolva teli torokból kiabáló emberek melankóliájával, és az utcán megjelenő éneklő, harmonikázó „művészekével”, akik szerették volna, ha daluk refrénje népszerűvé válik, ezért a körben állóknak a „művészek” kottás és dalszöveges papírlapokat osztogattak, hogy azokon kövessék a dalt.

– Az oldal tetejétől számítva a harmadik versszak, kezdünk!

És a komor, szomorú Párizsban felhangzott a rövideket lélegző harmonika, társult hozzá pár jó szándékú, rekedtes hang, melankóliával teli vagabundus dalok:

Ce n'est pas une fille des rues c'est ma régulière...**, máskor pedig burkolt trágárságok:

Je l'ai vue nue

Plue que nue...***

** Ő nem utcalány, hanem a feleségem.

*** Láttam meztelenül, sőt, annál is többet.

De hát ez Párizs... és én éppen Párizsban voltam... az utcán sült krumplit vásároltam, hogy felmelegedjem, este pedig, csúcsidőben megálltam a metrókijáratoknál, figyeltem a vakondokként föld alá ki- és beáramló fáradt tisztviselőket, akiknek szigorú, halotthalvány arca, akár a hamuszínű dagasztott tészta. Így álldogáltam krumplirágcsálva, az embereket pont olyan csendesesen békés csodálkozással vizsgálgattam, ahogyan az a világ legnagyobb városában a világ végéről megérkező vidékihez illik.

– Na, jössz? – szólított meg egy túlsminkelt, karcsú leány, miközben meglengette előttem olcsó, hóvirágillatú sálját.

A régi és súlyos bársonysötétítővel felszerelt hotelszobában már hajnalban felvert a föld mélyéből jövő metródübörgés, mivel pedig képtelen voltam visszaaludni, fel is keltem, villanyt gyűjtöttem, az otthonról magammal hozott szeszlámpás főzőn kávét készítettem, aztán felöltöztem, és elindultam a városba.

– Te vagy a legszorgalmasabb lakóm – közölte velem a tulajdonosnő, aki minden lakóját ismerte, mivel csak pár szobája volt. – Ha ily korán látalak lefelé lépkedni a lépcsőn, mindig azt hiszem, biztosan Fontainebleau-ba mész kirándulni, mert én csakis akkor kelek fel ennyire korán, amikor vejemmel meg lányommal egy-egy nyári napon odamegyünk...

Mivel pedig a nevem sokszor elfelejtette, a házmesternőnek azt mondta, hogy „a minden reggel kirándulni járó úr” szobájába menjen rendet rakni...

...A mentőautó pedig végigvitt a tömérdek emléket és nosztalgiát tartalmazó lerakatok között, a gépjármű minden egyes túlkölése, minden egyes kiáltás és minden egyes fény közvetlen és titkos jelet küldött a szív távirdájába, rettenetesen régvolt és messzi világokból üzent nekem.

A betegség miatt az az érzésem támadt, hogy valahogy a világot magát jelentő események, mozgások, zajok és fények alkotta keverék szélére szorultam.

Ez az érzés teljességgel hatalmába kerített, amikor villanyváltás után magamra maradtam a sötét hotelszobában, és amikor az utcára néző ablak felé tekintve, éppen átellenben, a szemben lévő ház enyémmel azonos emeletén megpillantottam két sétálgató urat egy kivilágított szobában, melynek falait mindenhol festmények borították, egyikük idősebb, ősz barkóval, bajusszal, szürke öltönyben, a másik pedig vékonypénzű barna ember, fekete öltönyben, akinek mélyen ülő szemcseit sötét ráncok keretezték. Remekül rájuk láttam, legkisebb mozdulataikat is követni tudtam: az idősebbik néha megmegállt egy-egy festmény előtt, leemelte, és az ifjabbiknak szóló magyarázó szöveget keze apró mozdulataival kísérte, majd a képet visszaakasztotta.

Vajon mit mondott a fiatalembernek? És vajon mit ábrázoltak a képek, kik voltak ezek az urak? Íme, mennyi rengeteg dolog, melyet már sose fogok megtudni. A világon lévő festmények közül soknak témája örökre rejtve marad előttem, ahogy az események is nyomtalanul felszívódtak a levegő tapinthatatlan anyagában, semmiféle visszhang, semmiféle ismeret se jut el hozzám belőlük. Így folyt minden körülöttem, az emberek festményeket forgatgattak, róluk eszmecsereztek, nekem viszont fogalmam se volt, kik azok az emberek, mit ábrázolnak a festmények, és hogy szemlélés közben a személyek miféle magyarázatot fűznek hozzájuk.

Ez a gondolat annyira meggyökeresedett bennem, és annyira elidegenített a többi embertől, hogy a látványt követően sok idő elteltével is csak úgy felvillant előttem az a párizsi szoba a benne sétáló két úrral egyetemben, mindez pedig általában nagy figyelemmel követett beszélgetések alatt, melyekben még részt is vettem, vagy éppenséggel egy számomra súlyos esemény közepette, mire aztán felvetődött bennem a kérdés:

– Miféle idegen festmények ezek, és mik ezek a hozzájuk fűzött érthetetlen magyarázatok?

Ez a zavar napról napra, minden egyes újabb tárgy látványával csak nőtt, mígnem aztán tartósan eluralkodott rajtam valami öntudatlanságféle, valamiféle bódulat, melyben már örökre elmerülök...

Svájcba másnap estére érkeztem meg, Párizsból hajnalban futottunk ki, fülkém ajtajára a jó szándékú kalauz „Foglalt” feliratú táblácskát helyezett, ahogy csak az országgyűlési képviselőknek szokta, csupán ennyit tehetett értem, amikor pedig egy-egy állomáson hosszabb ideig vesztegeltünk, sietett szendviccsel, banánnal kedveskedni, egész fiatalságának féltékenysége, esetlensége megnyilvánult ezen igyekezetében.

A határnál neki is magamra kellett hagynia, fülkém ajtajához lépve „jó utat” kívánt, majd némi habozással hozzátette:

– És jó egészséget, gyermekem – de amint kimondta, feje búbjáig elpirult. Azt hiszem, egykorúak voltunk.

Az állomáson, ahol át kellett tegyenek a siklóra, már hóesés fogadott. Szállításomra a siklóhoz külön erre a célra szolgáló kocsit kapcsoltak, óriási ajtajai akár a teherszállító vagonokéi, ám bent padok álltak, középen pedig szabad tér, hogy beférjen a betegek hordágya.

Nyilvánvalóan ugyanezzel a kocsival fuvarozták a halottakat is, egyiküket nemrég szállíthatták, mivel a padon még ott volt feltehetően a virágcsokrokból lehullott néhány levél, a földön pedig fenyő, illetve a család gyertyagyújtása nyomán lecsöppent cefzaggyúcseppek.

A tulajdonképpeni emelkedő előtt még áthaladtunk néhány elhagyatott mellékvágányon, aztán rövid füttyjelzéssel megtorpantunk a világvégi raktárak között, ahol egy gyenge fényű égő pislákol bele a sötétségbe, megvilágítva a fehérén táncoló hópelyheket, melyek aztán leszálltak a raktár előtti emelvényen felhalmozott ládákra és hordókra. Réges-régóta jól ismertem már ezeket az elhagyatott helyeket, hasonlítottak szülővárosom szívszagató helyeire, ahova a vasúti vágány mellett haladva, téli estéken sétálgatva jutottam, nevezetesen az áruaktárokhoz, ahol ugyanez a csönd honolt ugyanebben a kietlenségben, és ugyanezek a szítálva örvénylő hópelyhek szálltostak ugyanennek a halovány izzónak a fényében.

A kaptatón semmit se láttam, a vagonajtók be voltak zárva, ám amint Leysinbe érkeve leemeltek és áttettek az engem szanatóriumba vivő mentőautóba, hirtelen megpillantottam a hegy lábánál elterülő hatalmas völgyet, a milliányi szikrázó fényforrást, a valódi csillagképektől semmiben sem különböző, a lenti sötétségben ragyogó földi eget. A völgybeli és hegyi falukonstellációk olyanok voltak, mint az olcsó díszekkel telezsúfolt karácsonyfán változatosan ragyogó fények. Amint tudómet teleszívtam levegővel, úgy éreztem, súlytalanná válok, a patyolattisztaságú, hideg, élesen metsző, kristálytisza és könnyen belelegezhető elem mintha számomra eddig ismeretlen, selymesebb, finomabb és áttetszőbb, légnemű anyagként vett volna körül.

– Ím, újjászülettem – kiáltottam fel lelkendezve.

Amikor aztán már a szanatóriumi nővér meg is mosdatott, tiszta ruhát adott rám, és kámforillatú, friss ágynemű közé fektetett, hát tényleg újra világra jöttem, egy kámforos alkohollal fertőtlenített, tisztább világra.

A szanatórium és tisztasága meghosszabbítódott a levegőben.

Másnap, testem hideg vízzel való átdörzsölése után, kinyíltak az ajtók, és ágyamat kitolták a teraszra, ahol feltárult előttem a távolba vesző Rhone-völgy, a napsütésben higanyosan ragyogó folyó pedig az öt két oldalról ölelő hegláncok között tekergőzött. A katlanokban falvakat, házakat láttam, de még az állatokat és az embereket is jól ki tudtam venni az áttetsző levegőben, figyelemmel követtem tevékenységüket. A völgy szélén ezüstös zuhatag szakadt alá, lentebb pedig két gerincet hajtúként ívelt át egy aprócska híd, melyen a miniatűr, fekete elektromos vonatok úgy haladtak át, mint a hosszukban elnyúlva előrearaszoló hernyók, aztán eltűntek a hegyoldalban tátongó alagútban.

Leysinben, a klinikám alatti faluban egymást követték a szanatóriumok fehér meg rózsaszín teraszai, rajtuk pedig a napsütésben fekvő meztelen

csontbetegek, a tüdősök viszont szobáik teraszán elhúzott függönyökkel reggelente végezték kúráikat, az egymás mellett felsorakozó rengeteg apró elem a távolból nézve lépdarabnak tűnt.

Az alpesi lila akácokon az olvadozó hó cseppjei csillogtak, a klinika melletti erdő fenyőfái között állandósult ködgomolyok fehérlettek. Mégse volt hideg, így a betegek ruha nélkül sütkéreztek a napon, még meg is izzadtak, fejükön hatalmas szalmakalapot viseltek. Majdnem mindannyian egészen lebarapultak.

– Hány óra, kérem? – kérdezte egy nővér.

Mire az egyik beteg, aki több rézcsőből álló, kihúzható, hosszú teleszkópjával a völgyet vizsgálta, közölte, hogy „10 óra 30 perc”, de már folytatta is tovább a szemlélődést. Ezt az angol férfit később magam is megismertem, látcsőve olyan erős volt, hogy az egyik völgybeli épületen, mely minden bizonnyal a falu iskolája lehetett, könnyedén kivette a homlokzatra szerelt óra számlapját, így tudta megmondani tehát a pontos időt.

És valóban, rendkívüli egy látcső volt az övé, melyet végül még én is használhattam bizonyos célokra. Amikor az ember kinyitotta, megpillantotta a „Constant Demoisin, Opticien du Roy” feliratot, melyet kalligrafikus betűkkel véstek a belső részbe a növényi díszítés és dátum mellé, 1753, azt hiszem, ez állt rajta mélyen a rézbe vájva. Amikor használat után letettem, a ki- és becsavarástól ujjaimhoz egyfajta csípős, kissé dohos, állott sajtra emlékeztető szag tapadt, mint régen, amikor gyerekként fiókban kotorászgatva az ott talált réztárgyakat végigtapogattam, egy-egy rossz ajtókilincset és függönykarikát, amit aztán el is tulajdonítottam tervezett bűvészkísérleteim számára, melyeknek leírásával egy elem vetődött kis kézikönyvben találkoztam... Így kerültem a teleszkóp révén többévi távol-
ságra az előttem álló völgytől és a rám jelen időben sütő naptól is.

A falu főutcája a lakhelyemül szolgáló klinika előtt haladt el, de azért jócskán lent a völgyben, így teraszomról, ahol ragyogó lepedőkkel fedett ágyamon fekvé napozgattam, láthattam a macskaköves utcán elhaladó miniatűr járókelőket. Éppen a szanatóriummal szemben volt egy csatornanyílás, amire óriási kötömböt gurítottak, tekintetem mindig megpihent rajta. Olyan volt, mint összetett mondat végén a pont, néztem, nézelődtem a völgy irányába, az utcát, a fenyőket, majd visszatértem a kőhöz, pont, aztán mindent kezdtem előlről. Még az is előfordult, hogy olvasás után könyvemet összecsucva ugyancsak lenéztem a kőre, és: „pont” – állapította meg a kő. Olvasmányaim természetes lezárása volt ez, és idővel minden egyes cselekedetemé is. Néha a kő rendkívül fontos szerephez jutott. Például az orvos

heti vizitére várva megfogadtam, hogy ha valaha meggyógyulok, elsétálok egészen a kőig, ráülök pár pillanatra, hogy teljességében felfogjam, mit jelent újra járni, és hogy most már csak tőlem függ, megérintem-e ezt az oly sokáig csak távolról, kétségbeesetten szemlélt követ. „Vajon mikor jön el az a nap? Mikor?”, tünődtem magamban, miközben sóvárogva meredtem a kőre. „Mikor használhatom lábamat arra, hogy odamenve megérinthessem?” Így vált számomra a kő a gyógyulás szimbólumává, ami túlmutat a gyógyulás valóságosságának egyszerű jelén, ha pedig valaki megkérdezte volna, vajon mihez is kezdek magammal a napon, amikor újra járok, hogy esetleg hazamegyek-e, vagy talán Párizsba, habozás nélkül, villámgyorsan így feleltem volna: „Elmegyek megérinteni a követ.”

Nos hát, bár kezelésem nem változtattak semmit, és azt is hittem, sokáig fogok még mozdulatlanul ágyban feküdni, igaz, gipsztelenül, mégis, végtelen elképedésemre, nyílt sebem ellenére is, orvosom azt ajánlotta, lassacskán lássak neki a sétálgatásnak, így esett aztán, hogy a követ jóval hamarabb megérinthettem, mint azt én korábban lehetségesnek véltem.

A napon, amikor aztán sétálgatásaim során végre elérkezhettem a kőhöz, kimondhatatlanul fáradt voltam, mivel nagy erőfeszítembe került odáig eljutni, az ágyamból nézve rövidnek tűnt út pedig a valóságban éppen elég hosszú volt, főleg a házak mögött megbúvó kanyarulatok és az ugyan-csak általuk elpalástolt tekervényesség következtében.

A kő megérintésének pillanatában már épp hogy csak tartottam magamat, lenti helyemről dölyfös tekintetet próbáltam lövellni a klinika és saját teraszom felé, ám csak fáradtra sikeredett.

Azon a napon a fáradtság számlájára írtam, hogy semmiféle rendkívüli érzés se kerített hatalmába, amikor végre ott lehettem a kőnél, melynél anynyi szenvedélyes ábrándozásomban már láttam magamat. A rá következő napokban sem változott semmi, hervatag léggör vett körül, minden hétköznapian szürke volt, hozzászoktam a járás tényéhez, a levegőből pedig nem tudtam kiszivattyúzni a belőlem hiányzó lelkesedést. Egy kimerült, már teljességgel használhatatlan akkumulátorhoz hasonlóan az én nagy vágyakozásom szenvedélyessége is lelohadt, belső világom éppen olyan hamuszürkén fakó és visszhangtalan volt, mint a lábam alatti aszfalt. Ez újra csak azt bizonyította, amit már tudtam, mégpedig, hogy sose szabad várnom semmire se. A teljes valóság rendelkezésemre áll, de csak azzal a feltétellel, hogy mély vágyakozásomat azonnal ki is oltom, tervek nélkül, illúziók nélkül.

Lövétei Lázár László

ÉNEK EGY MACSKÁVAL

Lackónak, felejtés ellen

Hol infómérnök
Hol csak erdőpásztor
Hol bűvész
Hol csak állatidomár akarsz lenni
Egy tízévesnek elég is ennyi projekt
Ma reggel
Iskolába indulva
Éppen állatidomár voltál
*A ma-lom-nak nincs ke-re-ke,
Még-is lész-tet... –*

Énekelted hosszú hatásszünetet tartva
Szegény macska csak ült előtted
Addig vártál az énekléssel
Amíg elnyávogta magát
Tényleg lehetett „jár”-nak is hallani a „nyáu”-t
Az „á” hangunk volt a lényeg
*Tilt-ják tő-lem a ró-zsá-mat,
Még-is hoz-zám... –*

Folytattad az állatidomítást
Jött is az obligát nyávogás
Jót derültetek anyáddal
„Picur tud énekelni!” –
Közölted büszkén
A fürdőben cigarettáztam éppen
Mondhattam volna hogy gratulálok
Mondhattam volna hogy ezt a népdalt 1902-ben Vikár Béla
gyűjtötte Lövétén és Bartók Béla
jegyezte le az ő utánozhatatlan gyöngybetűivel:
*ad-sza ró-zsám jobb ke-ze-döt,
For-dul-junk ë-gyet,*

*Men-jünk ki a mēgy-gyēs kēr-be,
hogy szēd-jünk mēgy-gyet*

Ha érdekel
A fakszimilét is meg tudom mutatni a fenti sorokról
A helyesírási hibákkal együtt
Bartók gyöngybetűs kottájában
Tényleg az övé a magyar kultúra legszebb gyöngybetűje
Na jó
A régiak közül Aranynak is szép volt a kézírása
A maiak közül „andráskafbácsi” is szépen ír
Tudom hogy vénemberes a nyavalygásom
De kétségbeejtő a macskakaparásod
Tízéves vagy
Tudom hogy alakulhatsz még
Kézírásilag is
Félre ne érts
Nem akarlak idomítani
Mint te a macskádat
Ezt a mai lejegyzést se irodalomnak szánom
Hanem csak izének
Hogyishívjáknak
Nem is értem
Hogy miért írom mindezt
Talán mert tegnap este a fiatal Dosztojevszkij
Viceskedő kisregényében olvastam
Hogy „többé-kevésbé mindnyájan halandók vagyunk”
Jót derültem én is a dolgon
Pedig tényleg halandók vagyunk
„Többé-kevésbé”
Én is
A macskád is
Nem irodalomnak szánom tehát ezt a mai izét
Hanem csak hogyishívjáknak
Felejtés ellen.

Csíksszentdomokos, 2022. november 16.

Berki Tímea

„ÁLDOZAT S TETT
EZ A KÉT TÜKÖR, MELY
A VALÓDI HONFIÚT
MUTATJA”

PETŐFI-RECEPCIÓ ÉS -KULTUSZ A 19. SZÁZAD
VÉGÉN, 20. SZÁZAD ELEJÉN

A kolozsvári Római Katolikus Főgimnázium 8. osztályos tanulói számára a Petőfitől származó mondás – „Áldozat s tett ez a két tükör, mely a valódi honfiút mutatja.” – szerepelt írásbeli dolgozattémaként 1887-ben. A dolgozatot a tanév végéhez közeledve írhatták a magyar nyelvet és irodalmat oktató Kis Sándor tanár kérésére, hiszen a következő dolgozatban már a pályaválasztásról elmélkedtek a heti 3 órában oktatott tantárgy keretei között.¹ Petőfi aforizmaszerű „mondását” kellett tehát írásban magyarázniuk, értelmezniük, amely számukra a költő életpályájának példaértékűségét, a költő halála felől tekintve Petőfi Sándor élettörténete és a költészetét jellemző vátesz-szerep – szerencsés – egybeesését,² a honfiúság, a hazafiasság, a hazáért való önfeláldozás kérdését is jelenthette. Margócsy István írja 2001-ben a Petőfi-kultusszal kapcsolatban: „[A]z óvodában vagy az általános iskola első osztályaiban pedig már jóval azelőtt megtanulják és megszokják a gyerekek Petőfi figurájának és nevének kivételességét és a vele kapcsolatos tiszteletadási kötelezettséget, mintsem hogy [!] verseivel vagy akár életrajzával (azaz »erkölcsi példájával«) találkozhattak volna...”³ Ez a megállapítás akár a 19. századi, fent említett példa esetén is helytálló lehet. Az akkori 8. osztályos diákokban is munkálhat egyfajta kultikus beállítódás az iskolai feladat kidolgozásakor, ám kevesebb tudásunk van arról, hogy az ő esetükben mi lehetett ismerős Petőfi élettörténetéből vagy költészetéből iskolába kerülésük előtt, annyi azonban bizonyos, hogy csupán pár évtized

és nem évszázadok távlatából szemlélik a jelenséget. Ezért fontosnak tartom megvizsgálni – alulnézetből –, néhány iskolai példa segítségével, hogy milyen hétköznapi vagy ünnepi kontextusban kerül elő Petőfi a 19. század végén, 20. század elején a nyelvileg, felekezetiileg és regionálisan tagolt Erdélyben és a Partiumban, a kultúrák közti kapcsolatokra is figyelve.

A 19. század második fele az az időszak, amelynek „jelentős számú Petőfi-fordítása főleg a Budapesten megjelent román lapokban, elsősorban a Moldován Gergely kolozsvári egyetemi tanár 1893–1898 között szerkesztett *Ungaria* című kétnyelvű folyóiratában látott napvilágot, legtöbbször kistehetségű költőktől. Hasonló volt a helyzet pl. a *Familia* vagy a *Viitorul* című budapesti román lapoknál is. [...] E periódus mennyiségében eléggé jelentős, de művészi szempontból silány anyaga mégsem volt hatástalan, felhívta a román közönség figyelmét Petőfire, s fokozta érdeklődését, hogy a költő jelentősebb alkotásait magasabb színvonalú fordításokban megismerhesse. E szakasznak legszembetűnőbb negatívuma, hogy a román fordítók nem ismerték fel Petőfi igazi jelentőségét, s nem a rá legjellemzőbb s értékét leginkább kifejező költeményeit fordították románra, így történt, hogy költőnk politikai lírája egyelőre ismeretlen maradt a románok előtt.”⁴ A Domokos Sámuel által éppen 50 évvel ezelőtt, Petőfi születésének 150. évfordulója alkalmával bemutatott fordítástörténeti áttekintés és korszakolás a szerző által azonosított további szakaszai pozitívabb képet nyújtanak a román nyelvű Petőfi-recepcióról. Domokos megállapítása egyszerre értékelő és elmarasztaló. Kapcsolattörténeti szempontból ez a kezdeti időszak – a jelentős számú Petőfi-fordítások által – azt az érdeklődést dokumentálja, amely népszerűvé, ismertté tette a költőt a román olvasók körében, esztétikai szempontból ellenben silánynak mutatkozik, hiszen kevésbé tehetséges költők fordítanak művészileg kifogásolható módon. Ez pedig a fordítás funkcionalitásának a kérdését vetíti előre, és ezzel kapcsolatos a fenti idézet egy másik gondolata is, miszerint Petőfi politikai lírája ismeretlen a 20. század első évtizedéig, e recepciótörténet következő szakaszáig. Az előbbieket összegezve, a költők által készített, művészi szempontból értékes fordításnak tehát átfogó képet kell nyújtania egy adott költő életművéből a befogadó kultúra nyelvén. A 19. századi Petőfi-fordítás és -recepció másféle funkcionalitására vagyok kíváncsi, és itt utalok vissza a legelején idézett „mondásra” és iskolai írásbeli dolgozatra. Az egykorú iskolai értesítőket kutatva arra keresem a választ, tehát, hogy milyen Petőfi-képe lehetett az 1880–1890-es évek magyarországi diákságának, az iskolai keretek milyen lehetőséget nyújtottak az akkor már kultikusan tisztelt költő életművének oktatására,

használatára, egyben a Petőfi-kultusz népszerűsítésére, és mindez hogyan befolyásolta a költő műveinek román nyelvű fogadtatását.

A kegyesrendiek kolozsvári római katolikus líceuma és gimnáziuma, de akár más települések iskolái történetének kutatása az oktatásban részt vevő fiatalok későbbi karriertörténete szempontjából is izgalmas. Olyan mikro-történetek tárhatók fel, amelyek számomra, a magyar–román kapcsolat-történet iránt érdeklődő kutató számára elsősorban a kulturális közvetítés folyamatának vizsgálatához szolgáltatnak érveket. Olyan kérdésekre találunk válaszokat, hogy kik, milyen indíttatásból és mikor kapcsolódtak be a magyar irodalom román nyelvű közvetítési, fordítási gyakorlatába.

Az iskolai értesítők lapjain a 19. század utolsó harmadában válik gyakori a Petőfire utaló adat. Korábban, az 1850-es, 1860-as években ez majdnem teljesen hiányzik, később, a 20. században pedig elmaradhatatlan. Az említett hiányra különféle magyarázatot találhatunk, például, hogy azt az 1848–49-es forradalom leverését követő politikai helyzet, az illúzióvesztettségéből fakadó bizonytalanságérzet vagy az oktatáspolitikai átalakulása, az Eötvös-féle népnevelési törvény gyakorlati alkalmazásának átmenetisége, az irodalomtörténet mint diszciplína kialakulása, a Petőfi-recepció és kánon stabilizálódása, esetleg egyéb szempontok befolyásolhatták.

Az oktatásnál maradván, az 1870-es években a felekezeti iskolahálózatra épülve bontakozik ki és kezdi el működését a községi és állami oktatási hálózat, amely egyre szélesebb körben vonja be már a legfiatalabbakat is a tudásátadás-nevelés folyamatába. Ez a „boldog békeidők”, Magyarország viszonylagos függetlenségének, gazdasági és társadalmi fejlődésének korszaka, amikor országos kiállítás és millenniumi ünnepek alkalmával reprezentálhatja magát a soknemzetiségű, sokfelekezeti és regionálisan is nagyfokú változatosságot mutató ország. Hogyan illeszkedik Petőfi költészete, életműve e kontextusba? Milyen jelentéseit emeli ki az iskolai oktatás, és hogyan találkoznak vele a kor fiataljai? A középiskolai, líceumi, gimnáziumi oktatás hétköznapijait dokumentáló iskolai értesítők e kérdések megválaszolásának forrásaiként működhetnek. Némelyikük csupán a diákság névsorát és teljesítményét adatozza, azonban olyanokat is találunk, amelyek igazgatói beszédeket, értekezéseket, tananyagot vagy éppen a diákéletre vonatkozó részleteket is tartalmaznak. Alapforrásaim a kegyesrendiek kolozsvári gimnáziumának értesítői. Azért esett a választásom erre az intézményre, mert a Domokos Sámuel-idézetben szereplő Moldován Gergely itt folytatta tanulmányait, akárcsak számos más örmény-, görögkatolikus vagy görögkeleti vallású fiatal – hogy az őik vallási identitása miatt fontos, arra a későbbiek-

ben visszatérek, itt még annyit teszek hozzá, hogy más erdélyi és partiumi intézmény értesítőjét is átnéztem, viszonyítási pontokat keresve.

Induljunk ki abból a tényből, hogy Petőfi Sándor ekkor már iskolai tananyag, főként a Névy László bevezetésével és magyarázataival ellátott Coriolanus-fordítása⁵, hiszen „a 19. század utolsó negyedétől fogva nemzedékek nőttek fel Petőfi Sándor fordításán: gimnáziumi diákok ebből tanultak drámaesztétikát és retorikát; e darab kapcsán vitatkoztak hazafiságról és osztálykülönbségekről”.⁶ Ez máris visszavezetne bennünket a kiindulóponthoz, a Petőfi-témájú írásbeli feladathoz, de figyeljünk inkább arra, hogy milyen más művei képezik a tananyag részét.

A kolozsvári Római-Katolikus Főgymnasiumban 1877-ben már az esztétikai tanulmányok része Vörösmarty és Petőfi lírájának párhuzamba állítása,⁷ írásbeli feladatként pedig Petőfi lírai költészetének alapjelméről kell dolgozatot készíteniük a diákoknak.⁸ Összehasonlító, leíró vagy értelmező feladat egyaránt társul tehát a költő életművének általános, nagyléptékű értelmezéséhez. Ehhez a diákok rendelkezésére álló, az értesítőkből jól adatszolgált iskolai könyvtári beszerzések, például a megvásárolt Petőfi-kötetek is hozzásegítenek. Majdnem ugyanebben az időszakban a kolozsvári Unitárius Kollégiumban, ahol a 3. osztályban heti 3 órában tanulnak magyart, „átalakítottak⁹ a következő költemények: A szél és nap. Igazság és Hamisság (Gyulai Páltól). A tintás üveg¹⁰. Téli világ. István öcsémhez. (Petőfitől) A gazdag. Árokháti Lőrincz (Tompától)”.¹¹ 1899-ben a 7. osztály a *Kiskunság* című leíró költeményt kapja átalakítási feladatként.¹² A Petőfi-versek más szerzők szövegeinek társaságában olyan írásgyakorlatok tárgyát képezik, amelyek a műnemek jó ismeretét is feltételezik. Hogy nemcsak a költő Petőfivel találkoznak ezek a diákok, azt a 8. osztályos magyar nyelvtani dolgozat bizonyítja, amelynek a nép és a költői elbeszélés történetéről kell szólnia, „fő tekintettel Arany Toldijára és Petőfi János vitézére”.¹³ E tananyagköteles szövegek és gyakorlatok mellett Petőfi életműve, elsősorban költészete érettségi feladványok, tételek tárgya. 1885-ben az érettségire jelentkező 28 rendes és 1 ismétlő diáknak a következő magyar nyelvi írásbeli feladványokat kell megoldania az Unitárius Kollégiumban: „a) A nyelvújításról és annak az irodalomra való hatásáról. Értekezés; b) A háládatosság a legszebb erény. Szónoki beszéd; c) Petőfi és az új népies iskola jellemzése.”¹⁴ A Petőfire vonatkozó tétel műfaja nem derül ki az értesítőből, ám valószínűleg poétikai lehet, mivel a másik két tétel bölcséleti és retorikai tárgyú. Ugyanebben az iskolában 1898-ban a magyar érettségi tétel a következő: egy emlékbeszéd Petőfi szobrának leleplezése alkalmából.¹⁵

Ekként találkozunk össze egy retorikai műfaj a kultikus viszonyulásmóddal iskolai vizsgakontextusban. Petőfi költészete és alakja nem csupán e két intézmény esetében válik érettségi tétellé, hanem például Belényesen is, a Görög-Katolikus Főgimnáziumban.¹⁶ A kétnyelvű értesítő magyar változatából idézem a májusi érettségi kitűzött tételeit: a) A román nyelv s irodalomból: A latinos irány eredete és szerepe. b) A magyar nyelv s irodalomból: Petőfi mint a sajátos magyar műdal megteremtője. c) A latin nyelvből: Livius XXX. 30.¹⁷ Azért is tartom fontosnak ezt az intézményt viszonyítási pontként beemlíteni, mivel, amint azt nevében a görögkatolikus jelző mutatja, őrzi felekezeti identitását. Ez az identitás, amint arra Karády Viktor prozopográfiai kutatásaiban rámutatott,¹⁸ hasonlóan a görögkeleti felekezeti identitáshoz, általában etnikai szempontból román identitást jelöl ebben a korszakban. Ezt igazolja az értesítőben felvonultatott tanári kar is, ahol a más felekezetű vallásórát oktatók néhányától eltekintve, a neveket olvasva, senkit sem azonosíthatunk magyarként. Ebben az intézményben a magyar nyelv és irodalmat dr. Petru Hetcou tanítja, aki emellett román és németet oktat, görögórákon helyettesít, mi több, heti 2 órában franciaórákat is javasol az 1909/10-es tanévben. De kicsoda Petru Hetcou? Az értesítő felől nézve, az irodalmak és nyelvek oktatása mellett elköteleződött szakképzett tanár.¹⁹ Román diákoknak tanít magyart, akik Petőfiről mint a sajátos magyar műdal megteremtőjéről képesek értekezni az érettségi vizsgán. Az 1908-ban doktorált Hetcou pályakezdő tanár tehát. Az iskola Samuil Vulcan olvasóköreit is ő vezeti. Megállapítható ezek alapján, hogy a magyar irodalom román közönség felé közvetítésében tanárként és az olvasókör vezetőjeként vállal szerepet, és közvetve a belényesi Petőfi-recepció ügyét is szolgálja. Nem egyedülálló példa az övé, korántsem. Hasonló munkát végez a brassói gimnázium magyartanára, I. Blaga is, aki 1896-ban Tompa Mihály és Petőfi Sándor költészete kapcsán tárgyalja a magyar népies költészetet,²⁰ vagy később Axente Banciu²¹, aki heti 3 órában oktatja a magyar nyelvet és irodalmat. Irányításával a diákok könyv nélkül tanulnak Petőfi-verseket (pl. *Honfidal*, *Kutyakaparó*, *A Tisza*, *A csárda romjai*).²² A naszódai főgimnáziumban 1893-ban a 7. osztályban is heti 3 órában tanul magyar nyelvet a román többségű diákság, akárcsak román és görögöt, a 2 német és 5 latin mellett. A magyart Ion Ghetie²³ tanítja a románból tanultakra építve, a műnemekre koncentrálna. Arany *Toldiját* olvassák, és memoriterként Petőfi *A hazáról*, illetve Berzsenyi *A magyarokhoz* című versét kell megtanulniuk az írásgyakorlatokon kívül.²⁴

Az iskolai oktatás a kultúrák találkozásának, a kulturális közvetítésnek a terepe, különösen ezekben a magyarországi 19. századi felekezeti isko-

lákban. A tanárok fent példázott szerepén kívül a tantárgyak közötti átjárásra is találunk példát. Brassóban románórán George Coşbuc, Vasile Alecsandri, Ştefan Octavian Iosif, Al. Donici versei mellett Petőfi *Egy gondolat bánt engemet* című költeményét is megtanulják könyv nélkül, de ez utóbbit nem eredetiben, azaz magyarul, hanem Ştefan Octavian Iosif román fordításában.²⁵

A gyulafehérvári Római-Katolikus Főgymnasiumban 1892-ben²⁶ a németórán 6. osztályban magyarra fordítanak, 8.-ban pedig Heine és Petőfi költészetéről tanulnak, a német és magyar költő líráját olvassák, hasonlítják össze. Belényesen 1897-ben a 8. osztály románóráján kiadott írásbeli feladat Eminescu és Petőfi összehasonlítását kéri,²⁷ míg ugyanebben az osztályban magyarórán nem foglalkoznak Petőfivel! Az összehasonlítást tárgyzó feladatok a magyar irodalom más irodalmakhoz viszonyítását kérik, világirodalmi kontextust ajánlanak, és az egyes irodalmak egymásnak megfeleltethetőségét tartják szem előtt. A nemzeti irodalmak ekvivalenciájának eszménye és követelménye válik nagyon fontossá később a fordításról való gondolkodásban. Ezért róhatja fel Domokos Sámuel Petőfi első fordítóinak a művészi silányságot. Ezen a ponton érdemes felvetni annak kérdését is, hogy egy-egy irodalmi életmű recepcióját a művészi értékű fordítások mellett hogyan befolyásolják vagy segítik elő a fent részletezett iskolai gyakorlatok. Ezek sorát ki kell egészíteni az iskolai órákon zajló fordításokkal, pályaművekkel, versenyekkel (amelyek a diákok későbbi életpályáját is meghatározhatják²⁸), az önképzőköri tevékenységekkel, és ne feledjük: az eredetiben olvasás gesztusával, amely a vizsgált időszakban még széles körű lehetőség Erdélyben és a Partiumban, egyfelől a többnyelvű szocializációnak, másfelől az oktatásnak köszönhetően. Naszódon például a diáktársaság 1892-ben tudományos pályázatot ír ki különböző diszciplínákra,²⁹ a modern nyelvekre a következőt: „Petőfi Sándor, schiță biografică literară și traducerea serierei lui »Janos vitez« [Petőfi Sándor, életrajzi vázlat és a »János vitéz« sorozatának (sic!) fordítása].”³⁰ A szamosújvári örmény-katolikus algimnázium értesítője például Szongott Kristóf örmény nyelvű Petőfi-fordításait közli.³¹ Az iskolai értesítő ekként a tanári szakmai érdeklődés vizsgálatának forrása is lehet. Szongott esetében a *Befordultam a konyhába, Reszket a bokor, mert... Mi haszna, hogy a csoroszllya, Rég veri már a magyart, A virágnak megtiltani nem lehet* című versek megjelenési fóruma. A szavalóversenyek, az iskolai ünnepek sajátos alkalmai a diákok Petőfi-képe alakulásának. Ezek az alkalmak március 15., október 6., a király névnapja, a millennium megünneplése, de idetartoznak az önképzőköri – jótékony-

kodással egybekötött³² – tevékenységek is. A tordai állami polgári fiúiskola Jósika Miklós köre évzáró és Petőfi-ünnepélyt szervezett:

„1900. június 27-én szerdán délután 3 órakor a régi Kaszinó helyiségében, melyre minden érdeklődőt meghív az igazgatóság. Az ünnepély tárgysorozata: 1. Fel, kik a hont igazán szeretik, énekli a polg. fiúiskolái énekkar. 2. Petőfi életéről. Írta és felolvassa Varga Béla. 3. Petőfi dalai, zongora kísérettel, hegedűn előadják: I. h. Adorján Jenő, Bardocz János, II. h. Sigmond Elek, III. h. Varga Béla. 4. Phantasmagoria Petőfi visszatérésére, Jókai Mórtól. Szavalja Csépe Sándor. 5. Honvágy, énekli a polg. fiúiskolái énekkar. G. Részletek a »Tanhauser« operából, zongora kísérettel hegedűn előadja Varga Béla. 7. Jövendölés, Petőfi Sándortól. Szavalja Gaál Árpád. 8. Népdalegyveleg, énekli a polgári fiúiskola énekka. 9. Magyar vagyok, Petőfi Sándortól. Szavalja Kovács Gyula. 10. Kurucz nóták. Zongora kísérettel hegedűn előadják: I. Varga Béla, II. h. Bardocz János. 11. Petőfi szobránál (Szemelvény). Elmondja Ütő Lajos. 12. A »Jósika Miklós kör« jutalmainak kiosztása. 13. Toborzó, énekli a polg. fiúiskola énekka. 14. jutalmak kiosztása a polg. fiúiskola tanulói között. 15. évzáró beszédet mond Varga Dénes igazgató.”³³

Hosszabban idéztem az értesítőben közölt meghívót, mert jól tükrözi az ünnepély koncepcióját: a zenei és irodalmi részek ötvözését, az egyéni és csoportos, közösségi előadás élményének lehetőségét. Másrészt az is jól átlátható, hogyan építik fel az ünnep tartalmát: a költő életrajza, verse, dalai előadása egy olyan Jókai-fantazmagória társaságában hangzanak el, amely a nemzet és a Petőfi-kanonizáció számára problematikus körülményt, a költő halálát értelmezi. A kultikus viszonyulás egyértelmű. Ezt hangsúlyozza a *Petőfi szobránál* című szemelvény a szobor és az általa megihletett alkotás által.³⁴ Népdalok, kurucz nóták csendülnek fel a magyar identitást erősítendő. Petőfi életműve és annak értelmezése³⁵ a maga tárgyi mivoltában is használatos ezekben az iskolákban: ajándékként adják.³⁶ A kolozsvári diákság tájékozódásának bizonyítéka, hogy 1887-ben Petőfi fia, Zoltán halálakor az önképzőkörben emlékbeszéd hangzik el.³⁷

A fenti néhány példát összegezve állítható, hogy a 19. század végi, 20. század eleji középiskolai szintű magyarországi oktatásban jelen van Petőfi életrajza, életműve, költészetének speciális kérdései, epikája tananyagként, összehasonlító és értelmező írásbeli dolgozatokban, érettségi tételként, esetenként a fordítás tárgyaként, és nagyon gyakran az emlékező, évfordulós ünnepi alkalmak kötelező elemeként – leginkább a hazaszeretet, szabadság érzéseinek kifejezőjeként, versként, megzenésített dalként stb. Ez azt is

mutatja egyben, hogy az oktatásnak régió-, felekezet- és etnikumfelettsége segíti a fiatalok Petőfi-képének, magyar irodalmi tudásának alakítását.

Az értesítőkből is egyértelműen kitűnik, de Moldován Gergely is kiemeli, hogy „[A] magyar költészet remekei belekerültek a román olvasókönyvekbe; azokat iskolákban és nyilvános ünnepélyeken itt-ott el is szavalták. A román vérmesebb közönség így türelmesebb lett a magyar irodalmi alkotásokkal szemben, a mikről előbb még hallani sem akart”.³⁸ A román etnikumú örmény-katolikus Moldován, amint jelen írás legelején a Domokos Sámuel-idézet utalt rá, az *Ungaria* című lap szerkesztőjeként Petőfi román nyelvű recepciójának kapcsolattörténeti szempontú mozgatórugója volt. Azért hangsúlyozom a kapcsolattörténeti szempontot, mert kimondottan a román folklór magyar közvetítésével sikerült kanonizálódnia a néprajztudományban, bár politikai írásai, nemzetkonceptiója³⁹ és oktatásszervező munkája⁴⁰ is figyelmet érdemel. Az *Ungaria* magyar irodalmi anyagát szemlélve közli, hogy 44 Petőfi-fordítás jelent meg ott egyéb, a költő életét tárgyaló cikkek társaságában.⁴¹ A fordítók valamennyien kapcsolathálójuk révén kapcsolódtak be a lapba, diákjai, végzett, pályakezdő tanárok, akik iskolai és egyetemi, elsősorban önképzőkori tevékenységüknek köszönhetően foglalkoznak irodalommal. Sikerül a klasszikus magyar irodalom olyan alapszövegeit lefordítani, amelyek közül néhány azóta sem került újr fordításra. Amiért értékelésre méltó Moldován vállalkozása, az éppen ez a tájékozódás, a román irodalom felé közvetített magyar irodalmi kánon, mely közvetítést ő a megismerés, az érzékenyítés jegyében képzelte el. 1876-tól oktatásszervezőként, 1886-tól a kolozsvári egyetem román tanáraként,⁴² érettségiken részt vevő miniszteri biztosként jól ismerte az oktatásban részt vevő magyar, román és más nemzetiségű értelmiségiek körét, és hitt a kulturális közvetítés humanizmusában abban a korban, amikor éppen a nemzeti irodalmak differenciálódása a különbségeket helyezte előtérbe, amikor a nemzetiségi konfliktusok erőteljesebbé váltak Magyarországon, és a hazaszeretet fogalma is többjelentésűvé vált.⁴³ A kulturális közvetítést valósította meg tulajdonképpen az az oktatási rendszer, amelyre az általam felsorakoztatott példák utalnak.⁴⁴ Lehetővé tette ugyanakkor az irodalmi kánon széles körökben való terjesztését, és – amint azt a néhány idézett példa mutatja – a Petőfi-életmű hagyományozódását és recepcióját magyar és román ifjak körében egyaránt. E rendszernek köszönhető az is, hogy a későbbiekben is akadnak olyan román értelmiségiek, akik többnyelvű szocializációjuk, tanáraik hatása révén még az 1970-es évek Romániájában is magyarul olvasnak Petőfit, és esetenként románra is fordítják.

JEGYZETEK

¹ *A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló kolozsvári Róm. Kath. Főgymnázium 1886–87-ik tanévi értesítője*, közli dr. Vajda Gyula igazgató, Kolozsvárt, nyomtatott Ormos Ferencnél a Róm. Kath. Lyc. Nyomd. Betűivel, 1887, 106.

² Lásd erről bővebben: Margócsy István: *Petőfi Sándor*, Korona, Budapest.

³ Margócsy, *i.m.*, 14.

⁴ Domokos Sámuel: *Petőfi a román irodalomban*, *Kortárs*, 1973/1, 154–155.

⁵ William Shakespeare: *Coriolanus*. Ford. Petőfi Sándor. Bevezetésekkel, magyarázatokkal ellátta Névy László, Franklin Kiadó, Budapest, 1877. (Jeles Írók Iskolai Tára 2.)

⁶ Paraizs Júlia: „Táblabírói jellemű leczkék” Egressy Gábor és Kossuth Lajos vitája az 1842-es *Coriolanus*-bemutató tükrében, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2015, 109.

⁷ *Kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló kolozsvári Róm-Kath. Főgymnasium 1877/8-ik tanévi értesítője*, közrebocsátotta Várady Móric igazgató, Kolozsvárt nyomtatott K. Papp Miklósnál, 1878, 42.

⁸ *I.m.* 38.

⁹ Ez az átalakítás a költemények tartalmának prózai szövegben való visszaadását jelenti. Vö. Bíró Zsuzsanna Hanna: Az olvasmány szerepe a középfokú német nyelvi oktatásban a 19. század végi Magyarországon, *Magyar Pedagógia*, 2004/2, 143–164.

¹⁰ Szintén *A tintás üveg* c. vers szerepel átalakítási gyakorlatként a tordai Állami Polgári Fiú és Leányiskola Magyar óráján 1882-ben. Vö. *A tordai Állami Polgári Fiú és Leányiskola értesítője az 1882/3-ik évről*, a gondnokság megbízásából közli Pálfi Károly igazgató, Kolozsvárt, a Magyar Polgár nyomdájában, K. Papp Miklós örököseinél, 1883, 13.

¹¹ *Értesítő az unitárius vallásközönség iskoláiról az 1879–80-ik tanévben a Nevelésügyi Bizottság megbízásából*, szerk. Kovács János igazgató-tanár, Kolozsvárt, K. Papp Miklós örököseinél, 1880, 51.

¹² *A kolozsvári Unitárius Collegium (Papnevelő Intézet, Államilag Segélyezett Főgymnasium és Elemi Iskola) értesítője az 1899–1900. tanévről*, szerk. Boros Sándor igazgató, Kolozsvárt, nyomt. Gámán János örökösénél, 1900, 91.

¹³ Uo.

¹⁴ *Értesítő az unitárius vallásközönség iskoláiról, az 1885–86-ik tanévben a Nevelésügyi Bizottság megbízásából*, szerk. Kovács János igazgató-tanár, Kolozsvárt, a Magyar Polgár Könyvnyomdájában, 1886, 31.

¹⁵ *A kolozsvári Unitárius Collegium (Papnevelő Intézet, Államilag Segélyezett Főgymnasium és Elemi Iskola) értesítője az 1898–99. tanévről*, szerk. Boros Sándor, Kolozsvárt, nyomt. Gámán J. örökösénél, 1899, 104.

¹⁶ Az iskolai értesítőkből megtudjuk, hogy miniszteri biztosként a kolozsvári egyetem román tanszékének tanára, Moldován Gergely is részt vesz az érettségi szóbeli vizsgáján pl. 1896–1899 között.

¹⁷ *Anuarul Gimnasiunui Superior Gr. Cat. și al Școlii Poporale Gr. Cat. din Belényes–Beiuș pe anul școlar 1909–10, publicat de Vasile Dumbravă director – Értesítő a belényesi Gör. Kath. Főgymnáziumról és a vele egybekötött Elemi Népiskoláról 1909–10. tanévre*, Belényes, Tipografia și Librăria Semin. Teol. Gr. Cat. Balázsfalva–Blaj, 1910, 108.

¹⁸ Például itt: Karády Viktor: *Multikulturális szakértelmiség a dualista korban? Felekezet és etnikum a Kolozsvári Egyetem orvosainak rekrutációs jellemzői között (1872–1918) = Új pedagógiai szemle*, 2008, 74–96.

¹⁹ A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem román etnikumú bölcsészhallgatói azonosítását elvégző doktori kutatásomban arra kerestem a választ, hogy az egyetem elvégzése után hogyan alakul e román fiatalok életpályája, a magyar szocializációs közeg miként befolyásolja, hogy később a magyar és román kultúra közvetítőivé váljanak. Ekkor azonosítottam Hetco Pétert román diákként, aki a nagyváradi Római Katolikus Főgimnáziumban érettségizett 1881-ben, egyetemi tanulmányait 1906-ban, doktori címét 1907-ben szerezte. Életpályájának későbbi alakulásáról nem sikerült akkor több adatot felgöngyöltetni. Vö. Berki Tímea: *Magyar–román kulturális kapcsolatok a 19. század második felében. Értelmiségtörténeti keret*, Erdélyi Múzeum–Egyesület, 2012. (ETF 275.)

²⁰ *Anuarul XXXIII al Gimnasiunui Mare Public Român de la Religiunea Greco-Orientală din Brașov, al Școlii Comerciale și Reale și al Școlilor Centrale Primare pe anul școlar 1896–97*, publicat de Virgil Onițiu, directorul școlilor medii, Brașov, Tipografia lui A. Mureșanu, 1897, 90.

²¹ Aki az 1930-as években az egyik legeredményesebb Petőfi-fordító. Lásd erről bővebben: Domokos, *i. m.*, 155.

²² *Anuarul XXXIV al Gimnasiunui Mare Public Român de la Religiunea Greco-Orientală din Brașov, al Școlii Comerciale și Reale și al Școlilor Centrale Primare pe anul jubiliar 1899–900, al 50-lea an școlar al gimnasiunui*, publicat de Virgil Onițiu, directorul școlilor medii, Brașov, Tipografia Ciurcu&Comp., iunie 1900, 143.

²³ A kolozsvári egyetemen végzett 1888-ban, és 1897-ben szerzett doktori címet. Vö. Berki, *i. m.*, 260.

²⁴ *Reportul al XXXI-lea despre Gimnaziul Superior Fundațional din Năsăud pentru anul școlastic 1893–94*, Bistrița, tipografia lui Carol Orendi, 1894, 31.

²⁵ *Anuarul XLVIII al Gimnaziului gr.or. român din Brassó (Braşov), al şcoalei reale şi al şcoalelor centrale primare pe al 62-lea an şcolar: 1911–1912.* Publicat de V. Oniþiu director, Brassó (Braşov), Tipografia lui A. Mureşanu: Branisce&Comp., 43.

²⁶ *A gyulafehérvári Róm. Kath. Főgymnasium értesítője az 1892/93. tanévről,* Gyulafehérvárt, nyomt. Papp Györgynél a Püsp. Lyc nyomdában, 1893, 121.

²⁷ „Operatiuni scriptorice: Eminescu şi Petőfi (Paralele)” – *Értesítvény a belényesi Gör. Kath. Főgimnáziumról a vele egybekötött alsóbb tanodákról 1897–98 tanévre. Programa Gimnaziului Sup. Gr. Cat. şi a şcolilor elementari din Beinşi pe anul şcol. 1897/98,* red. de Ioan Butean director şi profesor, Belényes–Beinşi, 1898, 49.

²⁸ Például Mihai Eminescu verseinek első magyarrá fordítója – az EMKE későbbi létrehozója, parlamenti képviselő – Sándor József nyelvismeretének és iskolai önképzőköri tevékenységének köszönhetően vállalkozik a román irodalom magyar nyelvű tolmácsolására. Lásd erről bővebben: Berki, *i. m.*, 73–88.

²⁹ Vallásból a 16. századi reformációról, klasszika-filológiából Platón életrajzáról és műveiről, történelem–földrajzból a pogányok kiűzetéséig tartó török-keresztény viszályról lehet pályaművet írni. Vö. *Reportulu alu XXX-lea despre Gimnaziulu Superioru Fundaţionalu din Năseudu pentru anul şcolasticu 1892/93,* Bistriţa, Tipografia lui Carol Orendi, 67.

³⁰ Uo. Azt is közlik, hogy egyetlen pályamű érkezett be erre a felhívásra, amely 6 forint jutalomban részesült.

³¹ *Dalok, Petőfitől,* Örményre fordította Szongott Kristóf = Bárány Lukács, szerk., *A szabad kir. városi szamosújvári Örm.-Kath. Nyilvános Algymnasium VII. Tudósítványa az 1881/2-es tanév végén,* Szamosújvárt, nyomt. a gör.-kath. egyházmegye gyorsajtóján, 1882, 17–20.

³² Például a kolozsvári katolikus gimnáziumban árvízkárosultaknak gyűjt az önképzőkör 1878-ban.

³³ *A tordai Állami Polgári Fiú-, Leány- és Elemi leányiskola értesítője az 1899–1900. évről,* közli Varga Dénes igazgató, Torda, nyomt. Füssy és Sztupjár, ezelőtt Harmath, 1900, 39–40.

³⁴ Fontos adalék, hogy például a kolozsvári Unitárius Kollégium ifjúsága 1886-ban Petőfi-szoborra gyűjt, a pénzt a takarékpénztárba teszi, „mig tetemes összeg lesz s akkor elküldi az egylet Segesvárra a szoborbizottságnak”. Vö. *Értesítő az unitárius vallásközönség iskoláiról az 1886–87-ik tanévben.* A Nevelésügyi Bizottság megbízásából szerkesztette Kovács János igazgató tanár, Kolozsvártt, Ajtay K. Albert (Magyar Polgár) könyvnyomdája, 1887, 44–45. A kegyesrendiek kolozsvári iskolájában is gyűjtenek Petőfi szobrára, sőt, a leleplezés alkalmából koszorúra is 1882-ben. Vö. *A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló kolozsvári Róm. Kath. Főgymnasium 1882–83-ik tanévi értesítője,* közli dr. Vajda Gyula igazgató,

Kolozsvárt, nyomt. a Magyar Polgár nyomdájában, K. Papp Miklós örökösénél, 1883, 103.

³⁵ Pl. Petőfi-album.

³⁶ A Petőfi költeményeit tartalmazó verseskötetek ajándékként kerülnek diákokhoz a kolozsvári katolikus gimnáziumban 1874-ben, 1875-ben, az unitárius kollégiumban pl. 1897-ben önképzőkori tevékenységért, ez utóbbiban pedig 1890-ben jól sikerült szavalatokért.

³⁷ „A III. (nov.12.) gyűlésen Petrán József VIII. o. t. emlékbeszédet mondott a korán elhunyt ifjú költő Petőfi Zoltán fölött.” *A kegyes tanítórendiek vezetése alatt álló kolozsvári Róm. Kath. Főgymnasium értesítője az 1887–88-ik tanévben*, közli dr. Vajda Gyula igazgató, Kolozsvárt, Ajtai K. Albert könyvnyomdája, 1888, 31.

³⁸ Moldován Gergely: Egy román szemle magyar irodalmi anyaga. *Akadémiai Értesítő*, 1917, 550.

³⁹ Vö. Moldován Gergely: *Magyarok, románok. A nemzetiségi ügy kritikája*. Kolozsvár, 1894; Uő: *A románság I-II.*, Nagybecskerek, 1895, 1896; Uő: *Válaszirat a bukaresti román ifjak memorandumára*. Kolozsvár, 1891; Uő: *A magyarországi románok*, Budapest, 1913.

⁴⁰ 1876 és 1886 között Torda-Aranyosmegye tanfelügyelőjeként a népoktatási törvény sikeres gyakorlatba ültetésével foglalkozott. Bővebben róla: Berkó, *i. m.*, 175–213.

⁴¹ Vö. Moldován Gergely: Egy román szemle magyar irodalmi anyaga. *Akadémiai Értesítő*, 1917.

⁴² A brassói, szebeni, és közvetítésükkel a Kárpátokon túli román intelligencia (de pl. Iosif Vulcan is) fenntartásokkal kezeli Moldovánt, mi több, nemzetárulónak tartja, mivel sikeresen betagozódott a magyar kultúrába, társadalomba. Lásd erről bővebben: Köpeczi Béla, *Egy kitagadott: Moldován Gergely (1845–1930, Kisebbségkutatás*, 2000/2. Online elérhetőség: <https://epa.oszk.hu/00400/00462/00006/8.htm> - utolsó látogatás: 2022. október 25.

⁴³ Például a magyarországi románok esetében a Román királyság iránti elköteleződést is jelenthette. Liviu Rebreanu *Pădurea spânzurașilor* [*Akaszottak erdejé*] c. regénye éppen ezt tematizálja a háború kontextusában.

⁴⁴ A magyarországi oktatási rendszer termelte ki már az ún. Erdélyi Iskolát alkotó értelmiségieket, de mindazokat a tudósokat, irodalmárokat, lapszerkesztőket (csak hogy a legfontosabbakat említsem: Iosif Vulcan, Ioan Slavici, Liviu Rebreanu stb.), akiket a román kultúra sajátjainak tart és akik ellenszenvvel viszonyultak ezen oktatási rendszer asszimilációs hatásához. Érintőlegesen erről is ír: Sorin Mitu, *Transilvania mea. Istoriu, mentalități, identități*, Polirom, Iași, 2013.

NÉZŐTÉR

Dimény Patrícia

ŐSERŐ, TENGER, KÉPREGÉNY

HÁROM ELŐADÁSRÓL A 8. INTERFERENCIÁK
NEMZETKÖZI SZÍNHÁZI FESZTIVÁL PROGRAMJÁBÓL

Jelen írásom tárgyát a kép-hang-test együttes elemeinek külön-külön és egyben történő vizsgálata képezi három, a kolozsvári fesztiválon látott előadás alapján. A két francia (*OMMA, Élet? Vagy Színház?*) és egy dél-koreai (*Az öreg halász és a tenger*) előadás mindegyike e három különböző elemre épül. Egymástól hangsúlyosan eltérő anyaggal dolgozó, témákat felölelő alkotásokról van szó, mégis mindegyikük kapcsolódik az idei fesztivál központi témájához: a *Félelem/Remény* sugara hívószavakhoz.

1. A mozdulatokba kódolt őserő

A Kolozsvári Állami Magyar Színház 8. Interferenciák Nemzetközi Színházi Fesztiváljának általam legjobban várt és legkiemelkedőbb eseménye az *OMMA* mozgásszínházi előadása volt, amelyet november 19-én, este 7 órától tekinthetett meg a nagyerdemű. A fesztivál programjából nemcsak műfaját tekintve emelkedett ki, mint kizárólag egyetlen mozgásszínházi előadás, hanem megfoghatatlan formanyelve okán is.

Az *OMMA* az Atelier 3+1 Koprodukció előadása, koreográfusa Joseph Nadj/ Nagy József Szkipe, akinek olyan maradandó és innovatív előadásokat köszönhetünk, mint a *Pekingi kacsa* (1987), *Woyzeck* (1994), *Mnémosyné* (2018) és nem utolsósorban az *OMMA* (2020). A jelenleg Párizsban élő és alkotó koreográfus nyolc táncossal dolgozott együtt, akik Afrika különböző régióit képviselték: Mali, Szenegál, Elefántcsontpart, Burkina Faso, Kongói Köztársaság, Kongói Demokratikus Köztársaság. Az alkotócsapat próbát tesz arra, miként lehetséges egybeolvasztani azt a bizonyos kultúra-, valamint hagyományozsáikat, amit képvisel az előadás.

Az előadás színtere üres. Esetünkben a nagyszínpad szolgált helyszínül, viszont legtöbbször kisebb, stúdiótermekben játsszák az előadást, ami nagyban hozzájárul a mimika, a gesztus és a mozgás kifejezőségének felnagyításához. Segít szemmel *felboncolni* azokat a részleteket, érzelemmel dúsított mozdulatsorokat, amelyek, mondjuk, egy páholyból nézve nem bizonyulnak annyira könnyen megfigyelhetőnek. A táncosok megjelenése letisztult, egyszerű. Tulajdonképpen a Szkipe-védjeggyé vált fekete nadrág- és zakó-kombináció jelenik meg ebben a művében is. Kellékek nincsenek, csupán egyetlen vérvörös fonalat látunk az előadás záróképében.

Ebben a „steril környezetben” kibe, mibe is kapaszkodhatnának a táncosok? Valahol önmagukba, egymásba.

Szembeéltő ez a kettősség a koreográfiát tekintve, mivel olyan individuális elemeket oltanak egymásba, kapcsolnak össze, amelyek a táncosok saját egyéniségeikből, gyökereikből erednek. Ebből az egymásból építkezésből, rétegződésből kiegészülve egy masszív, más-más energiákkal vibráló testegységet kapunk, aminek tagjai mégis önálló utakat járnak be. Az összkép az egyszerűsége és a tisztaságra törekszik végig. Csak a zsigeri, őszinte, és fontos kihangsúlyozni, a lényegi, lényegiségre törekvő mozdulatok, formák láncolatával dolgoznak az előadók. A koreográfia intenzíven hagyatkozik tehát a táncos ösztönére, belső hangjára, improvizációjára és a már megtisztított mozdulataira, amelyek fontos szerepet játszottak az előadók és a koreográfus között folytatott párbeszédben.

Az előadás érzelmi és fizikai energiákkal is bőven zsonglórködik. A tematikát nehéz pár fogalomra redukálni, ugyanis az egész emberi történelem fellelhető benne. Még maga az egyetemes emberi lény misztifikáltsága is. Megjelenik az osztozás, a másság, az összetartás, a ragaszkodás, a túlélés, az alkalmazkodás, a munka, a játék, a harc, a szenvedés, az öröm, a humor és a tabudöntögetés. Az *OMMA* nem lebontani szeretné a társadalmat az egyén szintjére, hanem felmutatja az egyént, mint egy társadalom nélkülözhetetlen tagját, aki egyedi és megismételhetetlen. Majd „arccal hátra”, mondhatni az őszobbanásig igyekeznek összefonni ezt a sok-sok egyént egyetlen élő, érző és gondolkodó entitássá.

Előadják: Djino Alolo Sabin, Timothé Ballo, Abdel Kader Diop, Aipeur Foundou, Bi Jean Ronsard Irié, Jean-Paul Mehansio, Marius Sawadogo, Boukson Séré. Koreográfus: Josef Nadj. Közreműködik: Ivan Fatjo. Fények: Rémi Nicolas. Zene: Tatsu Aoki & Malachi Favors Maghostut, Peter Brötzmann & Han Bennink, Eureka Brass Band, Jigsaw, Lucas Niggli, Peter Vogel. Technikai vezető: Sylvain Blocquaux. Hangmérnök: Shoi.

Előadás és turné: Bureau PLATÓ – Séverine Péan, Emilia Petrakis. Vezető producer: Atelier 3+1.

2. Interaktív mese az öreg halászból és a tengerről

Úgy láthatta Ernest Hemingway *Az öreg halász és a tenger* című regény színpadi feldolgozását a kolozsvári nagyközönség, ahogy talán még soha, és mint amire még nagyon sokáig várni kell majd. Vagy legalábbis egy következő Interferenciáig.

A szülői *Wansung Playground – Doosan Arts Center* nem akármilyen előadással színesítette a fesztivál palettáját. Jihye Park, az előadás rendezője a tradicionális phanszori játéktílus formai kereteihez igazította Hemingway kultikus regényét. A számunkra ismeretlen vagy még megtapasztalatlan színházi élmény mindenképp kuriózumnak számított. A koreai kultúrában a phanszori egy narratív zenei előadás, hasonló az énekbeszédhez. Az előadás szereplői az énekes (Jaram Lee), aki énekkel, narrációval és dramatizált testbeszéddel, kezében legyezővel meséli a történetet, valamint a dobos (Junhyung Lee), aki kíséri.

Hagyományos kereteivel operálva, az előadás díszletként semmi mást nem használ fel, mint egy színpadra terített szőnyeget, ami az énekes játéktérét jelzi. A háttérben – közel az előadókhöz – húzódik egy reflektorsor. Középen az álló énekest és mellette a padlón ülő dobost látjuk, valamint kettejük között egy kis asztalkát, rajta két porceláncsészével. Az előadásmódhoz társul szintén a hagyományos népviselet (hanbok), valamint az énekes kezében a legyező.

Az előadás abszolút az énekesre, az elbeszélői pozícióban levő egyénre és a zenére bízta a történetet. Voltaképp belőlük nő ki. Az énekes előadásmódja, játékának átélési foka a nézőt is magával ragadja, és megelevenedik előtte a kis kubai halászfalu, a végtelen tenger és a hatalmas marlin, akiért nekünk is óriási csatát kell vívnunk a végén.

A technikailag igen pontos, szabályos hangképzés elsősre furcsán hathat, mivel eltér a nyugati zene énektechnikájától, viszont kulcsfontosságú elemként szolgál. A 2 óra 15 perces időtartamhoz szükséges a figyelem fenntartása, ez a fajta hanghordozás pedig folyamatosan visszaránt a történetbe. Ráerősít a feszültség fokozására és a fáradtság adagolására, minél jobban haladunk előre a történettel. Mi is ugyanolyan kimerültnek, öregnek érezhetjük magunkat, mint a halász, és ugyanolyan megkérdőjelezhetőnek, értelmetlennek és hiábavalónak csökönyös ragaszkodásunkat. Küzdelmünket

jeleníti meg ez a játék egy olyan személyért, eszméért, pozícióért, egyszóval, a tiltott gyümölcsért, ami nem is biztos, hogy létezik.

Az öreg halász története mellett rengeteg interaktív epizód fűszerezi az előadást. Például: amikor az énekes szerepéből kibújó színész nő elmeséli, mennyire szerették volna játszótársával megkóstolni a rizses babot, amelyet a halász is evett a történetben, illetve az ehhez való hozzájutás nehézségeit, lehetetlenségét.

Sok esetben rendkívül humoros módon folyik össze a drámai szöveg, valamint az előadók és nézők közös párbeszédét elindító és folytató részletek. Ezek az interaktív epizódok mind-mind a játzók kultúrájának közelebb hozását, az előadás véráramának frissé tételét, a humor fő forrását szolgálják. Egy folyamatos ki- és belépés történik a cselekmény lineáris vonalán.

Az öreg halász és a tenger álló tapsvihar zárta, az öreg halász marlinja pedig (mint tudjuk) martalékká vált, de a mi elvárásaink és első phanszori-színházi élményünk semmiképp.

Előadják: Szorikkun (énekes): Jaram Lee; Koszu (dobos): Junhyung Lee. Rendező: Jihye Park. Díszlet: Yeo Shindong. Jelmezek: Kim Tchai. Zene: Jaram Lee. Produkciós menedzser: Suye Park.

3. Képregény egy zilált lélekről

„A világ akkoriban tényleg szétesőben volt... 6 hónappal e lapok befejezése után. Szerelmem, köszönöm neked, hogy mennyire szeretlek, ahogy még soha senki nem szeretett senki mást” – hangzik el Charlotte Salomon szerelméhez írt levelének rezignált két sora. Érezni lehet a súlyokat: a szenvedő és a gyógyuló ember jelentőségét.

Charlotte Salomon (1917–1943) zsidó származású német festő. 1936-tól kezdve a Berlieni Művészeti Akadémián tanul, majd 1939-ben elhagyja Németországot, és a dél-francia tengerparton, Villefranche-sur-Mer városában talál menedéket. Salomon tragikusan fiatalon, mindössze 26 évesen hal meg Auschwitzban, 1943. október 10-én. 1940 és 1943 között alkotja meg remekművét, az *Élet? Vagy Színház?* címmel, amely több mint 1325 vízfestményt és gouachét tartalmaz, a festőnő életét megjelenítő zenei idézetek kíséretében. Charlotte művének képkockái képregényszerűen torkollanak egymásba. Egyfajta dinamikus áramlása van képeinek, melyek mintázatai drámai élettörténetének.

A *Collectif A* párizsi társulat a művész eme kiemelkedő alkotását dolgozta fel, mintegy kép, szöveg, teatralitás triászának fúziójaként, amire egyébként az eredeti mű is nagy hangsúlyt fektet.

Az előadás egyfajta tisztelgés Salomon munkássága és élete előtt. *Astrid Bas* a művész alkotásából és a belőle kirajzolódó élettörténetből ihletődve kezdte el alkotói ciklusát, melynek első produktuma a *Life or Theater* című táncszínházi előadás (2014), a második a *Let My People Go* (2017), a harmadik darab a *Hug the Night* (2018) és végül a ciklus negyedik és egyben utolsó része a *Vie? Ou Théâtre?* (2020).

Az előadás legfőbb kommunikációs formája az audiovizualitás lesz, az alkotó felhasználja az alapmű eredeti képeit vetítések segítségével, idézeteit, valamint az élőzenét. Átható líraiság jellemzi az előadás egészét, mind a színészi játék, mind a táncos koreográfiáját tekintve. Némi felolvasószínházi jelleget is hordoz magán az előadás, ugyanis a színésznő végig a kezében tartott szövegkönyvből olvas fel. A zene aduásza nem más, mint a hangszereles, mivel a hegedű hangzása áll legközelebb egy kivékonyodott ideghúr térbeli, fizikai reprezentálásához. A két hegedűművész (Ami Flammer és Paul Serri) játéka hangsúlyosabbá vált, mint a többi művészi eszköz, ezzel is érzékeltetve a viszonylag rövid ideig tartó szenvedés nyomasztó jelenlétét. Az előadás felvillant emlékeket, múltbéli alakokat, szerelmet, traumát, olyan kérdésekkel is szembeállít, mint például a jóssággal való visszaélés. Ezek a felvillanások valahogy mégsem állnak össze, szakadozott, szerteágazó lesz az előadás. Salomon szerelmének írt kiadatlan levele, vallomásai mégis búcsúzásra hajazó etűdöt kölcsönöznek végkicsengésként.

Összességében pátoszi előadás született, mely nem akarja sem megismételni, sem felülmúlni elődjait. Tulajdonképpen egy fohász vagy ima, ami emléket állít Salomonnak, aki traumáit a művészet eszközeivel, fogódzóival próbálta megörökíteni, vászonba és papírba csomagolva eldobozolni.

Szereplők: Színész: Astrid Bas; Táncos: Anna Chirescu; Zenész: Ami Flammer; Zenész: Paul Serri. Konceptió és rendezés: Astrid Bas. Produkció és forgalmazás: Florence Du Boys. Fények: Georges Lavaudant. Hang: Jean-Louis Imbert. Zene: Ben Juodvalkis.

Markó Béla

A LEVELEZŐ
SZÉKELY JÁNOS

A múlt század ötvenes éveinek fiatal írói sokféle túlélési stratégiával próbálkoztak, miután többé-kevésbé megviselten kikerültek a bolsevik irodalompolitika vasmarkából. Egyik ilyen stratégia sem volt mentes a kompromisszumoktól, de azért egyáltalán nem volt mindegy, hogy valaki a regnáló hatalom játékszabályait elfogadva próbált-e időnként összekacsintani az olvasóval, vagy pedig megkísérelt valamiképpen kimaradni a játékból. Persze, kimaradni sem lehetett igazán, de meg lehetett próbálni. A hetvenes-nyolcvanas években, az *Igaz Szó* szerkesztőjeként igazán közelről láthattam, hogy ki milyen módszerrel csapta be a sorsot. Már amennyiben be tudta csapni. Más-más stratégiát választott Kányádi Sándor, Sütő András, Jánosházy György, Bajor Andor, Domokos Géza, és sorolhatnám tovább. A legközelebről Székely János stratégiáját ismerhettem meg nyilvánvalóan, másfél évtizedem volt erre ugyanabban a szerkesztőségben, ugyanabban a szobában, suttogásnyi távolságra egymástól. Szürke öltöny, szürke haj, szürke élet, eseménytelen napok, hetek, hónapok, évek. Hivatalnoki lét, általában, reggel be a szerkesztőségbe, délben haza. Sem sör, sem kávé, csak rengeteg cigaretta. Szürke annak is a füstje. De közben egy-egy remekmű a füstben. A ködben. Csak attól kezdve, hogy ott voltam: *A nyugati hadtest* elbeszélései. Ahogy írta. Ahogy mesélte, hogy írja. Ahogy hosszan tanácskozott ott bent a szerkesztőségben egy állatorvos barátunkkal, hogy milyen fájdalmas gerincbetegsége is lehetett az egyik történet címadó „hősének”, a Pálinkás nevű lónak. Aztán a *Caligula helytartója*. Vagy egy történet megírásának története: *A másik torony*. A huszadik század egyik nagy magyarság-verse: *A vesztesek*. És persze még azelőttről, kamaszkori élményem a *Soó Péter bárnata*. Majd *Az árnyék*, ez a kifordított Chamisso-történet. Mekkora élvezet volt olvasni mindegyiket! Csupa reflektorfény, dudálás, száguldás, fékciskorgás a ködben. Az állandó vitakedv. A bevallott gondolat. Az elrejtett élet. Sütő András vadászni járt, és ez teljesen természetes volt. De Székely

János? Ki hinné utólag, hogy ő is? Sőt, gyanúm szerint ő érthetett jobban a fegyverekhez, hiszen kadétiskolás volt valamikor. Meg a heti bridzspartik barátaival, mert csak a nyilvánosság előtt volt magányos, csak a rejtőzéshez kellett a magány. Apropos bridzs! Ottlik és Székely János, *Iskola a határon* és *A nyugati hadtest*. Musil vajon tudott-e bridzsezni? Hát Mario Vargas Llosa?

Egy nagy nemzedék hagyott ránk nagy túlélési stratégiákat és remekműveket is, mellesleg itt Erdélyben. De van még valami, ami kizárólag a Székely Jánosé: a hatalom tagadása és közben egy különös hatalom gyakorlása mégis. Igen, ebben az ellentmondásban élt ez a nagyszerű szerkesztő, aki elutasított mindenféle társadalmi hierarchiát – már amennyire ezt akkoriban megtehetette –, de ugyanakkor élvezettel gyakorolt egy másfajta hatalmat, amihez nem kellett semmiféle rang, csak szellem, műveltség, hozzáértés. Igen, hatalma volt neki is, a mentor hatalma tanítványai fölött. Versszerkesztőként lelkiismeretesen írta nap mint nap a válaszleveleket fiatal és idősebb költőknek. Nem volt ő sem tévedhetetlen természetesen, de nagyon szerettem volna – és szeretném ma is –, ha nem tévedett volna 1970 januárjában, amikor azt írta nekem, a tizenkettedikes diáknak: „Olvasson el, tanuljon meg mindent, ami fontos, válassza mindig a nehezebbik utat, legyen a lehető legigényesebb önmagához, mert úgy gondolom, megéri. Hogy őszinte legyek, régóta nem örültem annyira fiatal költő jelentkezésének, mint az önének.” Az az igazság, hogy mifelénk nem mástól, csakis Székely Jánostól várták az ifjú poéták az elismerést. Az ő levelét lesték a postaládában, és ha megjött, többször is elolvasták, majd barátaikkal is megbeszélték. Új meg új költőnemzedékek levelező tagja volt ily módon Székely János évtizedeken át. Eltűnik lassan ez a műfaj is, maga a kézzel vagy írógéppel írt levél, majd a velejáró procedúra. Magam előtt látom, ahogy Székely János töltőtollal leírta, odaadta a gépírónőnek – ilyen is volt –, aki két példányban legépelte, azután János úr, mert így szólítottuk, kijavította, aláírta. Egy példány ment a postára, egy a szerkesztőségi archívumba. Mennyi tűz, fény, lobogás a szürkeség mögött! Mennyi hatalom a hatalom tagadásában! Az övé maradt a legfőbb hatalom tulajdonképpen: az ízlés hatalma.

SZÉKELY JÁNOS 30

VÁLOGATÁS A SZERKESZTŐ LEVELEIBŐL (1961–1981)

Marosvásárhely, 1961. április 15.

Majtényi Erik elvtársnak, Bukarest

Kedves Erik!

Leveled megkaptam, és kívánságod szerint átadtam a szerkesztőségnek. Pontosabban: Hajdu Győzőnek adtam át, aki – úgy hallom – meg akarja tárgyalni Veled az ügyet. Én most csak a magam nevében írok, mégpedig azért, mert úgy veszem észre, felháborodásodból személyesen nekem is kijut valamicske – nem is éppen kevés. Főleg azért érzem így, mert Tóth Pista viszont az állítja, hogy azért a régi, nem közölt cikkemért is nagyon neheztelsz. Hogy van ez, Erik? Hidd el, egyszerűbb lett volna meg sem mutatni neked azt a cikket, elhallgatni minden megjegyzésemet a dolgairól, egyszerűbb lett volna, de úgy gondoltam, így viszont igazabb is, hasznosabb is. Mért hiszed, hogy én (vagy bárki) gáncsolni, nem pedig képességem szerint segíteni akartak bírálatommal? Attól, hogy dicsőítették, még senki sem vált nagyobb költővé, attól, hogy bírálták, már sokan. Én legalább így gondolom. Nagyon bántana, ha tényleg neheztelnél, nem szolgáltam én arra rá. Kivált ebben a legutóbbi esetben egyáltalán nem.

Barátsággal ölel:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1961. április 18.

Veress Zoltán elvtársnak, Kolozsvár

Kedves Zoltán!

Úgy olvasd ezt a levelet, mintha személyes kérésemet tartalmazná. Arra kérlek, tedd meg nekem, hogy legkésőbb négy-öt napon belül küldesz egy verset az első ürrepülésről. Nézem a napilapokat: úgyszólván mindenki megírta már a maga versét, nekünk viszont szintén ilyen verssel kel nyitnunk

* A jelen anyagot képező szerkesztői leveleket a marosvásárhelyi Várban, a Kádárok bástyájában (2022. október 12-én), valamint a 23. Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásáron állítottuk ki, *Székely János 30* címmel. (Sz. R. Cs.)

júniusi számunkat. Úgyis rég nem küldöttél nekünk verset, most kell, szükséges, muszáj, hogy megírd, Zoltán kedves. Azonnal küldj egy lapot, megkapjuk-e idejére. És persze, ha lehet, szép is legyen.

Előre is köszönöm és öllelek:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1962. december 8.

Szemlér Ferenc elvtársnak, Bukarest

Kedves Feri!

A mai napon nyomdába adtuk ciklusodat, az otthoni tájat. Biztosan és feltétlenül januárban jelenik meg.

Alig merem megírni viszont, hogy mégsem adtuk le teljes egészében a ciklust. A redakció többszöri olvasás és tárgyalás után arra az elhatározásra jutott, hogy három vers közléséről eszmei okokból lebeszél Téged. Ez a három vers: *Állandóság*, *Anteusz–Heraklész* és *Jégkorszak*. Úgy találjuk, hogy mindhárom határozottan félreérthető, nagyon kérünk, egyezz bele kihagyásukba.

Szintén kérünk, hagyd jóvá következő javaslatainkat: *A Fügefa* utolsó sora legyen „maradj hűséges a világhoz” vagy valami hasonló, mert az eredeti szöveg úgy is értelmezhető, mint az opportunizmus elvi alátámasztása. *Az otthoni táj köddel-esővel* címe legyen: Havasi táj köddel-esővel, azért, hogy ne váljék szimbolikussá a zord idő. Ugyanebből az okból, ugyanebben a versben a 20. sor legyen: „mert szülőhonom, otthonom, telve ködökkel-esőkkel” – vagy valami hasonló.

Ezek volnának a kéréseink, Feri kedves. Hacsak lehet, hagyd jóvá javaslatainkat; elhiheted, hogy nem rosszindulatból vagy bakafántoskodásból javasoljuk őket. Akárhogy is döntesz, írd meg azonnal a véleményedet, mert az anyag – mint írtam – nyomdában van.

Barátsággal ölel:

Sz. J.

1963. augusztus 13.

Szócs Kálmán elvtársnak, Piatra Neamț

Kedves Kálmán!

Katonáskodását panaszló verse megérkezett, s nagy együttérzéssel olvastam el. Azt hiszem, igaza van: csakugyan jobb ebben a komisz melegben a békés városban sétálni, sörözni meg strandolni, mintsem izzadt menetöltözetben gyakorlatozni valahol. Ez így van, Kálmán, de azt hiszem, kissé

kevés ahhoz, hogy vers szülessen belőle. Többet, mélyebbet kellene mondania, hogy panaszát közölhessük – valami olyasmit, amit nem tud amúgy is az olvasó. Hiszen ezt a pusztá tényt mindenki ismeri, ezt a mondanivalót a legrégebb katonadalokban is megtaláljuk.

Nem akarnám kedvét szegni, de úgy hiszem, a költészet csakugyan ünnepebb kultúrjelenség, semhogy efféle múltó kellemetlenségek kifejezésére szolgáljon. Fontosabbat, mélyebbet kellene küldenie, Kálmán kedves, ne haragudják, ha megismétlem.

Két elfogadott verse még mindig a fiókomban van. Szeptemberre javasoltam őket, de a szerkesztőség elhalasztotta közlésüket. Kérem, legyen türelemmel.

Barátsággal üdvözlí:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1965. február 25.

Magyari Lajos elvtársnak, Kolozsvár

Kedves Magyari elvtárs!

Mindenekelőtt levelével kapcsolatban szeretném megjegyezni: ne tulajdonítsa személy szerint énnekem az ún. „pesszimizmustól” való idegenkedést. Akármí volna az én személyes állásponom, a közlés kérdésében a szerkesztőségi gyakorlat és az irodalompolitika általánosabb szempontjai érvényesülnek; s teljesen véletlen, hogy ezeket éppen én tolmácsolom a szerzők felé.

Ami két újabb versét illeti: a *Ballada* mondanivalóját és vonalvezetését kissé szokványosnak tartom, gondolata sem eléggé eredeti, úgyhogy ennek közlését nem látom indokoltnak. A *Pogány zsoltár*ban ellenben erőt, költői lendületet és jóval eredetibb mondanivalót vélek felfedezni; a magam részéről tehát javasolni fogom közlését. Tudnia kell azonban, kedves Magyari elvtárs, hogy a közlésről sem én döntök egymagamban, hanem közösen, az egész szerkesztőség.

Mihelyt szerkesztőtársaim is elolvassák kéziratát, és megszületik az összesített döntés, azonnal értesítem. Kérem, addig legyen türelemmel.

Elvtársi üdvözzlettel:

Sz. J

Marosvásárhely, 1965. március 22.

Kányádi Sándor elvtársnak, Kolozsvár

Sanyi lelkem,

végre megjött a küldeményed, és persze azonnal elolvastam. Kimondhatatlanul örültem neki; tiszta szívből gratulálok. Nagyon szépek, uram, fontosak és eredetiek – mit akar még? Majd, ha találkozunk, megölelem értük.

Persze az eredetiekről beszélek most, amelyeket máris átadtam a többieknek lektúra végett. Meglátjuk, mit tartanak mehetőnek, és mit nem; mihelyt megállapodunk, azonnal írok. Remélem, a legtöbb menni fog. Viszont kérlek, ne türelmetlenkedj, ha csak júniusra tudjuk betervezni a ciklust, a májusi szám ugyanis hónapok óta várakozó anyaggal van betáblázva – légy erre tekintettel. Én közös címnak ezt javaslom: Napszakok – évszakok, és ebben az értelemben már meg is szerkesztettem az agyagot (igen jól megszerkeszthető így) – ha azonban valami okosabbat találsz ki, írd meg.

A fordításokkal az a helyzet, hogy Csorvássy Blandianáját áprilisra már leadtuk, s a tiedet most már nem toldhatjuk hozzá, mert lekéstünk vele, úgyhogy májusra adjuk le. A Baconskykat pedig (kettőt-hármat) apránként szintén leadogatjuk.

Allah növecsse nagyra a szakálladat.

Sz. J.

Marosváráshely, 1965. április 2.

Kányádi Sándor elvtársnak, Kolozsvár

Sanyi lelkem!

Jó hírt közlök: verseidet már a májusi számban viszont láthatod.

Rossz hírt közlök: a szerkesztőségi gyűlés, amelyen megtárgyaltuk őket, úgy döntött, hogy itt levő kézírataid közül ötnek a közlését az *Igaz Szó* nem vállalhatja. Ezek: *Lakodalmas*, *Egyszerű öröm*, *Barbár szonettek*, *Azon az estén* és *Tűnődve áll a férfi*. Én ugyan művészileg némelyiket kiválónak tartom, de hát azt mondják, félreérthetők és félremagyarázhatóak. Egyszóval ez a helyzet. A *Menekülő szekéren* egyetlen kifejezését (a rend őrei) a gyűlés határozata értelmében meg kellene változtatni. Javaslatom: a forgalom őrei. Nyugodtan beleegyezhetsz, mert esztétice csaknem egyre megy. A *Tavaszi balladában* árulás-szagú helyett hőszagú-t javaslunk; nézetem szerint ez is majdnem mindegy. Tizenegy vers jönne tehát májusban; kérlek, írd meg, mi a véleményed minderről.

Barátsággal ölel:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1966. március 3.
Kányádi Sándor elvtársnak, Kolozsvár
Drága Sanyikám!

Megkaptam a Poémát három hangra; ebben a percben fejeztem be az olvasását, s máris sietek a válasszal. Igen-igen szépnek, érdekesnek tartom, s igaz szívből gratulálok hozzá. A közvetlen-fanyar, mégsem humortalan hangvétel, a kissé laza szerkesztés és szintoly laza verselés mind nagyon jól szolgálja a nyers és őszinte életérzést, amit kiárasztasz belőle. Jó dolog, kemény dolog, Sanyikám, el sem hiszed, mennyire örülök, hogy megcsináltad. S még ráadásul véleményem szerint a közlés sem lehet problematikus (legalábbis nagyon korlátoltnak kell lenni annak, aki félreérti). Szóval, úgy gondolom, minden rendben lesz, persze a végleges válaszhoz a többiek lektúráját is meg kell várnom – ez, amit írok, egyelőre magánvélemény.

Nem kellene megharagudnod, ha egyetlen megjegyzést mégis teszek. A legelső résznek, a *Prológus*nak verskezelése, sőt tömörítése is kissé pongyolább, fáradtabb a kívánatosnál. Tudom, hogy szándékosan írtad le ezeket a göcsörtös rímeket, s később, amikor az olvasó már beleszokott a mű atmoszférájába, valóban megengedhetők, de itt még arról van szó, hogy rákapjon a dolog ízére, és beleszokják. Szóval nem tudnád ezt a részt kimunkálni (esetleg tömöríteni) kissé, legalább annyira, hogy a verselés „modernségében” ne tegyen túl a többi részeken? Ha nem, hát nem, de ha sikerülne, úgy gondolom, hasznára válhatnék a poémának; eltűnne kezdeti ellenállása a végigolvasással szemben.

Még egyszer gratulálok, Sanyikám, s mihelyt véglegesebbet írhatok, azonnal megírom. A fordításokat is várom, a válaszodat is.

Barátsággal ölel:
Sz. J.

Marosvásárhely, 1966. december 26.
Kozma Mária elvtársnőnek, Kolozsvár
Kedves Kozma elvtársnő!

Verseit megkaptam, és máris elolvastam. Kísérőlevelet nem csatolt ugyan, de minthogy a szerkesztőségbe küldte, és név szerint nekem címezte őket, gondolom, a véleményemre kíváncsi. Megpróbálom tehát röviden összefoglalni véleményemet.

Mindenekelőtt meglepően biztos verselése, letisztult, frappáns zenei formakultúrája lepett meg. Ilyen biztosan, szinte balladás-egyszerűen verselni csak olyasvalaki tudhat, akinek régi gyakorlata van benne, vagy pedig egé-

szen rendkívüli veleszületett készsége. Akár így van, akár úgy, azt gondolom, meg kell őriznie és tovább kell fejlesztenie ezt a készségét, mert ez az igazi költészet alapvető feltétele.

Biztos, célratörő, muzikális verselése mellett azonban, sajnos, eléggé bizonytalan és meggondolatlan a képanyaga. Egyik versében például azt írja, hogy „két asszony szült engem”. Ez tény szerint nyilvánvalóan lehetetlen, ezért föltétlenül valamiféle képletes jelentése kell legyen, de hogy micsonda, azt már képtelenség megfejteni. Annál is kevésbé, mert előbb az a két asszony együtt, azután (a vers végén) már csak az egyik adja el a költőt. Arról van itt szó, hogy képletesen akar beszélni, de nem sikerül megértetnie magát, mert jelképe bizonytalan, kifejtetlen. Ugyanebben a versben a szekértengelyre szálló sas képének jelentése is bizonytalan. Az az érzésem, hogy csak találmra a versforma sugallatára vetette oda. Lehet, hogy nincs így, de mert a kép jelentése kihámozhatatlan, az olvasónak ilyen benyomása támad.

Az őszi képben hasonlóképpen a képanyag problematikus. Hogy egy kérges ágú fa felhúzott térdrel vajúdjék, s őszi leveleket szüljön kínban és fájdalomban, ez olyan bizarr képötlet, amelynek értelme sincs (mert hiszen a dolog elmondható sokkal egyszerűbben is), de vizualitása sem, mert ugyan ki tudna elképzelni egy felhúzott térdrel vajúdó fát?

Mindent összevetve, kedves Kozma elvtársnő, ezzel a két példával arról szerettem volna meggyőzni, hogy a költői kép nem akkor jó, ha meghökkenítő és bizarr, hanem akkor, ha minél pontosabban hordozza a gondolatot, amelyet hordozni hivatott. Azt hiszem, a jövőben sokkal inkább a mondanivalóra kell koncentrálnia, s kevesebbet kell törődnie az eredetieskedéssel, a meghökkenéssel. Többet kell adnia magából (élmény- és gondolatvilágából), mert versei csak így válhatnak igazán hatásosakká.

Elvtársi üdvözléssel:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1967. október 27.

Bogdán László elvtársnak, Sepsiszentgyörgy

Kedves Bogdán elvtárs!

Újabb verseit megkaptam, és máris elolvastam. Megítélésem szerint sajnos sem művészi hatóerőben, sem a mondanivaló megszenvedett komolyságában nem hasonlíthatók előző küldeményéhez (kivált a *Halotti beszéd* c. vallomásához). *A zászlót*, amelyről külön is kéri véleményemet, mindenes-től elvont, verbális okoskodásnak érzem; csupa nagybetűvel írt absztrakt

fogalomból áll össze; semmi valóságosat, élmény- és életszerűt nem tudok felfedezni benne. Az efféle szubjektív genézis-elméletek csakis akkor állják ki a költészet próbáját, ha nagyon eredetiek, szemléletesek és frappánsak, mint például a *Rigvéda* (megtalálható a Szabó Lőrinc fordításai között); különben elkerülhetetlenül szó- és fogalom-özönbe fúlnak. Sajnos ezúttal is ez történt.

Két, apróbb „in memoriam” verse sem kompozíciójában, sem vonalvezetésében nem eléggé biztos, s így mondanivalójuk homályos marad.

Levelében azt kérde: érdemes-e foglalkoznia lírával. Ha szükségét érzi, ha komoly mérlegelés után úgy találja: élete értelmét veszti el, mihelyt lemond róla, akkor természetesen érdemes. De csakis akkor.

Hozzánk küldött kéziratai alapján csak annyit mondhatok: sokkal nagyobb tehetséget mutat az élethelyzetével, egzisztenciális problémáival való őszinte szembenézés terén, mint a lírai megformálásban. Az ön dolga most már eldönteni, hogy milyen módon és milyen eszközökkel kívánja kiaknázni ezt a tehetségét.

Elytársi üdvözzettel:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1968. dec. 12.

Szilágyi Domokos elvtársnak, Bukarest

Kedves Domi,

Ha mernék még bárkivel tréfálkozni, azt javasolnám: házasodjatok össze végleg Palocsay Zsigával, és legyetek egy test egy lélek, mondjuk Palágyi Dogmond vagy esetleg Szilocsay Zsimokos néven. De nem merek (már-mint tréfálkozni), ezért nem is javaslok semmit.

A lényegre térve: elolvastuk az ikerverset, megtárgyaltuk, s a következő szerkesztőségi vélemény tolmácsolására kaptam megbízást: A Palocsayét mondanivalójához képest túlságosan hosszúnak és meglehetősen modorosnak tartjuk. Gondolati magva – ha jól értjük – igaz és fontos: mindenki csak a saját életét alakíthatja széppé, nem várhatjuk mástól, hogy azzá tegye. Ezt azonban olyan nehéz kihámozni a fölöslegesen tekervényes és terjedelmes, sőt, nyelviileg is mesterkélt versszövegből, mint egy betűrejtvény értelmét. Valószínűleg rossz az ízlésünk, ezért nem tudjuk méltányolni ezt a modort, de mégis: mi másra való a fogalmazás, mint hogy megértessük magunkat általa? Ezt Palocsay tudatosan látszik tagadni, szántsándékkal, szükségtelenül rejt és burkol, hígítja gondolatát fölösleges mozzanatokkal, talán azért ennyire nehezen olvasható a szövege.

A Te visszhangversedet viszont szépnek és jónak tartjuk, s ha egyetérté-
tenél azzal, hogy önállóan megjelenjék, már a februári számban boldogan
közölnők.

Egyszóval alighogy megpróbáltalak összeboronálni titeket, máris a há-
zasság felbontását javaslom – egy alkalomra. Bele tudsz-e egyezni, Domi
kedves? Vagy inkább a saját jó munkádról is lemondasz, ha együtt nem vál-
laljuk a kettőt? Ezt nem szeretnők, legkevésbé pedig azt szeretnők, ha emi-
att a redakcionális határozat miatt elidegenednél a laptól. Annyira fontos
számunkra a közreműködésed – általában az igazán jó költők közreműkö-
dése –, hogy ennél a Palocsay-versnél tán még rosszabbakat is leadnánk, csak
hogy Téged megtartsunk. Gondolom, további részletezés nélkül is megér-
ted, amit mondani akarok. Kérlek, mielőbb írd meg az álláspontodat, mert
csakolyan türelmetlenül várom, mint Te vártad válaszomat.

Barátsággal üdvözöl:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1968. dec. 23.

(Ilia Mihálynak, Szeged)

Kedves Mihály!

Baráti leveled, szép újévi üdvözlőd megérkezett, s mindjárt másnap
megkaptam a novemberi *Tiszatáj*-at is. Egyszóval mégsem tévedt el, csak
késlekedett valamicskét. Mindhárom küldeményt igen szépen köszönöm,
nagy öröm számomra, hogy olykor gondolsz rám.

Mihály kedves, ezek után szinte resteltem bevallani: ha tudom, hogy ver-
seimet szélesebb társaságban felcímmel akarjátok közölni, bizony nem kül-
döm el őket. Nem mintha különösképpen rátarti volnék, vagy kifogásom
lenne bármelyik költőtársam ellen, akivel együtt jelentem meg, ellenkező-
leg, becsülöm és szeretem mindegyiket. Csak hát, tudod, ilyenkor jövök
rá, hogy más szempontok juttatták eszetekbe a nevemet, mint az irodalom
tisztá szempontjai. Énnekem annyit politizáltak a verseimmel, hogy most
már érthetően allergiás lettem ebben a vonatkozásban. Valahogy úgy vagyok,
mint a mesebeli királylány, aki rájön, hogy nem önmagáért, hanem király-
ságaért szeretik. Kínos érzés, beláthatod; egyszer már az *Inosztrannaja li-
tyeratura*-beli megjelenés elől is elzárkóztam, csak hogy ne használtssam
fel efféle irodalmon kívül fogant demonstrációkra.

Most már persze mindegy, szemrehányást sem teszek, hiszen nem tud-
hattál erről a betegségemről. És biztos vagyok abban, hogy miután tudsz
rőla, egy esetleges legközelebbi alkalommal méltánylod finnyásságomat.

Leveled kapcsán nagy csodálatba ejt, hogy épp ennyire sokoldalú elfoglaltságot vállaltál. Minek az, Mihály kedves? Egyetlen dolgot is olyan nehéz igazán jól csinálni; fogalmam sincs, hogy birkózhatsz meg ennyivel.

Ami a magam dolgait illeti: remélhetem, hogy jövőre három könyvem jelenik meg. Egy kisregény, egy verseskötet és egy harmadik kötet, amelyben két drámai kísérletem lesz együtt. Többnyire régebbi írások, van közöttük tizenöt éves is. Mondom, remélhetem, hogy ezek megjelennek végre, nagy bajom viszont, hogy munkaképtelennek, rokkantnak érzem magam; az idén például – néhány rövid versen kívül – az égvilágon semmit sem írtam. Pedig készülök valamire, amit ha sikerülne jól megcsinálni, azután akár abba is hagyhatnám az egészet. Meglátjuk, no, hátha lesz belőle valami.

Szeretettel, barátsággal üdvözöllek, és szívből viszontkívánom összes ünnepi jókívánságaid.

Sz. J.

Marosvásárhely, 1969. május. 28.

Bartalis János elvtársnak, Kolozsvár

Kedves János bácsi!

A szerkesztőség ma tárgyalta meg Petőfi-versedet, s a következő kérdés tolmácsolásával bízott meg:

Kérünk, hogy a szöveg tisztasága, enyhe verbalizmusának csökkentése, s főleg egy nyilvánvaló képzavar elkerülése végett, egyezzen bele hat sor elhagyásába. A kérdéses hat sor a következő:

Most egyik kezünkben
az ekeszarva,
a sarló és a kalapács.
Másik kezünk pedig
a szabadság vérpiros
lobogóját lobogtatja.

Nagyon jól tudjuk, János bácsi kedves, hogy mindezt nem szó szerint, hanem képletesen kell érteni, mégis képzeld el újra ezt a képet (sok embert, amint egyik kézben ekeszarvat, sarlót és kalapácsot, a másikban pedig vérpiros lobogót tart), s akkor bizonyára megérted, miért javasoljuk elhagyásra.

A vers felépítése, logikája nem sínyli meg a kihagyást, úgy gondoljuk tehát, nincs miért tiltakoznod ellene. Kérlek, még ma értesíts egy lapon, egyet-értesz-e javaslatunkkal.

Barátsággal üdvözöl:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1969. nov. 17.

Csiki László elvtársnak, Sepsiszentgyörgy

Kedves Laci!

Nem tudom, helyesen értelmezem-e *Misztérium*odat. A vers előzménye énszerintem az, hogy a törzs férfiai valamikor tengerre szálltak, és kihajóztak a világba. Most, idő múltán megöregedve hazatérnek, az új nemzedék azonban nem ismer rájuk; idegeneknek tartja őket; félti tőlük a törzs jövőjét és tisztaságát. Épp ezért megölik a hazaérkezett öregeket. De az új férfinemzedék, miután megtermékenyítette a lányokat, máris kardot ragad, és tengerre száll, hogy kihajózzék a világba. Eddig tart a vers. Amit hozzá kell még gondolni az, hogy egykor ez az új férfinemzedék is megöregedve tér majd haza, idegeneknek nézik, és ugyanúgy megölik őket, ahogy ők az előző nemzedéket.

Légy olyan kedves, Laci drága, igazold, helyes-e értelmezésem. A fenti koncepciót ugyanis jelentékenynek és értékesnek találtam, s ezért továbbadtam a verset lektúrára, szerkesztőtársaim viszont úgy vélik, csakis én álmodom bele a versbe ezt a költői gondolatot. Őszintén szólva, rajtam kívül mindenki ködöt és zűrzavart olvas ki a szövegből, közlését tehát a szerkesztőség nem tartja indokoltnak.

Annyiban mindenesetre igazuk van (el kell ismernem), hogy a fent vázolt eszmét csak igen-igen nehezen lehet kihüvelyezni a versből; szövegedet minduntalan mellékösvényekre viszed, kénytelen, zavaros mozzanatokkal terheled. Ötletedet nem sikerült jól, tisztán és egyszerűen, vagyis igazában költőien megformálnod. A kitűnő, súlyos költői gondolatból nem született hozzá méltó vers, az bizonyos, de szépen kérlek, írd meg: ezt a gondolatot akartad-e kimondani. S ha igen: miért ne írhatnád meg tisztábban, költőiben, egyszerűbben?

Barátsággal üdvözöl:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1970. okt. 22.

Hervay Gizella elvtársnőnek, Bukarest

Kedves Gizi!

Tudomásomra jutott, hogy Blandiana-kötetet fordítottál a kiadó számára. Úgy gondolom, ez jó alkalom a szerző bemutatására az *Igaz Szó* „mai román költők” sorozatában. Megkérlek: azonnal, még ma, válaszd ki fordításaid közül az öt legsikerültebbet (amelyeket eddig még nem közöltél), írd hozzá azonnal, még ma, legfeljebb két gépelt oldalnyi bemutató szöveget a

szerzőről, és mindezt azonnal, még ma, legkésőbb holnap postázd nekem az *Igaz Szó* címére.

Kérlek, Gizi kedves, ezúttal ne légy hanyag, se feledékeny, se bohém, mert a kéziratot a héten nyomdába kell adnom – ha hétfőn nem érkezik meg, már lekéssett. Tehát két napon belül csakugyan küldd el a kéziratot (öt vers plusz rövid bevezető).

Bízom abban, hogy most, amikor igazán nagy szorultságban vagyunk, nem hagysz cserben, Gizi kedves.

Barátsággal üdvözlő:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1972. január 11.

Farkas Árpád, Sepsiszentgyörgy

Kedves Árpi!

Van itt valami, ami meghaladja ellenálló képességem is, türelmem is. Nincs egy hete, hogy visszautasítottam Nagy B. Viktor tankölteményét az évszakokról, s máris újabb küldeménnyel jelentkezett. Ez így megy több éve már. Nincs bennem semmi elfogultság a szerző ellen, de úgy vélem, primitívebb és átlagosabb a gondolkodása, semhogy egy irodalmi folyóiratban helyet kaphatna. Ezt többször meg is írtam neki. De úgy látszik, életének egyetlen becsvágya, hogy megjelenjék az *Igaz Szóban* (micsoda becsvágy!). Megkérlek, Árpi kedves, olvasd el ezeket a verseket, és írd meg róluk a becsületes véleményedet. Ha azt írod majd, hogy közöljük őket: én nem fogom megakadályozni. Ha pedig Te is úgy látod, hogy a szerzőben több a konokság és az akarat, mint a tehetség és szellem, mondd meg neki tapintatosan a véleményedet, mert én nem tudom már, mit írjak neki. Szívességed előre köszönöm.

Ölel,

Sz. J.

Marosvásárhely, 1972. január 11.

Farkas Árpád, Sepsiszentgyörgy

Kedves Árpi!

Ez ma már a második levelem hozzád. Jobb lett volna mindkét küldeményt egy borítékba tenni, de amazt már elküldték.

Árpi drága, itt küldöm egy fiatalember verseit, akinek Lászlóffy Ali a pártfogója. Bejuttatta már az *Igazságba*, az *Előrébe*, sőt az *Utunkba* is a verseit – csak én álltam ellent eddig, meg Hervay Gizi az *Ifjúmunkásnál*, amint

hallom. Kérlek, intézd a választ a legjobb belátásod szerint. Címe: László György, Gîrbu-Turea 191, jud. Cluj. Különben, azt mondja, együtt járt veled a Gaál Gábor irodalmi körbe.

Ölel:
Sz. J.

Marosvásárhely, 1972. május 16.

Farkas Árpád, Sepsiszentgyörgy

Kedves Árpi!

Ne ijedj meg, ezúttal nem kéziratokat küldök, hanem a szerkesztőségi véleményeket azokról a kéziratokról, amelyeket te küldtél, és tehát neked kell megválaszolni.

1. Farkas Árpád Három versét leadtuk a nyomdába – a továbbiak már nem tőlünk függenek.

2. Bogdán László versei közül, amelyeket kötetéből válogattál, a szerkesztőségi nagytanács sajnos csak egyet fogadott el közlésre, mégpedig az *Összegyűjtöttem* címűt. Ez a helyzet, kérünk, közöld vele.

3. Ferencz S. István versei közül rettentő sok töprengés és újraolvasgatás után végül hármat fogadtunk el. Címük: *Napszámos élet, Tánc és Végvári ének*. A megjelenés érdekében a *Napszámos élet* címet megváltoztattuk. Az új cím: *Napszámos életem érlel* (egy sor a versből). A *Végvári ének* címe az ajánlás lett, vagyis az, hogy: *A Hunyadiak emlékére*. Itt is ez a helyzet, és kérek, ezt is közöld a szerzővel. A Radnóti emlékére írott vers közlését a tanács határozottan ellenezte.

4. Csiki László két versét elfogadtuk, és félretettük a szerelmes számra – ha ugyan lesz belőle valami. Csikin kívül én csak Páskándi- és Hervay-verseket őrzök erre a számra.

5. Hervay Gizi versei közül a szerkesztőség véleménye alapján kivettem a *Dal* és a *Játék* címűeket – a többit elfogadtuk. Közöld ezt vele. Azt már ne közöld, hogy érzésünk szerint mások is kivesznek majd egyet-kettőt.

Hát ez van, Árpi kedves, jobb híreket nem tudok küldeni.

Barátsággal ölel:
Sz. J.

Marosvásárhely, 1973. július 2.

Szócs Géza, Kolozsvár

Kedves Szócs Géza!

Hogy ellenszenvvel zárja levelét, igazán sajnálom. Mert látja, én is szeretem, ha szeretnek, kivált a fiatalok rokonszenvére rendkívül szomjazom. De ha már így van, egyelőre semmit sem tehetek érzelmei leküzdésére.

Valamiben azonban biztosan túloz. Becsületszóra kijelentem, hogy nem tartom sem hazugnak, sem tisztességtelennek, sem tehetségtelennek. Többet mondok: egyenesen kiváló képességűnek tartom, s abban, hogy erről biztosítsam, még ellenszenve sem tud megakadályozni.

Éppen ezért megkérem, ne tegye függővé további költői munkáját attól, hogy végül is nem vállalhattam kézírata közlését (ami amúgy sem csak tőlem függ). Megkérdezheti bárkitől, aki kedvezően nyilatkozott ciklusáról: látja-e lehetőségét annak, hogy a szöveg itt és most, egy folyóiratban megjelenjék? Azt hiszem, ha őszintén meggondolja, egyik sem nyilatkozik igenlően. Könnyű egy kéziratot megdicsérnie annak, akinek aztán nem kell közléssel is helytállnia véleménye mellett.

Egyszóval ismét és komolyan kérem, ne hagyjon mindent abba válaszevelem miatt. Végül is egy vélemény az csak egy vélemény; micsoda hivatástudat az, amely egyetlen vélemény által hagyja leszereltetni magát? Sohasem tudnám lelkemre venni, hogy egy kiváló képességű fiatal ember énmiattam feladja hivatását. Ez helytelen, az rossz, ez túlzás; kérem, gondolni se merjen ilyesmire.

Nem illik talán, és gyöngöseségre vall, mégis azzal fejezem be ezt a levelet, hogy ellenszenvét sajnós nincs módomban ellenszenvvel viszonzni. Hiszen talán nem is gondolja, mennyire megérttem elkeseredését.

Vagyis őszinte rokonszenvvel:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1973. december 23.

Kapui Ágota, Sepsiszentgyörgy

Kedves Ágota!

Verseit megkaptam, és azonnal elolvastam. Mint látja, máris küldöm a választ; mindenkinek azonnal küldöm, nem kellene ahhoz külön irodalmi érdek. Ráadásul örömmel válaszolok, mert verseiben sok érzékenységet, emberséget és jószándékot találtam, s azonkívül még tehetséget is. Igaz, tehetsége egyelőre inkább csak a hagyományos formában tud megnyilatkozni. *A Ballada* meg a *Hívogató* verselése gördülékeny, sőt lendületes; valamiféle

hiteles folklorisztikus pátoszt érzek bennük; még a szerkesztésük is biztosabb, egységesebb, mint a többié. Úgy látszik, versírás közben egyelőre még szüksége van azokra a támpontokra, támaszokra, amelyeket a hagyomány biztosít. Többi, korszerűbbnek szánt kísérletét (kérem, ne haragudják meg a szóért) naivnak érzem, s azonkívül valamilyen kellemetlen érzelműség is eluralkodik rajtuk. Szóval az ilyesfajta vershez sem elég alapos felkészültsége, sem elég biztos ízlése nincs még.

Mindez persze csak erre a pillanatra érvényes. Leveléből látom, kedves Ágota, hogy maga igen fiatal még, mindent megszerezhet és elsajátíthat, aminek nincs birtokában. Arra szeretném biztatni, hogy föltétlenül igyekezzék bejutni az egyetemre, s ott mindent megtanulni, amire lehetősége nyílik, legfőképp pedig alapos, széles körű műveltséget szerezni, mert anélkül bajos eredményt elérni a költészetben. Erőfeszítése, úgy hiszem, nem lesz hiábavaló.

Szívélyes üdvözlettel:
Sz. J.

Marosvásárhely, 1974. november 6.

<i>Szemlér Ferenc</i>	<i>Bukarest</i>
<i>Szilágyi Domokos</i>	<i>Kolozsvár</i>
<i>Lászlóffy Aladár</i>	<i>Kolozsvár</i>
<i>Horváth Imre</i>	<i>Nagyvárad</i>
<i>Fábián Sándor</i>	<i>Nagyvárad</i>
<i>Tóth István</i>	<i>Marosvásárhely</i>
<i>Kiss Jenő</i>	<i>Kolozsvár</i>

Kedves Pista!

Elég sokat zaklattunk az utóbbi időben mindenféle kéréssel, ennek oka egymás után megjelenő különszámaink voltak. Most ismét különszám szerkesztésére készülünk, ezúttal saját kezdeményezésünkre, s kérünk, tedd meg ezúttal is, ami tőled telik, hogy tervünket megvalósíthassuk.

Arról van szó, hogy kétszáz éve született Bolyai Farkas. Úgy gondoltuk, fel kellene használnunk az alkalmat arra, hogy amiként régebben megszerkesztettük Ady-, Petőfi- vagy Bartók-számunkat, most februárban a Bolyai-aknak szenteljünk különszámot. Nincs értelme bővebben fejtegetnem, milyen jelentősége volna annak, ha szellemi életünknek erről a két egyetemesebb jelentőségű, kiváló nagyságról méltóképpen tudnánk megemlékezni. Ehhez azonban magas színvonalú kéziratokra van szükségünk. Megkérünk, Pista kedves, légy segítségünkre, és legkésőbb december 1-ig küldj egy vagy

akárhány verset, amelyet akár Farkas, akár János, akár mindkettejük emlékének szentelsz. A téma kimeríthetetlen, olyan életekről van szó, amelyek mérhetetlenül sok emberi tanulsággal szolgálnak; itt-ott mindnyájunk életével összecsendül a sorsuk, lehetetlen, hogy ne legyen róluk mondanivalód. Igen nagy szolgálatot tennél nekünk is, olvasóinknak is, ha késedelem nélkül megírnád, és idejében elküldenéd kéziratodat.

Barátsággal ölel:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1974. december 18.

Szilágyi Domokos, Kolozsvár

Kedves Domi!

Bolyai-versed a legutolsó percek egyikében érkezett meg, s szívből köszönöm, kivált, hogy olyan nehéz körülmények közt írtad. Meghökkenve fedeztem fel benne, éppen csak befejezett Bolyai-esszém egyik mondatát: Addig mondták neki, hogy hülye, amíg elhitte maga is. Igaz kell legyen, ha egyszerre ketten gondoltunk erre. S ha kétszer hangzik el, legalább nyomatékot kap.

Domi kedves, nem is hiszed, mennyire drukkolok, hogy kilábalj végre sorozatos nyavalyáidból. Most ezt a legújabbat honnét szerezted? Nekem is le akarták vágni a napokban a mellem bimbáját, de aztán megkegyelmeztek.

Magamnak sem kívánok őszintébben gyógyulást, jó munkát és boldog új évet, mint ahogy neked kívánok.

Barátsággal ölel:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1975. június 2.

Csiki László, Bukarest

Kedves Laci!

No, most babráltál ki aztán velem istenigazából. Véleményemet kéred egy műről, amelyet nem is biztos, hogy értek, de minden zegében-zugában áttekinteni biztosan nem tudok. Laci kedves, annyit látok, hogy a *Totem*-ben azon az úton haladsz, amelyet Joyce kezdett el, vagyis a nyelvi nyersanyag játékos alakítását, többértelmű újrastrukturálását tűzted ki célul; sőt a nyelvi anyagba egy ikonografikus jelet is beiktatsz, mintegy a képírás lehetőségeit is alkalmazva. Ennyit látok, de hát ezt mindenki láthatja, akinek szeme van. Még azt is látom, hogy a műnek félreismerhetetlen ironikus csengése van; tiszteletreméltónak látszó dolgok visszaját villantja meg. Az

olyan apró finomságoknak értelmét viszont mint egy megkezdett, de be nem zárt (vagy fordítva, egy bezárt, de meg nem nyitott) zárójel – nem tudom megfejteni.

Ennyit fogok fel szándékaidból, mint látod, ez sem valami sok. Azért nagyjából érzékelem: mi ez; csak hogy az ilyen elvont érzékelés még korántsem azonos a megértéssel. Te viszont a véleményemet kéred, s ezért vagyok nagy zavarban. Mert a vélemény tulajdonképpen értékítélet, márpedig én nem tudom megmondani, értékes-e a kéziratod, kiváló-e a maga nemében. Valószínűleg az. De mert nem értem teljesen, nem tudok véleményt mondani erről. Példát mondok. Látom, hogy ez mondjuk: ló, de hogy kiváló vagy sem, azt már nem tudom megítélni. Kérlek szépen, Laci kedves, ne neheztesd meg ezért rám, ennyire vagyok képes jelenlegi beteg állapotomban. Ha okosabbat írhatnék, szívesen megírnám.

Kísérletképpen (és bizalmasan) elolvastattam kéziratodat egy kollégával is, hátha azért a közlésnek nem volna akadálya. De véleménye szerint gondolni sem lehet ilyesmire; illetékes fórumok egyenesen sértőnek tekintenék. Hát most már mit csináljak, ezt ő jobban tudja, nem az én szakmám.

Laci kedves, még csak annyit: roppant sajnálom, hogy megjelent versedből kimaradt egy sor; bizisten nem szándékosan történt, de hogy hogyan, azt sem tudom.

Nézz el nekem, kérlek, minden elnéznivalót; alapjában sosem akartam rosszat.

Barátsággal ölel:

Sz. J.

Marosvásárbely, 1980. május 8.

Egyed Péter, Temesvár

Kedves Egyed Péter!

Versei megérkeztek; nagy érdeklődéssel olvastam és olvastuk őket. Hogy a lényeggel kezdjem, a szerkesztőség véleménye szerint a hosszú vers (a *Farkasváros*) publikálását így, külön, folyóiratban, sajnós nem lehet vállalni. Becsületos megítélésünk szerint többféleképpen lehet értelmezni, s ezek között akad olyan értelmezés is, amely lehetlenné teszi a közlést. Marad tehát a másik kettő. Kérem, ezt a kettőt tekintse elfogadottnak. Ezekben is akad egy-egy szó, ami (szintén a kollégák megítélése szerint) problematikus. A *Férfidal* 1980-ban a „kommandómosoly”, *A Szamos szerelmes völgyei*-ben a „polgárháború”. Ez az utóbbi ráadásul logikailag sem szerencsés, hiszen köztudottan semmi sem kevésbé hallgatólag a polgárháborúnál. Kérem,

kedves Egyed Péter, ha gondolja és ha talál plauzibilisebb megoldásokat, próbálja helyettesíteni ezt a két szót, nagyon hálásak lennénk érte. Ha nem talál, hát – én úgy gondolom – talán anélkül is áthajthatók a versek. Mégis megkérjük: próbálja meg.

A közlés időpontját még nem tudnám megmondani; azon leszek, hogy ne kelljen visszaélnem a türelmével.

Jó munkát kíván, szeretettel üdvözli:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1981. január 28.

Cselényi Béla, Kolozsvár

Kedves Béla úr!

A tegnapelőtti postával öt verse érkezett, nem írja, miért, de könnyen kitaláltam. Elolvastam őket, elolvastattam szerkesztőtársaimmal is, s arra a közös konklúzióra jutottunk, hogy kettőnek minden további nélkül vállalhatjuk a közlését. Címük: *Habarc és tető*, valamint *Koherens történetek*. Még van egy harmadik is, amelyet lényegében tartalmaznak, ötletesnek tartunk, cím szerint a két (!) szonett (?) nagynémnek... stb. – Csakhogy érzünk benne valami zavarba ejtőt, illetve hát zsenírozót. Nevezetesen azt, hogy mintha-mintha nem (vagy nemcsak) szándékosan volna itt sutba vetve, felbontva a klasszikus szonettforma, hanem némileg kényszerűségből is. Olyan ez a vers, mintha valaki egészen komolyan szonettet akart volna írni, aztán belátta volna, hogy nem megy, és elfuserálta a végét, magyarul: megadta magát. És egy amolyan ironikus címmel korrigálta volna kudarcát. Épp ez a kvázi kapitulálás az, ami annyira zavarba ejtő ebben a versben. Nem állítjuk, Béla kedves, hogy csakugyan ez a helyzet, nem állítom ezt, de a szöveg ilyen látszatot és benyomást kelt (erre utalnak például az első strófa ritmusváltásai stb.).

Arra szeretném megkérni most már, Béla kedves, döntse el magában, vállalja-e ennek a versnek a közreadását, *tudva, hogy ilyen benyomást kelt?* Ragaszkodik-e hozzá ebben a tudatban? Mert a vers tartalma ellen – ismétlem – nincs kifogásunk, sőt, jónak, érdekesnek találjuk. Döntse el, mondom, ezt a dolgot, és értesítsen mielőbb elhatározásáról, nehogy a közlés, amely spec. számaink miatt nyár elején esedékes, még ezért is késést szenvedjen.

Barátsággal üdvözli:

Sz. J.

Marosvásárhely, 1981. február 28.

Bréda Ferenc, Kolozsvár

Kedves Bréda Ferenc!

Éppen tizenkét éve Párizsban jártam, s ott első (legfeljebb másod-) kézből értesültem az akkor épp divatos strukturalista esztétikáról. Nem is csak értesültem, hanem megértettem, vitatkoztam róla, működés közben figyeltem. Majdnem ugyanazt tapasztaltam, amit kitűnően megírt levelében felvázol, tehát a nyelv szuverén, nonkommunikatív strukturalását mint költői aktust. Ennek azonban már tizenkét éve, és azóta, hallom, rájöttek Párizsban is, hogy egy ilyen eleve kommunikatív funkciót hordozó anyagból, amilyen a nyelv, nem logikus nonkommunikatív struktúrákat kialakítani.

Ilyesmiket létrehozni csakugyan kézenfekvőbb színekből, formákból, esetleg éppen hangokból, amelyeknek önmagukban nincs jelentésük. Szóval felfedezték a versben a jelentés-mozzanatot, és ez most ott a legújabb divat, ha ugyan nincs már legújabb.

Nem tudom, kedves Bréda Ferenc, tanácsos-e egy ilyen elmúlt álláspont kizárólagos hívévé szegődni, nem volna-e jobb megőriznie személyiségét és szabadságát. Minek csinálná azt, amit mások is untig csináltak, hiszen ezzel éppen hogy nem válik korszerűvé. Újat próbálni az nem azt jelenti, hogy utánozni a legújabbakat, akik ráadásul nem is a legújabbak már. Elszegődni csak annyit jelent, hogy megint konvenciókat fogad el – holott a mai művészet csakugyan újítás-elvű.

Egyszóval sajnálnám, ha egy ennyire tájékozott valódi eszmélkedésre képes fiatal ember, amilyennek megismertem, beletapodna egy tizenkét évvel ezelőtti divatba, és a korszerűség tudatában saját személyében képviselné ősi, kelet-európai megkésetttségünket. Azt hiszem, ennél sokkal többre is képes. Ám hogyha tévedek is – mert ki tudná eldönteni, mi a helyes és mi a helytelen az esztétikában –, azzal a ténnyel már számot kell vetnie, hogy hic et nunc az *Igaz Szóban* nemigen van módunk közölni nonkommunikatív nyelvi struktúrákat, mégpedig függetlenül attól, hogy helyesnek vagy helytelennek tartjuk-e őket. Ez a tudatunktól független objektív valóság. Nem szabad ezért megbántódnia.

A magam részéről mindenkor kíváncsian várom kéziratait, megkérem azonban, vegye számításba, mik a tényleges lehetőségek. Nem írta meg kezeken a levelében, közölhetjük-e mindezek után elfogadott versét a megváltozott címmel. Kérem, azért még írja meg ezt.

Barátsággal üdvözlö:

Sz. J.

Quintus Horatius Flaccus

(i. e. 65 – 8)

MANLIUS TORQUATUSHOZ

Futnak a hó hadai, jön vissza a fű a mezőkre,
fákra a zöld haj, a lomb;
újul a föld színe és békén megapadva özönlik
partjai közt a folyó.

Gyönyörű húgaival körtáncát járni a tündér
meztelen is meri már,
s hogy ne felejtse a halált, int folyton az ég, meg a perc, mely
elviszi szép napodat.

Tavaszi szél a fagyot, a tavaszt tovaűzi a tűnő
nyár, s ha az almáhozó
ősz kiteríti gyümölcsei kincsét, újra betoppan
lomha ködével a tél.

Csakhogy az ég kárát folyton kijavítja a gyors hold;
míg ha te buksz oda, hol
rég halottak, apák, dús hősök várnak, örökre
por leszel és üres árny.

Tudjuk-e, adnak-e a mai naphoz az égiek újat,
adnak-e holnapot is?
Az nem jut csak a kapzsi utódra, amit magad élsz fel,
te magad és feleid.

Hogyha elér a halál s megmértek az isteni bíró
mérlege és szavai,
nincs ima, nincs jószág, ékes szó, rang, ami vissza-
hozna a földre, ide,

mert a sötét mélyből nem menti Diana a szűzi
Hippolytost soha ki
s drága Pirithousáról törni a Léthe bilincset
nincs Theseusban erő.

SZABÓ LÓRINC fordítása

NÉVJEGY

CAIUS LICINIUS CALVUS

NÉVTELEN ETRUSZAI KÖLTŐ VERSTÖREDÉKE

Névtelen etruszi költő verstöredéke - örömmel
küldöm, a fűye tied!

Doria, vedd horeleimmel - a nép resz mindig ajándék.
Mint idevadászok én:

"Lyd Etruria rolt elcsünnel a hajdani féséke
kőbe, homályba rózsó"

hősi koroktan - a túsok meg a hallgatag unokák előlök
bánsza hordta rókán

aromat dloni tejem, a táncos Tuscia földjém.

Eughe, fínok mosolyom

titka, maem szonovibb rögása is annyira tyrtékén,
s kelten a társok jégy

his örömdrel: enyém! Még Clusium és Volaterrae
küldte nekem, csak enyém...

Szó toraszalhat, a kép tdu megmarad, átít időkön -
egybeli méreze híerint

megy s kion is ragyok én, amla keilém lenyege kóvni.

Tarquiniába rókó,

Ehybrisinél kevesebb, hízenit a gyagarna a lelkom -
rejtő halottainat."

Korda Andrási Fecue - műfordítás

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap,
Petőfi Kulturális Ügynökség – Magyar Kultúráért Alapítvány

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 120, fél évre 60, negyedévre 40 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982